

מדריך למורה

לספר:

בשביל הלשון

מספר
3

חוויה של

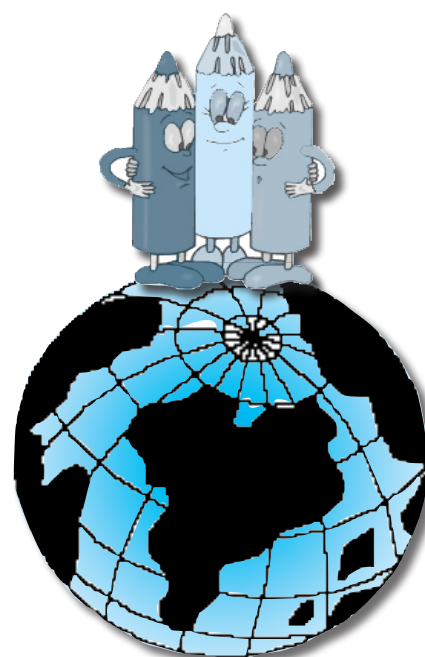
הקנייה ותרגול מדורג

בנושאים בלשון העברית

לפי תוכנית לימודים

חדשה

מאת: א. כהן

תוכנית הלימוד "בשביל הלשון" לכיתות ב', ג' ד'

"בשביל הלשון" מס' 4 (לכיתה ד')	"בשביל הלשון" מס' 3 (לכיתה ג')	"בשביל הלשון" מס' 2 (לכיתה ב')	
<p>קיצורים וראשי תיבות - הבנה והבעה "בונים מילים" - שורשים ומשקלים</p>	<p>גרש- צלילי אותיות לעיצויות ג' ו' ז' צ' גמטריה - בהסתמך על סדר א' ב' אותיות השימוש - בקריאה ובכתיבה</p>	<p>צורת האותיות - דפוס וכתב צליל ותנועה - דגושות, נקוד סוף מילה סדר מילוני - אותיות א' ב' ושימועות מילים</p>	
<p>מבנים מילים - עפ"י הקשר ובעזרת שיטות שונות הכרת תופעות לשוניות: ניבים, הומוגרפים דיוק לשוני - דיוק בתארים, רמזות, פעלים ספציפיים נרדפות, ניגודים, ומגדרות מילוניות</p>	<p>סיווג מילים - שם, פועל, תואר מושגי יחיד / רבים / זכר / נקבה (בשמות עצם, פעלים, תארים ומספרים) התאמות מורפולוגיות שורשים ומשפחות מילים - הבנה וכתב סדר מילוני - חילוף מילת היסוד כתיב בעזרת המילון - הומופונים מילים נרדפות - סגנון והבנת משפטים הפכים - בפועל ובתואר</p>	<p>המדרג, דיוק ושטף בקריאת מילה סיומת יחיד, רבים, זכר, נקבה והקטנה כתיבה נבונה - בהירות, כתיב נכון, העתקת מילים - שיטת "הצילום היעיל" משפחת מילים - זיהוי והעזרות לכתיב</p>	
<p>"בית המשפט" - משפט תקין, נושא נשוא סדר תקין במשפט תופעות: פנייה, תמורה, איזורים - הבנה והבעה מילות מפתח - איתור ושימוש להבנה והבעה "משפטים עשירים" - החבה ע"י תיאורים תיאורי זמן, מקום, סיבה ואופן - הבנה והבעה בעזרת מילות קישור מתאימות</p>	<p>המשפט השלם - חלקים חיוניים במשפט, איזורים שאלות למה-מדוע, שאלות שאלות רלוונטיות תשובות קצרות ותשובות מלאות הבנת הנקרא בשיטת ה"תהליך" ע"י שאלות שאלות סרום קריאה, במהלך הקריאה ולאחר הקריאה משפטי קריאה ותמונה - הבנה, קריאה וסימני פיסוק</p>	<p>המדרג, דיוק ושטף בקריאת משפט מילים חוזרות ומילים חוזרות כתיבה נבונה - ארגון חיצוני במשפט חיבור משפטים - חלקים הכרויים סימני פיסוק - נקודה, פסיק, סימן שאלה שלות ותשובות - מי? מתי? אפה? כמה? מה?</p>	

תוכן העניינים

- א. "בשביל הלשון" - בשביל מה? 1
- ב. אותיות, מילים ומשפטים - האומנם עולמות נפרדים? 2
- ג. עולם ומלואו - שיקולים למה שבפנים 3
"בעולם האותיות" - גימטריה, אותיות שימוש 5,4
"בעולם המילים" - סוגי מילים
- (שם עצם, תואר, פועל, יחיד רבים, זכר ונקבה, שרשים) 6,5
- מילון, נרדפות וניגודים 8,7
- "בעולם המשפטים" - סוגי משפטים 9,8
- ד. סימני דרך - ומה שהם מורים 11,10
ציון השיעורים וארגון החומר
מבנה השיעורים וסמלים 12,11
- ה. צעד אחר צעד - הדרכה מעשית ללימוד דרך הספר "בשביל הלשון" מס' 3
16 - 13	(שיעורים א' - ב')	גימטריה	פרק ראשון:
21 - 16	(שיעורים ג' - ח')	אותיות השימוש	פרק שני:
31 - 21	(שיעורים ט' - י"ז)	סוגי מילים	פרק שלישי:
34 - 31	(שיעורים י"ח - כ')	המילון	פרק רביעי:
37 - 34	(שיעורים כ"א - כ"ה)	נרדפות וניגודים	פרק חמישי:
42 - 37	(שיעורים כ"ו - ל"א)	סוגי משפטים	פרק שישי:
- א - כ"ט - נספח - דפי תרגול להעשרה והעמקה בנושאים השונים

מדריך למדריך

כיצד להשתמש "במדריך למורה"?

מומלץ לקרוא פרקים א', ב', ג', ד' בדרכי הדרכה אלו עוד בטרם תחילת שנת הלימודים, כדי לקבל מושג על הדרך הכללית בשביל הלשון, ולקבל מבט על תוכנית הלימוד השנתית. בהתאם לכך ניתן יהיה לתכנן כמה שיעורים יוקדשו לצורך הלימוד בספר זה, והאם ינוצל למספר תחומי לימוד (לשון, כתיב, הבנה והבעה).

בספר שלושה חלקים מרכזיים: "בעולם האותיות", "בעולם המילים" ו"בעולם המשפטים". פרק ג' במדריך נותן מבט על אודות חלקים מרכזיים אלו, ולסדר הפנימי בכל חלק. על כן מומלץ לקרוא פרק זה שוב לפני הכניסה לכל "עולם" בהוראה.

הדרכה מעשית הכוללת חלוקת החומר לשיעורים, רעיונות לפתיחת שיעור, שילוב העבודה בספר ופעילויות נוספות תמצאו בפרק ה'. לפני כל שיעור מומלץ לקרוא את יחידת הלימוד המסויימת שאותה עומדים ללמד, ולהעזר בהדרכה לבניית מערך השיעור. בחלק זה תמצאו גם שיקולים דידקטיים, הערות וקטעי מידע חשובים.

על מנת להקל על המורה בהערכות, מצויין ליד פעילות הדורשת הכנת ציוד מראש, הסמל: כדאי לשים לב לכך מבעוד מועד, ולהערוך בהתאם.

בנוסף, צרפנו דפי נספח ובהם עבודות העשרה והעמקה, לתרגול נוסף לפי הצורך. במהלך ההדרכה המעשית בפרק ה' מופנה המורה לדפי הנספח המתאימים בכל שלב.

בשביל הלשון - בשביל מה?

הלשון שלנו, לשון הקודש ובשימושה העכשווי, העברית, צועדת עימנו לכל מקום. מאז לידתנו ועד אריכות ימים ושנים הלשון היא המאפשרת תקשורת בונה והבנה בין בני אנוש. היא הנותנת אפשרות לתפילה, ללימוד ולקיום מצוות רבות. ערכה כה רב, בעל פה ובכתב ובפיתוח החשיבה בכלל.

השפה נרכשת, כאמור, עוד בטרם מגיעים התלמידים לבית הספר. אך מחקרים מצביעים על קשר דו סטרי בין השפה ללמידה פורמלית. תלמיד שמגיע עם בסיס שפתי מפותח ילמד ביתר קלות. תלמיד שלומד כראוי מפתח את שפתו ועולם החשיבה הפנימי שלו מתרחב. כמורים, עלינו לדאוג לפתח כישורי שפה אצל כלל התלמידים, לחלקם הדבר יהווה הקנייה למושגים בלתי מוכרים, ולחלקם יהווה הגדרה ושום למושגים שהכירו קודם לכן באופן אינטואיטיבי. לדוגמה: כבר בגיל שלוש מסוגל ילד לקלוט נטיות של יחיד ורבים, ובונה לפיהם צורות משלו גם אם לא שמע עליהן, כמו: ביצה - ביצות, איש - אישים וכד'. בבית הספר תפקידנו להקנות לו את המושג הלשוני: "יחיד" - "רבים" שיעזור לו בקטלוג הנושא במוח. כמו כן לפתח בו בהדרגה את המודעות לכללים וליוצאים מן הכלל.

השפה הכתובה דומה לשפה הדבורה, אך גם שונה ממנה. יש בה חלק מתוכנן יותר, מסוגנן יותר ומפותח יותר מבחינת החשיבה העומדת מאחוריו. השפה הכתובה מחייבת התייחסות מיוחדת לאחר הקניית הקריאה והכתיבה, ואופן ההתערבות שונה. ילדים שמתקשים להבין או להביע את עצמם בדיבור, יתקשו בד"כ גם בהבנה והבעה בכתב, אך לאחר שהתלמיד רכש את מיומנויות הבסיס ניתן ללמדו בצורה יעילה יותר את כללי השפה, וזאת בעזרת קריאת כללים, ואימונים בכתיבה. זה תפקידנו בשביל הלשון.

בשביל הלשון נצמד בשני מישורים של השפה הכתובה - בשביל הקריאה ובשביל הכתיבה. נכיר כללים שיסייעו לנו לקריאה, נקרא כדי להכיר דברים נוספים. נכיר כללים בשביל כתיבה נבונה, ונכתוב כדי לפתח הבעה נכונה. לעיתים העבודה לשיפור קריאה נערכת במנותק מן העבודה לשיפור הכתיבה, ולעיתים הנושא מאחד ומביא לשימוש בכלל הן לקריאה והן לכתיבה. לדוגמה: נושא מילים נרדפות - משמש גם להבנת מילים ספרותיות בעזרת מילים נרדפות מוכרות המופיעות בסמוך אליהן במשפט, וכן לצורך העשרת הבעה ושימוש במגוון מילים נרדפות בכתיבה.

המדריך בטיול שלנו בשביל הלשון - הוא המורה. עליו להצמיד כל תלמיד בקצב המתאים לו, וברמת תיוון מתאימה. השתדלנו להבנות את החומר בצורה שתהיה ברורה גם לתלמידים מתקשים יותר, ומנגד לתת אתגרים לכישרוניים.

כדי שהטיול בשביל הלשון לא יישאר רק בשיעור לשון, על המורה לכוון את התלמידים להשתמש בנלמד בו גם בשיעורים נוספים, ובכלל בכל מפגש עם השפה בחיי היום יום. בספרנו זה, השתדלנו לשלב כל נושא בסיטואציה מחיי היום יום של התלמידים, ודרכו ללמוד את הכללים באופן מעשי ואינטרגלי. מומלץ להוסיף פעילויות מתאימות לחומר הנלמד מתוך הווי הכיתה ואירועים משמעותיים בכל עונה.

אותיות, מילים ומשפטים - האומנם עולמות נפרדים?

ברכישת השפה הדבורה בגיל ינקות, לומד התינוק לבטא הברות שונות בתחילה באופן אקראי, אח"כ כחיקוי, ובערך בגיל שנה מקבל הצליל ביטוי משמעותי של מילה ובשלבם המאוחרים יותר מתפתח המשפט הדו מילי והלאה. גם ברכישת השפה הכתובה בבית הספר, בחרנו להתייחס לרכישת השפה ממרכיביה הראשוניים: אות כגורם ראשוני וממנו לחלקים המורכבים: מילה ומשפט.

הקשר בין האות, המילה והמשפט הוא הדוק, ובכל זאת בחרנו לחלק את הלימוד בספר ל"עולם האותיות", "עולם המילים" ו"עולם המשפטים" כדי לתת התייחסות נפרדת לכל גורם במערכת הלשונית. האות; מה שהיא מייצגת מבחינה צלילית, ערכית (גימטריה) ומשמעותית (אותיות השימוש). המילה; סיווגה (שם עצם, פועל, תואר, יחיד, רבים, זכר, נקבה) וכן בהתייחסות לשרש. המשפט; סיווגו, מבנהו והניסוח התקין שלו.

לשם היכרות עם עולם השפה אפשר ללמד כללים ולתרגל בהם בצורה מנותקת מחיי המעשה. גישת הלימוד המתמטי של השפה אולי מפתחת את החשיבה, אך אינה תורמת די להפנמת הכללים וליישומם בחיי היום יום. לפיכך, בחרנו לשלב את הנושאים הנלמדים בספר בסיטואציות מחיי היום יום. דרך דילמה לומד התלמיד את הנושא לא רק באופן תאורתי, אלא באופן מעשי. לדוגמה: נושא סיווג המילים: שם עצם, פועל ותואר נלמד דרך תיאור תהליך הכנת חביתה לפי מתכון. הילדה רצתה להתחיל במשימה, וכדי להכין את הכלים והמצרכים הנדרשים, חיפשה במתכון את שמות העצם. אבל זה לא הספיק, היא היתה חייבת להתייחס לתארים כדי לדעת אילו כלים בדיוק להכין: קערה עמוקה, מלח דק וכד'. ולבסוף, היתה צריכה לדעת מה לעשות בכל שלב, וכאן מגיעה התייחסות לפעלים שבתפריט.

בהתאם לעיקרון הרלוונטיות, בחרנו לשלב נושאים בטקסטים מסוגות המתאימות להם באופן הטבעי, לדוגמה: פעלים בטקסט מפעיל, מילים נרדפות מסגנון גבוה בטקסט שירי, ניגודים בטקסט משווה וכד'. לפיכך אפשר למצוא בספר טקסטים סיפוריים, טקסט מידע, מפעיל ומשכנע. במטרות שימוש מגוונות: מודעה, מכתב, הזמנה, רשימה, פרסומת, שיר, סיפור וקומיקס. ההחשפות של התלמידים לטקסטים מסוגות שונות מביא אותם למודעות כי כללי הלשון מיושמים וחשובים לא רק במקצוע הלשון. ניתן לפגוש אותם בכל הזדמנות בחיי היום יום, בה אנו נתקלים בטקסט. התלמידים יבינו שהכללים הנלמדים בשיעור לשון עשויים לסייע להם בחיים, ולא רק לציון במבחנים.

בסדרת "בשביל הלשון" ניתן למצוא נושאים שחוזרים על עצמם, ונלמדים בכיתות שונות. זאת על פי עקרון הספירליות; ישנם שלבים שונים בלמידה, כאשר העלייה היא לא בקו אנכי, אלא בספירליות כמו בקפיץ. הילד חוזר ונפגש עם אותה נקודה במעגל אלא שבדרגה גבוהה יותר. כך אפשר למצוא את אותו נושא בכיתות שונות, כשבכל פעם העיסוק בו נעשה גבוה יותר. בשלב הראשון ישנה היחשפות בלתי מחייבת לנושא, בשלב השני ישנה הקנייה מסודרת, ובשלישי חזרה ושימוש בנלמד לצרכים שונים. לדוגמה: בנושא שרשים ומשפחות מילים - ישנה היחשפות בכיתה ב' כשהעיסוק היה יותר אינטואיטיבי ללא המשגה, בכיתה ג' - תוך שימוש במושגים

ובהמשך - שימוש בשורשים לצורך בחירת צורת כתיב נכונה, ולצורך הבנת הנקרא. בתקווה שהספירליות הזו תמשיך ותלווה את התלמיד גם לאחר סיום חוק לימודיו.

גם בספר עצמו ניתן למצוא חזרה על נושא אחד מכיוונים שונים, לדוגמה: ב"עולם האותיות" נפגש התלמיד עם מושג "אותיות השימוש" בפעם הראשונה, אך עדיין לא נדרש לחלץ ממילה שבה אותיות שימוש את המילה היסודית, את זאת נעשה "בעולם המילים" בנושא המילון, כשנלמד שבמילון מופיעות המילים היסודיות ללא אותיות השימוש. בפרק זה יצטרך התלמיד לעורר את הנלמד מ"עולם האותיות" מבחינת הכתיב והמשמעות. את אותיות השימוש יפגוש התלמיד גם "בעולם המשפטים" בו מבדיל בין משפט שלם: התלמיד אחר לכיתה, לבין משפט חסר: התלמיד שאחר לכיתה... המפגש החוזר עם אותו נושא מכיוון אחר אמור להעלות את רמת ההבנה וההפנמה של החומר.

עולם ומלואו - שיקולים למה שבפנים.

האות היא הסמל הראשוני שמאפשר שפה כתובה. באות נמצא רצף קווים המשורטטים באופן שנקבע כמשמעותי על ידי גורם אלוקי (בלשון הקודש) או על ידי גורם אנושי (בלשונות העמים).

בכיתות א' ב' הכירו התלמידים את האות כביטוי צלילי בלבד, בשלב זה ילמדו התלמידים שלאות יש גם ערך גמטרי, וכן ערך סמנטי - המוסיף משמעות למילים בתור אות שימוש.

פרק ראשון: הגימטריה

נושא הגימטריה נבחר כנושא הראשון מכיוון שזהו נושא קליל וקצר יחסית, ומתאים להילמד בשיעורים שבין החגים שמופיעים בתחילת השנה. ניתן לשלב בו את יישום הנלמד על ידי התמצאות בלוח השנה, תאריכי החגים וכד'. דרך נושא זה נכנס התלמיד להרגלי כתיבה נכונים מחדש, לאחר ההפסקה ארוכה של החופשה. הוא מתייחס לכל אות בפני עצמה ודואג לעיצוב נאות, סימן הגרש וכדומה, כך יוכל להמשיך הלאה כראוי. במהלך הנושא התלמידים גם מתאמנים בהתמצאות בסימנים בספרי הלימוד: סדר עמודים, סדר פסוקים או פרקים. אכן, יש תלמידים שעדיין זקוקים לריענון זה. בנוסף, הקדשנו עמוד להכרת הגרש לסימון הצלילים שאינם מצויים בעברית: ג', ו', ז', צ' על מנת לחשוף גם את התלמידים שאינם אורייניים למידע הנחוץ הזה שעלול לפגום ביכולתם לקרוא כראוי.

פרק שני: אותיות השימוש

אותיות השימוש מ.ש.ה.ו.כ.ל.ב. אינן עומדות בפני עצמן, אלא צמודות למילים אליהן הן נוספות, אך לכל אחת מהן הוראה משל עצמה. לרוב, התלמידים קולטים את אותיות השימוש ומשתמשים בהן באופן אינטואיטיבי ללא צורך בהוראה מכוונת ומפורטת. למרות זאת, החלטנו לשלב נושא זה כפרק בפני עצמו, ולעורר את המודעות הלשונית למגוון השימושים של כל אות, לדוגמה: ב' מסייעת לעניית תשובות לשאלות ונות, כמו: באיזה זמן? באיזה מקום? באיזה אופן? ועוד. התלמיד לומד את הדברים, משתמש כראוי בכתיבה, ומבין בהתאם את הנקרא. ברמה גבוהה יותר הוא יוכל להיעזר במידע זה כדי להשלים קטעי קלוד שבראש קו ההשלמה מופיעה אחת מאותיות השימוש, כפי שיפורט בהמשך המדריך המעשי.

נושא אותיות השימוש חשוב מאוד גם לרכישת כתיב נכון. בגיל 8-9 מתפתחת אצל התלמידים היכולת לקלוט כללים לשוניים וליישם אותם. ישנן שגיאות כתיב שכדי למנוע אותן צריך לשנן את הצורה הנכונה של כל מילה, כמו לדוגמה במילה "אפשר" היה אפשר לחשוב שתהא בתחילתה ה' או ע'. רק שינונה של מילה בצורת הכתיב הנכונה תמנע את השגיאה. לעומת זאת, ישנן שגיאות כתיב שכדי למנוע אותן די ללמוד כלל אחד שעשוי לסייע במילים רבות. אחת מן הידיעות הדקדוקיות שעשויות למנוע שגיאות כתיב רבות היא ידיעת הכתיב של אותיות השימוש, ובפרט: ה"א הידיעה (ולא א' או ע'), ו"ו החיבור (ולא ב' וכן כתיבת או במקום ו), מ' השימוש ללא תוספת י' (ולא כמילה בפני עצמה מי).

דרך כך מודגש הצורך בהצמדת אותיות השימוש למילים ולא הפרדתן כמילה בפני עצמה. בספר "בשביל הלשון" מס' 2, כשדובר על הצורך ברווחים בין המילים ערכו התלמידים היכרות עם מילים קצרות שהם עלולים להצמיד אותן למילה הבאה אחריהן בטעות, כמו: את - ת'ספר, על'שולחן וכד'. נושא אותיות השימוש שדווקא כן נמצדות למילה אליה הן שייכות - נלמד בכוונה בשנה אחרת על מנת למנוע בלבול בין השניים. על המורה לשקול אם כדאי בשלב זה להזכיר גם את המילים את, של, על וכד' ולהדגיש שהן מילים בפני עצמן ולא שייכות לקבוצת אותיות השימוש, ולכן הן באות כמילה עצמאית עם רווח לפנייהן ולאחריהן.

המילה היא היחידה המשמעותית הבאה לאחר האות. יש לה זהות פונטית (הקשורה לצלילי המילה ולרצף שלהם) סמנטית (הקשורה למשמעות) ומורפולוגית (הקשורה להתאמת מין ומספר) אורתוגרפית (הקשורה למבנה, שורש ומוספיות).

בגיל הצעיר ההתייחסות למילה היא בעיקר פונטית וסמנטית, בשלב מאוחר יותר מתפתחת המודעות המורפולוגית וההתאמה של יחיד/רבים, זכר/נקבה וכד'. ולאחר הקניית מיומנויות היסוד מגיעה גם המודעות האורתוגרפית בהקשר למבנה המילה הכתובה והאותיות הקבועות בכל משקל.

פרק שלישי : סוגי מילים

פרק זה כולל סיווג מילים מכמה נקודות מבט: שם עצם פועל ותואר, זכר-נקבה, יחיד-רבים, שרשים ומשפחות מילים. כל אלו אפשרויות שונות לסווג מילים מבחינה לשונית. כמובן שישנו סיווג מילים לפי התוכן שלהן: שמות רהיטים, מכשירי חשמל, בגדים וכד' אך לא לזאת הכוונה כאן. סיווג כזה הוא סמנטי (קשור למשמעות ולתוכן של המילים) ופחות מורפולוגי (לא קשרו לכללי דקדוק ולשון). אמנם, אפשר לפתח דרכו את החשיבה בעזרת קטגוריות, ותתי קטגוריות, מבנה היררכי של דברים הקיימים בעולם. על מנת למנוע את הבלבול בין קבוצות מילים סמנטיות כדוגמת אלו, למשפחות מילים לפי שורשים, ולשאר הסיווגים - עסקנו בספר זה רק בסיווג מילים מבחינה מורפולוגית. אם קיימים שיעורי העשרה, מומלץ לתרגל בהם את הקטלוג לפי קבוצות תוכן.

פרק זה נבחר כפרק הראשון ב"עולם המילים" עוד בטרם יילמדו הנושאים "יחיד ורבים" או "זכר ונקבה", וזאת אף על פי שהמושגים שם עצם, פועל ותואר פחות מוכרים לתלמידים מהמושגים של יחיד רבים, זכר ונקבה. בחרנו בסדר זה כדי לאפשר את הלימוד הפורמלי בנושאי ההתאמה של המילים במשפט לפי מין ומספר תוך שימוש במושגים שם עצם, פועל ותואר. כלומר, אם התלמידים לא היו נחשפים קודם כל למושגים אלו, היה לנו קשה לנסח את הכלל: יש להתאים את הפועל והתואר לשם העצם שבמשפט.

למרות האמור לעיל, יש תלמידים שעדיין אינם בשלים בשלב זה לקלוט מושגים מופשטים ולמיין מילים לפי הסוג הלשוני שלהן. במקרה כזה, על המורה לא להרבות בשימוש במושגים אלו. הדבר עלול להרחיק את התלמידים מן הלימוד. כשמגלים קושי בהקניית המושגים, מומלץ לנסות לעקוף את הבעיה על ידי הסברים מוחשיים: האם מתאים לומר: שולחן גדולה? ילדים טוב? להבין שהמילים צריכות להיות מתאימות.

בכל אופן, יש להדגיש יותר את השימוש מאשר את המושגים הלשוניים. אין צורך לדרוש סיווג סתמי של מילים לפי ש"ע פועל ותואר ללא מטרה אמיתית. יש לדרוש את איתורן לצורך יישומי כלשהו בטקסטים בהם יש משמעות לסיווג. בספר נבחר טקסט מפעיל כמתכון ללווי הקניית המושגים. כמו שהסברנו לעיל, במתכון ניכר הצורך לזהות שמות עצם, תארים ופעלים לצורך הכנת התבשיל. כמובן, שיש לדרוש גם את השימוש הנכון בכללים הנגזרים מהסיווגים בהבעה בעל פה או בכתב.

2. זכר ונקבה

הדמויות המלוות את הפרק הזה הן תינוק ותינוקת, כך הוספנו מימד נחמד, ולא פגענו בצניעות. בתחילת הפרק עוסקים בחלק הקל של הזיהוי - בשמות עצם חיים: במשפחה, בעלי חיים ובעלי מקצוע. אח"כ עוברים לתארים ופעלים שגם בהם ההבחנה, לדוברי עברית, יחסית קלה. לבסוף מגיעים לאבן הנגף, שמות עצם "דוממים" שגם בהם יש סיווג של זכר ונקבה, ויש לכך כללים. בספרנו הבאנו את הכללים די בפרוטרוט, אמנם ללא יוצאי דופן רבים, אך כללים המחייבים בדיקה מעמיקה של כל מילה: האם זהו אבר גוף זוגי? האם זהו שם של ארץ או עיר? האם הסיומת ה"א או ת"? תלמידים שעדיין אינם מסוגלים למשימה כזו, יכולים להיעזר בגישה האינטואיטיבית: הוספת תואר לשם העצם, ובדיקה האם הוא נשמע כזכר או כנקבה. דרך זו אינה מומלצת מלכתחילה, מכיון שהיא אינה "מקצועית", במקום לבחור בצורה הנכונה של התואר לפי מינו של שם העצם, קובעים את מין שם העצם לפי צורת התואר שנשמעת מתאימה. ולכן בדרך זו עלולים להגיע לשגיאות במילים שהתלמיד אינו משתמש בהן כראוי, כמו: גרב אחת, או פעם אחד. על כל פנים, דרך זו שימושית וטובה לדוברי עברית תקינה שמסתבכים עם כללים מורכבים.

3. יחיד ורבים

תאומים ותאומות, גם הם תינוקות ילון נושא זה, כשהם חוגגים יום הולדת ומתארים את האורחים והאורחות, והמתנות השונות ילמדו התלמידים להכיר את הסיומות המתאימות: ים בדרך כלל לרבים (זכר) ו-ות בדרך כלל לרבות (נקבה). על ידי המילים "ביצים" ו"אבות" יכירו התלמידים את המילים יוצאות הדופן. וכן כיצד מילים ברבים אי אפשר לסווג לזכר/נקבה לפי הסיומת שלהם ברבים, אלא רק להחזירם ליחיד ולבדוק לפי הכללים. כשמדברים על רבים, הדבר מתקשר למספרים, ולכן שילבנו כאן את הקניית שם המספר המונה בזכר ובנקבה, ותרגלנו התאמה של שם עצם לשם מספר (עד עשר).

כאן התאומים גדלים, הם מלמדים על הדמיון בין המילים במשפחת המילים, עם הדגשה של סדר האותיות, והקפדה על כתיב נאות. בשיעור נוסף ישנה העמקה בנושא השורשים, בה מיישמים את הכללים שנלמדו לגבי הבנת מילה שאינה מוכרת בעזרת השורש המוכר שלה, וכן מציאת כתיב של מילה לא מוכרת בעזרת מילים אחרות מהמשפחה שכן מוכרות. ולבסוף - מרחיבים את המשפחות, ולומדים כיצד להוסיף מילים ממשפחת מילה נתונה, וזאת תוך העזרות בתבניות מילים ושילוב השורש הנתון בהן.

יש לציין, שנושא זה הובא בפרק הכתיב בספר "בשביל הלשון" מס' 2, אך שם הדבר היה ללא המושג "שרש", אלא כ"מילים דומות" שמסייעות לכתוב בכתיב נאות. כאן הדבר מקבל את המימד המושגי, ויש להשתדל להשתמש בו ולהקנות אותו.

פרק רביעי: המילון

בפרק העוסק במילון ילמדו התלמידים מהו המילון, כיצד נאתר את המידע במילון ולשם מה נעזר בו (הבנת הנקרא וכתיב). פרק זה חשוב הן לצורך יישומי של היעזרות במילון, וכן לצורך העשרה שפתית, פיתוח יכולת הגדרה ועוד. דרך פרק זה חוזרים התלמידים גם על נושאים שנלמדו בתחילת הספר, כמו: אותיות שימוש, סיומות רבים וסיומות נקבה, וזאת על ידי האימון בחילוץ המילה היסודית מתוך מילה נתונה, לשם איתורה במילון. איתור יעיל של מילים במילון הוא בעזרת סדר א' ב'. היכרות עם נושא סדר האותיות נערכה כבר בספר הקודם "בשביל הלשון" מס' 2 (לכיתה ב'). יש לקחת בחשבון שייתכן שתלמידים מסויימים יזדקקו לתרגול נוסף בנושא זה. את הפרק הזה מלווה, איך לא, עולה חדש שנעזר במילון להבנת המילים שהוא שומע ו/או רוצה להביע בעברית.

פרק חמישי: נרדפות וניגודים

ישנן מספר מטרות להקניית נושא המילים הנרדפות: א. מודעות לתופעה הלשונית שקיימות מילים שמשמעותן דומה, והן יכולות להחליף אחת את השנייה. ב. הבחנה בהבדלים הסמנטיים הדקים בין המילים הנרדפות, והתאמתם לסגנון הטקסט - דבור או כתוב. ג. העשרת השפה והיחשפות לכמאה זוגות של מילים נרדפות ד. עידוד לשימוש נכון במילים נרדפות ולגיוון בהבעה. ה. הבנת מילים ספרותיות על ידי מילים נרדפות מוכרות הצמודות להן בטקסט.

פיתוח מיומנויות אלו משולב בעבודה עם טקסטים מסוגות שונות: שיר, סיפור, מודעה, מכתב ועוד, כשבכל אחת מודגש הצורך היישומי של השימוש במילים נרדפות. כך התלמיד לומד את המושג הלשוני תוך חיבור לחיי היום יום ומפנים אותו בצורה יעילה. לדוגמה: להכוונה לגיוון במבע על ידי מילים נרדפות מדוייקות הצגנו מכתב תודה של ילדים שמפרטים עד כמה נהנו מטיוול שנערך בכיתתם, במכתב חוזר על עצמו הביטוי "כיף" פעמים רבות, על התלמיד להחליפו בכל פעם במילה מתאימה מתוך מאגר.

נושא ה"ניגודים" משלים את התמונה, ומאפשר את פיתוח העירנות הלשונית במציאת מהות הקשר בין מילים. גם כאן, ישנן כמה מטרות בהקניה: א. היעזרות במילה מנוגדת המופיעה בסמוך למילה בלתי מוכרת במשפט

לצורך הבנתה. ב. השוואה בין דברים בעזרת תיאורים מנוגדים ג. פיתוח החשיבה ע"י בחינת אמירות כמו: כל מה שאינו נכון - הוא שגוי?, כל מי שאינו ראשון - הוא אחרון?

במשימות החזרה של פרק הנדפפות והניגודים ישנן עבודות מגוונות ומעניינות שאמורות לפתח ולהעמיק במוחם של התלמידים את הקשרים הלשוניים בין מילים בשפה, ולוקחים אותם למקום שמאפשר הבנת מילים ומושגים בעזרת מילה נרדפת או מנוגדת. לדוגמה: ידוע ש"צונן" היא מילה נרדפת ל"קר", לפי זה אפשר להבין מדוע ילד שהתקרר וחלה, נקרא "מצונן". הקשר בין המילים הנרדפות למושגים מחיי היום יום, סוגר מעגל חזרה של לימוד: התחלנו בצורך היומיומי שלנו למילים נרדפות בהתאמה לסוג הטקסט, המשכנו באימון אינטנסיבי בהכרת זוגות מילים נרדפות וניגודים רבים, וסיימנו במשימות הממחישות כיצד מידע זה עשוי לסייע לנו בחיי היום יום.

נושא נרדפות וניגודים מגיע אחרי נושא "המילון" מכיון שחלק מן ההגדרות במילון היו על בסיס מילה נרדפת או מנוגדת. לפיכך, ניתן לעורר את תשומת ליבם של התלמידים לעובדה זו, ולהפנות אותם לחפש ב"דפי המילון" שמשולבים בספר הגדרות שהן מילה נרדפת לערך המילוני, או מילה מנוגדת לה. הגדרות כאלה אפשר למצוא למשל בעמוד 94 (נרדפות: אושר - שמחה, נא - בבקשה ועוד) וכן ניגודים (קר - ההפך מחם) או משולב (רעה - צרה, ההפך מטובה).

המשפט הוא יחידה משמעותית מורכבת. סוג המשפט נגזר בדרך כלל מהפונקציה שהוא משמש בה. יתכנו מספר משפטים בעלי אותן מילים המשמשים האחד כשאלה, והשני כקריאה וכד'.

כשמתעסקים עם משפטים יש לקחת בחשבון את השטף בקריאה הנדרש בקריאתם, את האינטונציה (ההנגנה) המתאימה לתוכן ולסימן הפיסוק הקיים. בנוסף, יש להתייחס לתוכן ולהגיע להבנה דרך הבנת המילים ומה שביניהן. בחשבון אחד ועוד אחד הם שניים. לעומת זאת, בקריאה מילה ועוד מילה הן מעבר לשתי מילים. תמיד יש משמות נוספת במשפט מעבר לסך כל המילים.

פרק שישי: סוגי משפטים

בפתיחת פרק זה חזרנו על הנושא הבסיסי המופיע גם בספר הקודם "בשביל הלשון" מס' 2 והוא "המשפט השלם". זו חלק בסיסי שצריך להיות ברור וחד משמעי לתלמידים: המבע במשפט חייב להיות שלם וברור. בהמשך, ישתמשו התלמידים במידע זה לצורך ניסוח תשובות מליאות שכל כך חשוב לסיכום חומר והבעה בהירה לקורא. דרך נושא "המשפט השלם" חוזרים התלמידים על החלקים העיקריים במשפט: על מי מדובר, ומה קרה לו. וכן חוזרים ונזכרים לסמן את הנקודה בסוף כל משפט. דרך אגב, התלמידים אמורים לשפר גם את

השטף בקריאה, בהתאם למקום סיום המשפט. אם התלמיד יודע שכאשר המשפט מתחיל ב: "הזבוב שהתעופף בכיתה באמצע השיעור" צריך להיות המשך, הוא יאגור נשימה ארוכה יותר ויקרא באינטונציה מתאימה. תלמידים רבים עושים זאת אינטואיטיבית, אך ישנם שצריכים שיעוררו בהם את המודעות לכך.

בחרנו לקרוא למשפט חווי "משפט רגיל" על מנת לא להעמיס בהמשגה שאיננה שימושית כל כך בהמשך.

את נושא "המשפט השלם" מלוות שתי בנות שלומדות ציור וכתובה יוצרת, וממחישות כיצד יצירה בלתי מושלמת קשה להבנה ולפיענוח, פרט לקומיקס שבו מספיקים רמזים לדמויות, ובטקסט מופיעים כ"איזכורים".

הדמות שמלווה את הנושאים האחרונים בספר היא סופר ילדים ש"מגיע לכיתה". דרכו לומדים הילדים לשאול שאלות רלוונטיות, להכיר תשובות קצרות מול תשובות מליאות, להכיר סוגי סיפורים שונים ולענות תשובות אודותיהם, להבחין האם בטקסט היו תשובות לשאלות מסויימות, האם הן כתובות בפירוש, ברמז או שאפשר להבינן על ידי הסקת מסקנות.

תוך כדי לימוד מושגים לשוניים אלו, החלטנו לשלב את הדרך המומלצת היום בקריאת טקסטים סיפוריים, בשיטת "התיהלוק". פעילות טרום קריאה, במהלך הקריאה ולאחריה. זאת על מנת לתת את הכלים הללו לתלמידים בצורה מובנית המבוססת על כללי התנהלות ברורים כמו שאנו רגילים בספרנו.

גם את משפט הקריאה והתמיהה מלווה הסופר, כשברקע מוצגות כריכות שונות של ספרים, עליהם התלמידים אמורים לכתוב משפטים מכל הסוגים. ולבסוף משהו קטן של הבעה מצד הילדים, לדמויות שבסיפור האחרון.

ציון השיעורים וארגון החומר:

על מנת להקל על המורה בחלוקת החומר ליחידות לימוד, היצגנו את הצעתנו לחלוקה לשיעורים. השיעורים ממוספרים באותיות א' ב', ומוצגים בעמוד שבו מתחיל השיעור לפי התוכנית, לפני כותרת הנושא, וכן בראש כל עמוד מעל למספור העמוד. מומלץ להיערך לכל שיעור בהתאם להמלצה זו. עם זאת, ברור שהדבר אינו מחייב באופן מוחלט, ועל כל מורה להפעיל שיקול דעת הן לפני הכנת השיעור, והן במהלכו - ולבחון האם יחידת החומר מתאימה לדעתו להירכש בכיתתו שיעור אחד? האם יש לפצלה, או לוותר על חלקים ממנה? האם יש להרחיב ולהעמיק בחלקים אחרים? הכול נתון לשינוי בהתאם לרמת התלמידים בכיתה, להיכרות הקודמת שלהם עם הנושאים, ולמידת נחיצות הנושאים בפועל.

מספר השיעורים בסך הכל בתוכנית העבודה בספר זה הוא 31 שיעורים שנתיים. מלבד זאת אמורים להיות שיעורי חזרה למבחן ושיעורי המבחן על כל נושא. בספר ישנן משימות חזרה שונות. ההמלצה היא לתת את עבודות החזרה כשיעורי בית לקראת המבחן, לבדוק אותם בשיעור שלאחר מכן. אם הנושא קצר ניתן לערוך את המבחן באותו שיעור של בדיקת עבודות החזרה, אם הנושא ארוך יותר ודורש חזרה מקיפה, להקדיש למבחן שיעור נוסף. שיעורי המבחן לא נכללו במספור יחידות הלימוד. לפיכך לצורך השלמת העבודה בספר דרושים יותר מ-31 שיעורים בשנה. כאשר מדובר בשיעור חד שבועי הדבר עלול לעורר בעיה של חוסר הספק. לפיכך, מורה שיוכל להקדיש ללימוד בספר זה שני שיעורים בשבוע יוכל להעמיק בנושאים הנחוצים בכיתתו, ולהרחיב בהתאם לצורך. במידה ויש צורך להסתפק בשיעור שבועי אחד, מומלץ לדלג על העמודים המסומנים כעמודי "העשרה" או "העמקה", או להפנות אליהם תלמידים מתאימים בלבד. מכיוון שהחומר שנלמד בספר מסתעף למקצועות עברית נוספים, מעבר לכללי הלשון, אפשר לשלב לימוד נושאים אלו באופן זמני בשיעורי כתיב או הבעה בנוסף לשיעור הלשון הקבוע המוקדש לו, וכך להגיע להספק טוב יותר. לדוגמה:

כתיב:

נושא אותיות השימוש (עמ' 14 - 38) - יכול להילמד כיחידה בפני עצמה בשיעור כתיב, ובמקביל להתחיל את הלימוד "בעולם המילים" בשיעורי לשון.

שיעור י"ד בנושא סיומות לשון רבים / רבות (עמ' 65 - 69) יכול להילמד בתוך רצף הלימוד בתקופה מסויימת בשיעור כתיב שבאותו שבוע בו הותחל הנושא בשיעור לשון.

נושא שרשים ומשפחות מילים (עמ' 75 - 82) יכול להילמד כיחידת לימוד בשיעור כתיב, כשבמקביל נלמד נושא יחיד ורבים בשיעור לשון. ובסיום שני הנושאים - חזרה כללית על כל נושאי המשנה לפרק "סוגי מילים".

את החלק העוסק בכתיב נכון בעזרת המילון ניתן ג"כ לשלב בשיעור כתיב (עמ' 62 - 64)

אם רואים לקראת סוף שנה, שלא עומדים בקצב, ונשאר חומר רב ללימוד. אפשר להקנות את נושאי "עולם המשפטים" בשיעורים אחרים בשבוע, ובינתיים בשיעור לשון להתקדם ב"עולם המילים". להלן חלוקת הלימוד: את נושא "המשפט השלם" וכן משפט שאלה ותשובה מליאה (עמ' 127 - 138), ניתן להקנות בשיעורי הבעה כיחידת לימוד בפני עצמה, כשבהמשך יילמדו הנושאים של איתור המידע במשפט (יש תשובות?) והסקת מסקנות בשיעור הבנת הנקרא (עמ' 139 - 148). נושא משפט הקריאה ומשפט התמיהה עם סימני הפיסוק המתאימים (עמ' 149 - 154) יכול להילמד בשיעור הבעה ברצף לאחר הקניית החומר הנ"ל. ולאחר מכן חזרה על כל נושאי "עולם המשפטים".

מבנה השיעורים וסמלים

בכל נושא מובאים הכללים הנלמדים בהדגשה גרפית כאשר הם כתובים בפורמט עבה על פס הדגשה צבעוני. לעיתים יופיע הכלל בראש הנושא מיד לאחר הכותרת, ואז תינתן לו הדגמה ותגיע משימה לתרגול בו. ולעיתים מתחיל הנושא בפעילות של התלמידים, ובעקבותיה מגיעים למסקנה של הכלל הנלמד.

אני קורא
פה!

הערות חשובות ומסקנות יובאו בדרך כלל בתוך עיגול לצד העבודה הממחישה אותן, בתוספת איור הכוכב החייכן. כשמדובר **בתהיות ושאלות** על חומר יופיע איור הכוכב המשתאה. על המורה להתייחס להערות אלה, מכיוון שפעמים רבות הן חשובות לא פחות מהכללים.

מה קורה
פה?

אתגר

נראה לי שהיו
צריכים לקרוא
לנו "תאומים"
ולא תאומים...

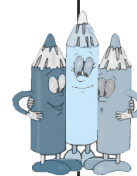
בחלק מן המשימות ניתנת **האפשרות לבדיקה** עצמית של התלמיד. האיור "בדיקה" יתלווה לכך. הדבר היה אפשרי בעיקר בממשימות סגורות שלהן תשובה אחת נכונה. כשהמשימה דורשת מיומנות וחשיבה גבוהה יותר מהממוצע, יופיע האיור **אתגר**. **תזכורות, פניות לתלמיד** יופיעו לעיתים סביב איור הכוכב. על המורה להתייחס בהתאם.

בדיקה

כאשר מומלץ **דיון** בכיתה על נושא מסויים, הן בהיבט הלימודי תיאורתי והן בהיבט השימושי יישומי מופיע - איור העפרונות.

קומיקסים חמודים מלווים את הנושאים, ומעוררים את התלמידים לחוות את הלשון בצורה הומוריסטית ויומיומית.

בשביל
הכתיבה

בסיכום פרק, או לצורך הדגשת **המטרה** של משימה מסויימת מוצגים האיורים "בשביל הקריאה" או "בשביל הכתיבה".

כשהתלמיד יודע מהי המטרה בלימוד הנושא, ולמה הוא ישמש אותו, הוא אמור לקלוט ביתר **מוטיבציה** את העניין, ולהשתמש בו כמו שאנו מייחלים.

בשביל
הקריאה

בספר תמצאו הקנייה, תרגול ואימון בכל נושא, ובעיקרון אין צורך בתרגילים נוספים. כמובן, שייתכן מצב בו המורה רואה לנכון להעמיק, להרחיב ולחזור על משימות או נושאים בהם מתקשים התלמידים, בייחוד בנושאים חיוניים להמשך תפקודם של הילדים כתלמידים בקריאה ובכתיבה. רובן המכריע של העבודות נערכות בספר עצמו. המקום המיועד לכתיבה מאורגן בצורה שמקלה על השמירה על איכות כתב: שורה, משבצת רשת כחלחלה, או בתוך טבלה. כמו"כ הקפדנו לתכנן את עמודי הספר כך שאם התלמיד אמור לחפש את התשובות לשאלות בטקסט מסויים, הטקסט יהיה מול עיניו, באותו עמוד או בזה שמולו, כדי שלא יצטרך לדפדף ולפעול בסרבול. במעט משימות יש הכוונה לבצע במחברת, אם רוצים להימנע משימוש במחברת, אפשר לתת לתלמידים למלא משימות אלו בדף נפרד, או למלא אותן בכיתה על גבי הלוח. מנגד, אם המורה רואה את הכתיבה במחברת כדבר חיובי, מומלץ להכין קלסר מחולק לתחומי העברית השונים: קריאה, הבנת הנקרא, כתיב, והבעה, ובכל פעם שנלמד כלל או נערך תרגול מחוץ לספר, יש לבחון עם התלמידים לאיזה תחום בעברית הוא יעזור לנו? לסכם שם את הכללים, לערוך את התרגילים במחיצה המתאימה בקלסר. דרך כך יוצר סדר בנושאים שנלמדים כמכלול עם השלכותיהם על תחומי העברית השונים.

במהלך מילוי כל משימה, על המורה לבחון את האם התלמידים הבינו את דרך העבודה. כאשר המורה חש שהתלמידים הבינו את העיקרון והתנסו בו, אפשר לשקול אם להשאיר את המשך מילוי המשימה כשיעורי בית, ולעבור לחלק ההקנייה הבא. משימות המיועדות מראש לשיעורי בית יינתנו לאחר הסבר והדגמה בכיתה. (בחלק "צעד אחר צעד" במדריך זה תוכלו למצוא הנחיות לכל שיעור, ואילו משימות יועדו מראש לשיעורי בית).

בסיום פרק יופיע סיכום המטרות הלימודיות שנרכשו בו בעזרת השאלה המסכמת "בשביל מה למדנו על...". זהו חלק של מתאקוגניציה, שאמור לתעד את הנלמד ולקטלגו במוח. המודעות למטרת הלימוד מסייעת לתהליך הלמידה; תלמיד שמכיר בחשיבות הנושא הנלמד יעבוד ביתר מוטיבציה ושיתוף פעולה. הלמידה תהיה משמעותית יותר, ותגרום לשימוש ויישום המיומנות גם מחוץ לשיעורי לשון. מומלץ להתייחס לסיכומים אלו, לתת לתלמידים לשער בעצמם מהי מטרת הלימוד בכל נושא, ולשאור מתי עוד נצטרך להשתמש במה שלמדנו.

ההוראות בספר כתובות בלשון רבים על מנת שתתאמנה לתלמידים ולתלמידות. לעיתים יופיעו במשימות הספר הוראות להקשיב להקראת המוֹרָה / המוֹרֵה. בהוראות אלה השמטנו בכוונה את הניקוד המזהה לזכר/נקבה כדי להתאימן לשתי האפשרויות. כשלא היתה ברירה והפנייה היתה ללשון זכר, יש לתרגם את ההוראה ללשון נקבה כשמדובר בתלמידות.

צעד אחר צעד - הדרכה מעשית לעבודה בשביל הלשון מס' 3

שימו לב: * ההדרכה נכתבה בפנייה ללשון זכר, אך מכוונת למורים ולמורות כאחת.

* בהדרכה ישנו חלק שהמורה אמור לדבר "כלשונו", וישנו חלק שמדריכו בגוף שלישי. ישנה הבחנה בין השניים באמצעות שינוי סוג הכתב: ציטוט לעומת הדרכה.

* במהלך הכנת הספר הרחבתי בנושאים במידה כזו שלא היה ניתן להספיק את כל הנושאים הנדרשים לפי תוכנית הלימודים, לפיכך, בהמלצת המנחות איתן הייתי בקשר, השמטתי מן הספר עמודים שונים ובהם תרגולים, הרחבה או העמקה של הנלמד. דפים אלו משולבים כנספח לפרק זה של המדריך, וממוספרים שם לפי א' ב'. במהלך ההדרכה המעשית ישנה הפנייה לדף המתאים לנושא המדובר. ניתן לשלב דפים אלו כתרגול, או העמקה בנושא בהתאם להספק בכיתה, כמו"כ ניתן לצלמם עבור תלמידים מתאימים בלבד לעבודה עצמית.

פרק ראשון - גימטריה

שיעור א' - ערך מספרי לאותיות

פתיחה כללית: אנתנו מתחילים ללמוד לשון, מה פירוש לשון? לשון זהו אבר בפה, בעצרתה אנו מדברים. לכן כשמוציאים לשון, מוציאים על השפה בה אנו מדברים, השפה בה אנו קוראים וכותבים - לשון הקודש, העברית. ובשפה, יש אותיות שמהם מרכיבים מילים, מילים שמהן מרכיבים משפטים, וסיפורים שלמים. הספר שלנו מחולק לשלושה חלקים: עולם האותיות, המילים והמשפטים. הבה נפתח ונראה על מה נלמד בחלק הראשון: "עולם האותיות". המורה מקריא את הדקלום שבעמוד 2. (כשהתלמידים מקשיבים תוך מעקב בספר, או בלעדיו). בשביל מה מוציאים לשון? את התשובה אפשר למצוא בעמוד הדקלום: בשביל הקריאה ובשביל הכתיבה. אנו רוצים לדעת לקרוא היטב, להבין את מה שקוראים, לכתוב נכון וצלולה שיבינו אותנו. בשביל זה צריכים ללמוד כללים, ולהתאמן ע"י שיעורים.

פותחים את הספר בעמוד 3. לאורך הלימוד ילווה אותנו "כוכב" חמוד. הוא מברך אתכם בשלום, ורוצה שתבקרו בבית שלו. תלמיד קורא את הכתובת, וכולם מחפשים היכן ע"י הכוכב. המורה יכול לשרטט את ה"בניינים" על הלוח, או לפחות את בניין מס' 3, כדי להראות לפני כולם את התשובה הנכונה. במשימה זו יש לקחת בחשבון את הרקע ממנו בא הילד. מנסיוני, ילדים שאינם גרים בבניינים רבי קומות עלולים לספור את הקומות מלמעלה למטה. זו הזדמנות להדגיש איזו קומה נקראת קומה ראשונה - שמגיעים אליה ראשונה, מהיכן עולים? מלמטה למעלה, וכו'.

העשרה: אם למורה יש די זמן, אפשר להרחיב את הדיון ולהעלות את השאלה מדוע הבניינים ממוספרים בדילוגים: 1, 3, 5, ולא 1, 2, 3 (כי ברחוב המספור של הבניינים הוא בזיג זג - פעם לימין הכביש ופעם לשמאלו. כך יוצא שבצד אחד של הרחוב ישנם בניינים עם מספרים זוגיים, ובצד השני מספרים אי זוגיים - הכל בדילוגים. לידעתכם, ישנו כלל: אם המספרים הזוגיים בצד ימין של ההולך - המספרים ילכו ויגדלו, ואם האי זוגיים - המספרים ילכו ויקטנו). כמובן שהנושא המרכזי הוא הגימטריה, ואין לסטות ממנו בצורה שתפגע בו, אך גם התמצאות במרחב חשובה, ואם אפשר ניתן לנצל הזדמנות זו להרחבת הידע של התלמידים.

ממלאים משימה 1, 2 ומתודעים לעיקרון הגימטריה. ממשיכים בעמ' 4 ומכירים את הגימטריה של המספרים מעשר עד מאה. התלמידים מוזמנים להתאמן בזוגות, כל אחד קורא, משנן נבחן ובוחר. לאחר מכן סוגרים את הספרים והמורה שואל באופן קולקטיבי גימטריה של אות מ-א' עד ק'. לאחר מכן ישלב משימה על הלוח בדומה למשימה 3 שניתן לשיעורי בית. ממשיכים בתרגול עד שנראה כי התלמידים קלטו את הרעיון. לאחר מכן עוברים להיכרות עם הגימטריה של מאות ממאה (ק') עד ארבע מאות (ת'), בתוספת תרגול קצר בעל פה.

פעילות: המורה מחלק כרטיסים בחלקם מילים ובחלקם הגימטריה במספרים, על כל תלמיד לפי סדר לתרגם את המופיע בכרטיסו (ממילה למספרים, וממספרים למילה), ולמצוא את בן זוגו - המורה מצמיד את זוג הכרטיסים זה לצד זה על גבי הלוח. פעילות זו תכין את התלמידים למשימות 5, 6 שיינתנו כשיעורי בית. המורה יעורר את תשומת לב התלמידים לצורת כתיבת המספרים בגימטריה של מילים, עם פסיקים בין מספר למספר, כדי שנדע לאיזו מספר הכוונה, ולא נחשוב כמה מספרים לרצף אחד: 10, 80, 5 = 58010 (כדברי הכוכב בצד הדף). כתחליף לפעילות ניתן למלא בכיתה את משימות 5, 6 בספר.

לאחר מכן יש ללמד מהו "ערך גימטרי" של מילה שלימה, בחיבור כל ערכי אותיותיה יחד. ניתן לשלב שעשוע של איתור בעל החיים שערכו הגימטרי הגבוה מכולם (מתוך המופיעים בדף או בכלל). ניתן למצוא קשרים בין מילים שערכן הגימטרי שווה, כמו במשימה 7 בעמוד 5. (אם ידידים נותנים יד ביד, הם מקבלים כוח רב לעשות דברים יחדיו), ישנן דוגמאות נוספות: דג = 7, מתאים לתבשיל שבת שהוא יום ז', גימטריה של המילה "שנה" הוא 355 - זהו מספר הימים בשנה שלימה (בחלק מן השנים), גימטריה של המילה "יד" - 14, זהו מספר הפרקים שביד, והדבר מפליא.

העשרה: ישנם ביטויים וזירוזי מילים שמשמרים בהם אותיות, ולכן אפשר ליצור חידות: $2 * \text{הספר} = \text{בית הספר}$, $2 * \text{חרוזת}$, $70 * \text{הרש}$, $20 * \text{יק}$, $* \text{ראש ה-70}$, $* \text{הקבצה 1}$, $* \text{אין הביישן 30 ואין הקסין N-30}$... (רעיון מתוך חוברת "אותיות" מסדרת "אשכולית").

כשביא מה לומדים על גימטריה? למה זה ENEN? על כך בשיעור הבא.

שיעורי בית: משימות 3, 4 בעמוד 4, משימות 5, 6 - אם לא נערכו בכיתה. משימות 8, 9 בעמוד 6. (כדאי לבקש מהתלמידים להביא לשיעור הבא לוח שנה - ראו בהנחיות לשיעור ב' כדלהלן).

שיעור ב' - ספירה באותיות, שימוש בגימטריה, גרש לשינוי צליל האות

חזרה: בדיקת המשימות שניתנו לשיעורי בית באופן קולקטיבי פרט למשימות בעמוד 6 שניתן לבדוק בהזדמנות אחרת בכל חוברת בנפרד (צביעה, ומשימות אישיות הן שונות מאחד לשני ואין הבדיקה של האחד תסייע לאחר).

פתיחה: המורה מזמין ילד ומראה לו בהסתרה חמש מדבקות חמודות. עליך לנסות לאלות לתלמידים בכיתה כמה מדיבקות יש כאן. בלי להשתמש במספרים, ואם בלי להראות בידיים או לכתוב על הלוח. רמז: קשור לנישעאנו לומדים שכשיו בלשון. - התשובה: באותיות - יש ה' מדבקות. אם התלמיד גילה את הדרך, הוא מקבלת את המדבקות לעצמו.

אכן, יש אפשרות לספור במספרים, ויש באותיות. קריאה ומילוי משימות 1, 2, תוך הדגשת סימני הפיסוק גרש וגרשיים כפי שמפורט ב"בלונים" בצד העמוד. המשך הקנייה ותרגול במספרים גדולים יותר בעמוד 8. משימה 5 אמורה להישאר כשיעורי בית, ולכן יש להתאמן בדומה לכך על הלוח.

כאימון נוסף בספירה באותיות אפשר לתת ספירה קולקטיבית בתחום המאה, וכן שתלמיד אחד יתחיל לספור מ-א' עד שהמורה עוצר אותו, ומבקש מאחר להמשיך, עד שעוצר גם אותו ומבקש משלישי להמשיך וכן הלאה.

אפשרות נוספת לאימון היא הוראת המורה לפתוח את ספר הלשון בעמוד מסויים כשהוא משתמש באותיות במקום בספרות, ולגלות באיזו מילה מתחיל עמוד זה, או איזה ציור יש בו וכד'. אימון קל יותר הוא בפתיחת חומש או ספר תהילים בפרק... בפסוק... ולבקש לקוראו (כאן אין תרגום של מספר - אות אלא אימון הסדר בלבד).

העמקה: ההתייחסות לדברי כוכב האתגר בדבר המספרים שמעבר לחמש מאות תוכל לבוא בכיתה בה העיקרון הובן ויש סיכוי שיוכלו ליישם זאת במספור השנים וכד'. אפשר להתאמן ולבחון: איזו שנה תבוא קודם: תשע"ט או תשפ"ט? לאחר אימון המרת השנים - אפשר לעשות סקר בכיתה באיזו שנה (עברית) נולד כל תלמיד, להשוות האם כולם נולדו באותה שנה, כמה שנים עברו מאז ועד השנה הנוכחית, באיזו שנה יהיו התלמידים/ות בני/בנות מצווה וכד'.

בעמוד 9 ישנו היישום של הנלמד בשימוש היומיומי שלו. ניתן למלא את המשימות בספר, אך ניתן להשאירם לש"ב כשבכיתה מתבצעת פעילות דומה:

פעילות: את השימוש באותיות במקום בספרות בלוח השנה ניתן לעשות באופן פעיל על ידי דפדוף בלוח השנה, מעקב אחר התאריכים. המורה נותן הוראות לפתיחת לוח שנה לפי תאריך ומציאת היום בשבוע בו הוא חל.

העמקה: אצל תלמידים מחוננים כדאי לעורר תשומת לב שאותו יום יכול להיקרא יום ו' כיום שישי, ובמקביל ד' לחודש, ואפילו ל"ב לעומר. חידה: איך יתכן שר"ח שהוא היום הראשון לחודש - א' לחודש, יחול ב-ג' ולא ב-א' (יום שלישי) או ב-ט"ו ולא ב-א' (ט"ו לאסומר). וכן איך יתכן שאחר כיתה ח' תבוא כיתה א' (סמינר), ואיך י"ג וט"ז יהיו בסך הכל ב' (י"ג וכ"ב פסוקים יחד מסיימים פרק, ומגיעים לפרק ב').

אם התלמידים קלטו את הספירה באותיות גם במספרים גדולים, ניתן לתרגם גם את המושגים הידועים: תרי"ג מצוות, רמ"ח מצוות עשה, ושס"ה לא תעשה ועוד.

שיעורי בית: משימה 5 בעמוד 8, משימות 6, 7, 8 - אם לא נערכו בכיתה. למעמיקים - אתגר משימה 9. כמו"כ יש להדריך את התלמידים לחזור על הנלמד מעמוד 3 עד 11, ולמלא משימות חזרה בעמודים 12, 13.

שיעור חזרה

בשיעור זה ייבדקו שיעורי הבית כולל משימות החזרה בעמודים 12, 13. במשימה 3 יש לשים לב להעתיק את אותיות התוצאה למקום הבדיקה לפי סדר מימין לשמאל (ממוספר בהתאם), אמור לצאת: למדת יפה, ידעת נפלא.

אפשר לערוך פעילויות מן המוצע בשיעורים האחרונים, ככל שיתיר הזמן.

בנוסף, יש להתייחס לעמוד 11 בו ישנה תוספת שאינה קשורה ישירות לגימטריה, ומתחברת אליה רק בסימן הפיסוק - גרש. החלטנו לנצל זאת להקנייה של נקודה שלעיתים מכשילה את התלמידים המתקשים והיא: צלילי אותיות שאינן קיימות בעברית. יש למלא את העמוד בכיתה, כשאת משימה 12 ניתן לתת כשיעורי בית במחברת, או לאפשר כתיבה על הלוח תוך סימון הגרש וקריאה בהתאם לכך. לפני תחילת העבודה בספר, ניתן להזמין תלמיד או שניים אל הלוח שינסו לכתוב מילים כמו: פגנו"ן, חג"ג, פונוביץ' וכד', ולחוש את הבעייה שאין אות שמשמיעה צלילים אלו. גם העבודה את משימה 3 ניתן להשאיר כעבודת חזרה לקראת המבחן ש"ב של החזרה. בספר מתחילה בדילמה, תמייה שונה: האם

הגרש במילים שם הוא של גימטריה. לאחר העבודה ניתן לחזור ולבקש מן התלמידים לכתוב את המילים על הלוח, לפי מה שלמדו.

שיעור מבחן

את המבחן יש לערוך בדומה לעבודות החזרה, ובהתחשב ברמת ההעמקה אליה הגיעו התלמידים בכיתה.

פרק שני - אותיות השימוש

שיעור ג' - הכרת אותיות השימוש

פתיחה: המורה מצמיד על הלוח כרטיסים ובהן האותיות ב.ה.ו.כ.ל.מ.ש. (או פשוט כותב אותן) ושואל: מה המיוחס? האותיות אלו? סביר להניח שהתלמידים לא יגלו את התשובה שאלו אותיות שימוש שנוספות בראש מילים ומוסיפות להן משמעות. לכן פותחים את הספרים, וקוראים את הקטעים 1, ו-2. שמים לב שהמילים בשני הקטעים הן אותן מילים, מה שהשתנה אלו האותיות שמלוות אותן. ממלאים את משימה 1 ומגלים את אותיות השימוש, ואת הכינוי שלהן: משה וכל"ב.

ממלאים את משימה 4 בעמוד 16 (משימות 2, 3 - לשיעורי בית). ולומדים כי אותיות השימוש חייבות להיצמד למילה. מתאמנים בכך על ידי מילוי משימה 5. ומבינים כיצד הנושא מסייע לכתוב נכון.

פעילות: המורה מצמיד על הלוח כרטיס ובו מילה המתחילה באות ק, לדוגמה: קטפתי, ושואל: האם למילה זו מצורפת אות שימוש? לא, אין כאן בכלל אחת ממש"ה וכל"ב בהתחלה, יש שם ק. כרטיס נוסף ובו מילה שמתחילה באות ו' החיבור: ואכתי. האם למילה זו מצורפת אות שימוש? כן. האות ו', איך יורשים? מנסיים לקרוא את המילה ללא האות הראשונה, ונשאר המילה "אכתי", מילה שלמה. סימן שבו חוספת של אות שימוש. כרטיס נוסף ובו מילה שמתחילה באות כ', לרזומה: אנה. האם למילה זו מצורפת אות שימוש? לא, האות כ' היא חלק מן המילה. אם נוריד את האות כ' לא תישאר מילה שלמה. אפשר להמשיך לתרצל בכרטיסים ולרזוק כל מילה: האם היא מתחילה באות ממש"ה וכל"ב, אם כן - כשנשיא אותן תישאר מילה שלמה? אם כן - כוה' חוספת של אות שימוש. כשנראה שהעניין הובן, אפשר לשלב כרטיס ובו מילה עם שתי אותיות שימוש, כמו: שבחצר, ולגלות שאפשר להוריד גם את הש' וגם את ה' ולמצוא עדיין מילה שלמה: חצר, סימן ששתיהן אותיות שימוש. לאחר מכן למלא את משימה 7 (משימה 6 לשיעורי בית), ולדון על המטרות של הכרת אותיות השימוש, וכיצד הן אמורות לסייע גם בקריאה: לשיפור השטף בקריאה: אם מכירים את המילה שנוספה אליה אות השימוש, אפשר לקרוא אותה בטבע עם אות השימוש. לשיפור ההבנה: כל אות שימוש מוסיפה משמעות למילה, כשמוזכרים להכיר זאת, אפשר להבין טוב יותר את הנקרא.

הערה דידיקטית: בסימן זיהוי אותיות השימוש יש שני מוקשים: א. יש מילים שגם אם נוריד מהן את האות הראשונה שהיא חלק מהן - תישאר מילה שלימה גם בלעדיו, לדוגמה: משחק - שחק. מכיוון שמילים אלה הן מעטות, אפשר

להעזר בסימן זה, תוך בקרה הגיונית שתיבנה במהלך לימוד הנושא. אפשר גם להדגיש שרק אותיות מ.ש.ה. ו.כ.ל.ב. עשויות לשמש כאותיות שימוש, ורק בהן הצורך בזיהוי. ב. יש מילים שבראשן אותיות ב.ג.ד. כ.פ.ת. כשהן ללא אות שימוש מופיע בראשן דגש, וכשנוספת אות שימוש הדגש נעלם. התופעה משמעותית במילים הפותחות באותיות ב, כ, פ בהן הדגש נשמע, תלמידים שקוראים מדוייק עלולים לקרוא את המילה הנותרת ללא אות השימוש ולמצוא רצף צלילים שאינו מילה משמעותית, וכך יטעו בזיהוי. לשם כך שילבנו את המילה "לְכָלֵם" במילות ההדגמה על המורה להפעיל שיקול דעת אם להרחיב בנושא, או להסתפק בקריאה "מתקנת" - "לְכָלֵם" כִּי הִנֵּה - כָּלֵם.

ראינו כיצד אותיות השימוש מסייעות לנו הן בכתיבה והן בקריאה, בעז"ה נתחיל להכיר אותן מקרוב בשיעור הבא. שיעורי בית: משימות 2, 3 - בעמוד 15, ומשימה 6 בעמוד 17.

מידע למורה: בנושא אותיות השימוש יש לדעת את הצורה התקנית של הוספת אותיות שימוש למילים - יש להוסיף את אות השימוש גם אם מדובר בכמה מילים שלכולן אותה אות שימוש, לדוגמה: הקרנף ניזון מעשב ומענפים. ולא מעשב וענפים. וכן - אכלתי בבית, בחצר ובגן. פרט לתוספת ו' החיבור שהיא מצטרפת רק למילה האחרונה ברצף, ובין המילים האחרות יופיע פסיק. כללים אלו צריכים להיות ידועים למורה, ועליו להתבטא כראוי בהתאם להם. מן התלמידים אין צורך לדרוש כעת את הדיוק הזה, אלא אם כן המורה רואה שזה מתאים לרמתם.

שיעור ד' - ה"א הידיעה

חזרה: בדיקת משימה 6 (את השאר אפשר לבדוק בעת בדיקת חוברות)

פתיחה: המורה מצמיד על הלוח תמונה ובה שורה של בעלי חיים. ומספר: *אנא יענה עס הינני אחרי הצהריים, והתכווננו בספרון ובו תמונה זו. אנא אלא את אורי בן השמש: אילו חיות אכמות כאן יותר מן העכבר? והוא ענה: הינני, הארנב, הפרה, הצ'ירפה והתרנולות. כל חסובה שהוא אמר כתבה האחות הצדולה על לוח מחיק שהיה בידה. המורה כותב תוך כדי על הלוח. *אלא מוטי בן הארבע: איך פה יכול להיות: כל החיות מתחילות באות ה"א? מה אתם אמרתי? ... פוהי ה"א שנסכה למילי. פוהי אחת מאותיות השימוש. קוראים לה ה"א הידיעה.**

מילוי משימה 1 בעמוד 18, דיון על "מה מודיעה ה"א הידיעה?" (עמוד 19). ניתן להרחיב דיון זה על ידי דוגמה מקדימה, בה התלמידים מגלים בעצמם את ההבדל בין אותה מילה עם ובלי ה"א הידיעה. מופיע בנספח א'. לאחר הדיון - מילוי משימה 3 (משימה 2 - לשיעורי בית).

העמקה: אפשר להסב את תשומת ליבם כי בכל המשימות בספר בנושא ה"א הידיעה מופיעה המילה בתחילה בלי ה"א הידיעה, ואח"כ עם ה"א הידיעה, כי בפעם הראשונה לא ידוע על מה מדובר, ואילו בפעם השנייה כבר ידוע על מה מדובר. לדוגמה: דירת נופש - הדירה..., התקינו חלון - החלון..., שעון - השעון..., וכך במשימת הכתיבה לש"ב - איזה ילד... - ועל התלמידים לכתוב הילד. ה...

המורה שואל: *האם לדעתכם אנו מתנעים הרבה בה"א הידיעה? כן. לא תמיד אנו שמים לב לכך, אבל מהיום נקפיד לכתוב אותה נכון. במשימה 4 אלא הכוכב אם משהו יודע באיפו אות כותבים את ה"א הידיעה? ... מילוי סעיף אחד מתוך השישה בעמוד - השאר לשיעורי בית.*

המורה כותב על הלוח: השיעור הסתיים. ושואל - שתי המילים מתחילות באות ה"א, איזו מהן היא ה"א הידיעה? שיעורי בית: משימה 2 בעמוד 18, ומשימה 4 בעמוד 20.

שיעור ה' - ו' החיבור

חזרה: בדיקת משימות 2, 4 תוך הדגשת הגייה נכונה של האות ה"א. אם אפשר להזמין לכתוב את התשובות על השאלות במשימה 6 על הלוח בזריזות, כדאי לעשות זאת תוך הדגשת הכתיב הנכון של ה"א הידיעה. (בכל סעיף פעמיים: העגבניה הגדולה, הילד הגבוה, הפח הגדול, הכיסא הלבן, העיפרון הארוך).

הערה דיקטטית: בשיעור המוקדש לנושא ו' החיבור ישנן שלוש מטרות לימודיות: הראשונה: הכרת ו' החיבור כמחברת בין מילים שעל שתיהן מדבר תחילת המשפט. (משימה 1) השנייה: הכרת הניקוד הרגיל של ו' החיבור: שווא (משימה 2) לעומת הניקוד המיוחד - שורוק שנכתב ו, ללא אות לפני כן (או או הו) (משימה 3), וכן הבחנה בין המילה הוא לו' החיבור בניקוד ו (משימה 4). השלישית: שימוש בו' החיבור לקיצור מבעים של משפטים שלמים (משימה 5). לפיכך, כל המשימות הן משימות הקנייה, ולשיעורי בית מומלץ לתת דפי עבודה פשוטים יותר שמתרגלים את הכתיב של ו' החיבור. בדפי הנספח ב', ג', ד' תוכלו למצוא משימות כאלה.

פתיחה: אם התלמידים מכירים את נושא כלי המשכן, אפשר להביא משם את המושג של וו המחברת בין הבדים ביריעות המשכן. ו' נועדה בין השאר גם לחיבור, ומוצאים זאת גם בלשון בתפקידה לחבר בין מילים ומשפטים. כשרוצים לומר את אותו דבר על שני דברים, לא צריך לחזור פעמיים, מחברים אותם על ידי ו' החיבור, ואומרים רק פעם אחת. אפשר להביא דוגמאות מחיי היום יום, כמו: אמן שקוראת לילדים לעלות הביתה: במקום לומר: יוסי, עלה הביתה. יני, עלה הביתה. היא קוראת פעם אחת: יוסי ויני, עלו הביתה! ו' החיבור עוזרת גם לעשות סדר ברשימת קניות. על המקור של משפחת בר פתק עליו כותבים מיני פעם דברים שצריך לקנות. יוס אחז לקחה רוזי את הרשימה ויצאה לערוך את הקניות, היא נעמדה בתור במכולת בשביל לשלם על הלחם, עברה לחנות הירקות, וקנתה עכבריות, ניצלה לחנות כשרים ובחרה לוי צרביים. ואף ראתה שעליה לקנות גם חלה, היכן? במכולת! והרי היא כבר הייתה שם. חבל שלא קנתה אותו עם הלחם. וכך היה כשחזרה לחנות הירקות כדי לקנות סלר, היא הבינה שכדאי לארצן את הרשימה לפני שיוצאים לקנייה. יש לכם רעיון איך לארצן רשימה כזו בצורה יותר טובה? (אם יש צורך, מעתיקים ללוח את הרשימה מעמוד 21).

מילוי משימה 1, 2. אח"כ לקרוא ולמלא משימות 3, 4.

את הקטע של השעון קלוקי ניתן לנצל גם לאימון קריאה בהגייה נכונה של ו' החיבור במגוון צורות הניקוד שלו בעזרת קריאה קולית של תלמיד או שניים. כמו כן ניתן לבקש מהתלמידים להעתיק מתוך הקטע את המילים שלהן ו' החיבור, ולמיין לפי הניקוד שווא / שורוק. ניתן לערוך פעילות זאת במחברות, בדפי עזר או על גבי הלוח. על מנת לנצל קטע זה גם להבנת הנקרא בהקשר לו' החיבור מצורפת בזאת משימה 4 שבנספח ג'.

בעמוד 23 ישנה משימה הממחישה את תפקיד ו' החיבור לקיצור משפטים. אפשר להקדים ולהביא את הפסוק "כבד את אביך ואת אמך" ולשאלו: כתוב: כבד - את אביך, ומה "את אימך?". אלא שלא כתוב "את" לא "ואת" זאת אומרת פעם "אימך" קשורה להתחלה, גם אותה צריך לכבד. ובמקום לומר: כבד את אביך, כבד את אימך. כתבה התורה: כבד את אביך ואת אימך. המשימה שמובאת בספר לקיצור היא ברמה יישומית גבוהה וחיבת ליווי של המורה. לתלמידים שמתקשים בכך, ניתן לתת את הדף המופיע כנספח ד'.

שיעורי בית: כאמור לעיל, אפשר לתת משימות מדפי הנספח כשיעורי בית. (ב', ג', ד', ה')

שיעור ו' - ש' השימוש, ב' השימוש

חזרה: בדיקת שיעורי הבית (מדפי הנספח), המורה ישקול האם לבדוק רק באופן חלקי שיתן ייצוג לו' החיבור בניקוד שווא, ולו' החיבור בניקוד שורוק מבחינת ההיגוי והכתיב.

פתיחה: המורה מציג דמות של ילד (יש לצלם מתוך הספר עמוד 25), ועורך היכרות עם "דני". ומציג: "קוראים לי דני, רציתי להגיד לכם ... ע... ע... ע... שכחתי מה רציתי להגיד", ושאל: איזו אות חפר דני ואמר שוב ושוב לפני המילה "שכחתי"? ע' - המורה רושם על הלוח: ע' השימוש. וחוזר להציג: רציתי לספר לכם שבו לא הפסד הראשונה שאני שוכח דברים. בטלל זה הרבה אנשים קוראים לי 'דני שכחתי'. יש לכם עצה בשבילי? המורה מקבל רעיונות שונים.

ממלאים עמוד 24 בספר. אח"כ המורה מצמיד על הלוח את דברי דני שכחתי מעמוד 25 (בהגדלה, כמובן), מציג ומבקש לעקוב בכתוב. שואל: לאילו מילים נוספה כאן ש' השימוש? - שהפתקים, שיש, שאמשיך, שהשם, שיקראו. אח"כ שואל בעל פה את השאלות הכתובות במשימה 2 (היא נשארת לשיעורי בית).

מאשפחה על דני קיבלו הפלמנה לחתונה, כרי ללכור להגידם הם תלו על המקרר את ההפלמנה. דני התמונה בה, ועל לב שאות שימוש אחת מופיעה בה כשמיים רבות: קריאה ומילוי עמודים 26, 27 יש לעודד עבודה עצמאית ולאחריה בדקו קולקטיבית.

העמקה: אפשר לתת טקסט קלזו להשלמה, שכל קווי ההשלמה מתחילים באות ב' השימוש, אך בכל פעם ההוראה שלה שונה, לדוגמה: היה היה ילד שחי ב... והנה, ב... הימים, התגלה לפניו בחלום איש זקן, ואמר לו ב... מפחיד: אם אתה ממשיך ליסוע ב... לבית הספר, אני לא אסיע אותך ב... שלי. ענה לו הילד ב... : אני לא ביקשתי ליסוע ב... שלך, אבא שלי לא מרשה לי ליסוע עם אנשים זרים. "אני לא איש זר, נפגשנו כבר ב...", אתה לא זוכר?" הילד התעורר, וחשב, אולי באמת נפגשתי עם האיש הזה כבר בחלום אחר...

העשרה: עניית תשובות עם ש' השימוש מפתח הבעה וכתוב, וכן שחבור משפטים. הקריאה של משפטים מורכבים מפתחת הבנת הנקרא תוך התחשבות בפסוקית שיעבוד. לאימון שימוש בש' השימוש אפשר לתת שכתוב משפטים מדיבור ישיר לדיבור עקיף. לא הרחבנו בשלב זה, מכיוון שנושא זה יילמד בכיתה ד', אך אם נשאר זמן אפשר לתרגל בעל פה או בכתב שכתוב כזה. אם נותר זמן, אפשר להרחיב בנושא שימוש ב-ש' השימוש בכלל ולצורך דיבור עקיף בפרט בעזרת דפי הנספח ו', ז'.

ניסוי בחייה על ברכה: אמן ברכה ראשונה שבה ע' השימוש ואם ב' השימוש? שהכל נהיה בדברו.

שיעורי בית: משימות 2 בעמוד 25, ומשימות 9, 10 בעמוד 28. (אפשר לתת את דפי הנספח ו' ז' כרשות למעוניינים).

שיעור ז' - ל' השימוש, מ' השימוש

חזרה: בדיקת ש"ב. אם הזמן קצר, ניתן להסתפק בבדיקת משימה 10 שכוללת חזרה על שתי האותיות ב' ו-ש'.

פתיחה: המורה כותב על הלוח: טיול. אם מוגיעים לכם על טיול, איזו עאלות אתם שואלים? התלמידים מציעים שאלות שונות, והמורה כותב על הלוח רק מילות שאלה המתחילות ב-ל' השימוש. (לאן? להיכן? למי?) אח"כ שואל: מהזו מחרתי לכתוב רק מילים אלו? כי כולן מתחילות באות ל', ל' השימוש.

קריאת הטקסט שבמשימה 1, ומילוי למשימה 2 בעמוד 30.

המורה מצמיד על הלוח כרטיסים מצולמים של בעלי החיים מעמוד 31, ושואל עליהם שאלות: איפה בעל חיים הגיע מהזו? אילו בעלי חיים כאן ניפונים מהצומח? מהיכן הגיע נחש הצבוע? מי ניפון מלמאות ועכברים? (משימה 3 לש"ב).

המורה כותב על הלוח את המשפט "באמצע הטיול..." שכתוב בעמוד 32 כדוגמה למעלה, מדגיש את המילים "מי כאן?", ו"מכאן" ומבקש מהתלמידים להסביר מה ההבדל. מילוי משימות 4, 5 בעמוד 32 תוך הדגשת השימוש בכללים שבו.

אם נשאר זמן ניתן לעבוד בעמוד 38 במשימה 4 - מעקב אחר הנוסעים מאיפה לאן. או משימה 5 - כתיבת מכתבים

בכיתה תוך שימוש בשתי אותיות השימוש שנלמדו: ל... מ... כמו"כ קיים דף תרגול נוסף בדף נספח ח'.

עס אני אנהח לקבל מכס מכתבים בשיעור הבא, ולא לשכוח לכתוב ממני!

שיעורי בית: משימה 1 בעמוד 29, ומשימה 3 בעמוד 31. (אפשר לתת את דף נספח ח' כרשות למעוניינים).

..... **שיעור ח' - כ' הדימוי**

חזרה: בדיקת שיעורי הבית.

פתיחה: המורה רושם על הלוח מילה אחר מילה מהמילים הבאות (או דומות להן), ומבקש בכל פעם מתלמיד אחר לחשוב איזה דבר המילה מזכירה לו, למשל: *מה המילה "נפוח" מפכירה לך? בלון, האלון הוא סמל לנפוחות, ולכן כשרוצים לתאר משהו נפוח מאוד, אפשר לומר (המורה כותב על הלוח): נפוח כמו בלון. מילים נוספות: לבן, עגול, כבד, רעוע, גבוה, מתוק. אפשר להנות מהדמיון הפורה של התלמידים ללא ביקורת, אלא אם כן הדבר אינו מתאים לתואר. בכל התיאורים הללו הוסטנו דווקא, כמו מה... מילה כמו יש אפשרות קיצור, המורה מוחק את האותיות מ, ו - ונשארת ה-כ'. כ' זו היא מאותיות השימוש, האם נשאר אותה רחוק מהמילה? המורה מצמיד "נפוח כבלון". כ' שנסכת למילה נקרא כ' הדימוי, משהו יכול להסביר מדוע קוראים לה בשם זה? (כי היא עוזרת לדמות דבר לדבר, מה דומה לו).*

משימות 1 ו-2 אמורות להינתן כשיעורי בית, אם יש צורך אפשר למלא בהן משפט אחד בכיתה, כדוגמה.

בשפת היוס יוס אנו רציניים יותר להשתמש במילה "כמו" מאשר בכ' הדימוי. אבל יש ביטויים ספרותיים, בהם מעדיפים את כ' הדימוי, פה סטענו של כתיבה. כדי להבין את הביטויים הללו, כדאי שנכיר אותם. מילוי משימה מס' 3 בעמוד 34 מומלץ לתת לתלמידים לנסות לענות באופן עצמאי ואח"כ לבדוק ולדון על כל ביטוי.

המורה בודק כמה זמן נשאר עד תום השיעור, ואומר: *נשאר לנו עוד כעשרים דקות עד סוף השיעור. כותב על הלוח - כעשרים דקות, מה כ' הדימוי עושה כאן? נשאר לנו כמו עשרים דקות? מה הכוונה? כאן האות כ' מנחת חתני למילה "בסדר", כמו עשרים דקות, לא בדיוק, אלא בסדר. כמה דקות פה יכול להיות באמת? חשע עשרה, עשרים ואחת וכד'.*

קריאה ומילוי משימה 5 בעמוד 35. (אם נותר זמן אפשר להתחיל גם את משימה 4 בעמוד זה). קיים דף נוסף לאימון בזיהוי וכתוב כ' הדימוי ברמה נמוכה יותר, מופיע כנספח ט'.

העשרה: בכיתות בהן ספר "בשביל הלשון" נלמד בשני שיעורים בשבוע, ניתן להרחיב בנושא אותיות השימוש ולהקנות את המילים המקוצרות על ידי אותיות שימוש, וההבחנה בין סגנונות הכתיבה במילה או בקיצורה. כמו המופיע בדפי הנספח י' ו-י"א.

שיעורי בית: משימות 1, 2 בעמוד 33, משימה 4 בעמוד 35. לקראת שיעור הבא יש לחזור על כל נושא "אותיות השימוש", החל מעמוד 3 ועד עמוד 35, ולמלא את עבודות החזרה עמודים 36, 37.

..... **שיעור חזרה**

בשיעור זה ייבדקו שיעורי הבית כולל משימות החזרה.

דף 38 יינתן לשיעורי בית כחזרה למבחן - אם עדיין לא מולא עד כה.

פעילות: הכיתה יושבת בקבוצות ומחפשת בספרים מילים שמופיעות עם אותיות שימוש. אפשר לערוך פעילות זו בשתי צורות: א. כמשחק השוואתי כשכל קבוצה מחפשת אות שימוש אחת, ואח"כ בודקים איזו אות שימוש היתה הכי שכיחה. בצורה זו התלמידים עלולים לפרש את המשחק כתחרות שאינה הוגנת, שהרי ו' החיבור מופיעה הרבה יותר

מאשר כ' הדימוי, למשל. ב. אפשר לערוך משחק זה כשלכל קבוצה יש טבלה המחולקת לפי אותיות השימוש השונות, ובסוף ההשוואה היא בתוך כל קבוצה: איזו אות יצאה "מנצחת" שמופיעה יותר בשימוש בשפה.

שיעור מבחן

את המבחן יש לערוך בדומה לעבודות החזרה, תוך בחינת הבנת המשמעות של אותיות השימוש והכתיב הנכון שלהן.

בעולם המילים

פתיחה כללית ל"עולם המילים": המורה כותב על הלוח בצד אחד אותיות נפרדות זו מזו, ובצד שני מילים שונות (חלומות, ילד, חלום, ילדים, כדורים, ילדה, דודה, ילדות, דודות, דודים, דוד ועוד...). ושואל: מה כתבתי כאן? - אותיות, ומה פה? - מילים. והרי גם כה כתובות אותיות, מדוע אתם קוראים למה מילים, ולא לא אותיות? (מכיוון שכאותיות אלו מסודרות ברצף כפה, נוצרת משמעות, ופזיה מילה).

עד עכשיו היינו ב"עולם האותיות", למדנו על הערך האינטרי של כל אות, ועל אותיות השימוש המיוחדות, ועכשיו ניכנס ל"עולם המילים". המורה קורא את הדקלום בעמוד 40.

פרק שלישי - סוגי מילים

האם תוכלו לחלק את המילים שכתובות על הלוח לקבוצות, האם יש כאן סוגים שונים של מילים? - יתכן שתלמידים אחדים יציעו לחלק לפי יחיד רבים, זכר נקבה או שרשים. ועכשיו תתחדש להם צורה חדשה של חלוקה לסוגים.

שיעור ט' - שם עצם ותואר

פתיחה: המורה מספר: יעקובי רצה להכין הכתסה לאימו - עושה לשבת. כשאמא נחה הוא לקח מתכון והחל לקרוא מילה אחר מילה, ולהכין: הוא קרא "לנפות" והלך לארון הכלים להוציא נפה (בשכיל לנפות), "2 כוסות" - הוא הכין שתי כוסות, "קמח" - סנה למקרר והוציא את הקמח, "לחוק קערה" - חפר לארון הכלים לקחת קערה. הוא התחיל לנפות את הקמח, וראה שהקערה קטנה מדי, ואכן גם למה שהיה כתוב "קערה גדולה". אלא שלא קרא פאת מתחילה. הוא התחיל להתעייף. כדיוק אפ נכנסה רוחי אחותו הגדולה, והוא פרט לפניה את הקושי שלו במשימה. - מה ה'צ' רוחי לאחיה? - לקרוא את כל ההוראות מתחילה ועד הסוף, להכין את כל הכלים המתאימים והחומרים הנדרשים, ורק אח"כ להתחיל בכעסולה. כך עושה רוחי בכל פעם שהיא מכינה על פי מתכון, למשל מתכון של חביתה. ומה פה קשור לשיעור לשון? חוץ מפה שבכעסולה הלשון גם אוכלים את החביתה... יש עוד קשר.

פותחים את הספר בעמוד 41 ולומדים על שם עצם, וכיצד הוא קשור לחביתה של רותי. ממשיכים למשימה 2 בעמוד 42 ומגיעים לכלל של ה"א הידיעה כסימן לשם עצם. מחזקים ידיעה זו בעזרת משימה 3 בעמוד 42.

מידע למורה: לקראת לימוד התארים יש לדעת כי צריך להקפיד שהתואר יופיע אחרי שם העצם, גם המילה "מאוד" תתווסף לאחר התואר כי הביטוי "מאוד יפה" ודומיו הינם בלתי תקינים, יש לומר: יפה מאוד, מעניין מאוד וכד'. יש לשקול אם לדרוש זאת גם מהתלמידים, אך על כל פנים יש להתנסח כראוי בתור מורים.

המורה מוציא מתוך שקית שהביא מביתו כלים שונים מתוך האפשרויות הבאות: קערה קטנה, מגרדת עבה (חורים גדולים), סכין של לחם (שאינו חד), כוס אטומה, מחבת קטנה, מצקת עמוקה. ושואל - האם הכלים הללו מתאימים להכנת החביתה של רותי? מגיעים למסקנה: *אמנם אלו אותם שמות ש30 כמו שכתוב במתכון, אבל לא בדיוק לכה התכוונו, היו דרושים: קערה גדולה, מצרית דקה, סכין חד, כוס שקופה, מחבת גדולה, מצקת שטוחה. (בהדגשת התארים).* למילים שמארות ומסכרות לנו בדיוק על איפה ש30 מדובר - קוראים תארים.

קריאה בעמוד 43 ומילוי משימות 4, 5. משימה 6 - עוסקת בקניות הכלבו שאינן קשורות ישירות למלאכת הכנת החביתה, ולכן מתאים להשאירן כשיעורי בית, ובכיתה להמשיך משימה 7 והלאה. בעמוד 45 - לימוד כלל הוספת ה"א הידיעה גם לתארים כמו לשמות העצם. דילמה: אם כן, כשנרצה לדעת האם מילה היא ש30 או תואר, לא נוכל לדקדק בעזרת הוספת ה"א הידיעה, שהרי לשני הסוגים אפשר להוסיף ה"א הידיעה. המשך הקריאה והעבודה בעמוד משימה 9, 10 וגילוי סימן תוספת "מאוד" רק לתואר ולא לשם עצם.

מידע למורה: המילה "מאוד" נוספת לעיתים גם לפעלים, לדוגמה: דואגת מאוד. כאן עדיין לא עסקנו בפעלים, ולכן לא הזכרנו זאת. ההבחנה בין פועל לתואר היא כמובן בעזרת שאר הסימנים (לפועל אי אפשר להוסיף ה"א הידיעה ורק הוא ניטה לפי גופים וזמנים). אבל בשלב זה אי אפשר ללמד את כל הכללים בבת אחת, אלא שלב אחר שלב.

פעילות: משחק זיהוי על פי תיאורים. תלמיד אחד בוחר שם עצם כלשהו מהנמצא בכיתה, מתאר אותו בפני שאר התלמידים, ועליהם לאתר אותו על פי התיאורים. (התלמידים יכולים לשאול שאלות תוך שימוש תארים הדבר בצבע כהה או בהיר).

בסיס הארוחה אמר אבא: החביתה שלך היתה כל כך טעימה, אינני יכול לתאר לך את המילים... רותי חייכה ואמר: כבר נחת לחביתה תואר, אמרת שהיא טעימה, ופה כבר נחת לי הרגשה נעימה. כדאי להשתמש בתארים למחמאות, ולשבח אחרים. שיעורי בית: משימה 6 בעמוד 44. (כדאי להדגים בכיתה שורה אחת ממשימה 6). במשימה 6 מופיעה המילה "דיגיטלי". לידיעתכם, המילה דיגיטלי היא מילה לועזית, שהתחליף העברי שלה הוא: ספֶרְתִּי. אפשר להוסיף משימה במחברת לשם חזרה גם על נושא שם העצם: כתבו אילו חפצים תכינו לשם הכנת שיעורי הבית בלשון (לכתוב כרשימה פריט תחת פריט).

שיעור י' - פועל

חזרה: בדיקת שיעורי בית בעמוד 44, ובמחברת. במשימת כתיבת שמות עצם במחברת, כדאי לשאול: מה כל אלו? שמות ש30 או תארים? - שמות ש30. הנה נוסיף להם תיאורים, כגון: עִפְרוֹן מְחוּרָג, וּכְרִי'. אם לא ניתנה עבודה בנושא שמות עצם, יש לחזור על המושג הזה תוך כדי בדיקת המשימות בעמוד 44, ולשאול איזה שם עצם תאר כל תואר.

פתיחה: המורה קורא או אומר את הכתוב בעמוד 46 למעלה, מעלה את השאלה: באיזה חלק של המתכון יופיעו פעלים - ברשימת המצרכים או בחלק של אופן ההכנה? ואח"כ לעבור למשימה.

מומלץ להתחיל יחד במילוי משימה 1 שבעמוד 46, ולאחר איתור מספר פעלים, לתת לתלמידים לסיים בעצמם את המשימה, ואחרי כן לבדוק קולקטיבית. המורה מבקש: האם יש משהו מיותר לכל הפעלים שהיקפנו בעבודה זו? - כאלו אותה סיומת: . יס. זוהי סיומת מתאימה לפעלים במתכונים. אבל האם כל הפעלים בעולם מסתיימים כך?

קריאה וביצוע המשימות בעמוד 47. מטרת המשימות בעמוד זה היא להביא להכרות עם צורות נטייה שונות של פעלים, והמודעות לכך שיש קשר בין פעלים בעלי שורש זהה. מודעות זו חשובה כהכנה ללימודי הדקדוק בהמשך, וכן מאפשרת זיהוי מילה כפועל - רק אם היא יכולה להשתנות בהתאם לזמן ולגוף - היא פועל. הנושא מורכב, ולכן יש למלא את המשימות בכיתה. אין לדרוש מהתלמידים לשלוט בנטיות, אלא לפעול רק ברמה הנדרשת בספר. אם תלמידים מציעים פעלים שאינם מתאימים לשורש הנתון, אלא למשמעות הסמנטית שלו, למשל לקבוצת הפעלים של "שטף" יוספו "טבל" - נטיות של פועל צריכות להיות גם דומות באותיות, לדוגמה: שטף, שוטפים, שטפת... בכולן האותיות ש. ט. פ. המורה קורא או מסביר את הכתוב בעמוד 48 למעלה.

פעילות: המורה מחלק את הלוח לשניים: חלק קטן לטור "שמות עצם", וחלק גדול לטור "פעלים". כל תלמיד מקבל כרטיס ובו מילה - כתבתי, כתבת, כתב, כתבנו, מתכתב, נכתב, מכתיב, עיפרון, מחקתי, מחקה, מחקו, ימחקו, מוחקים, מוחקת, תמחק, כדור, שיחקתי, משחקים, משחקת, שיחקתם, שיחקו, תשחקו, בובה. - מתחילים בבחירה שרירותית של תלמיד כלשהו, ומבקשים ממנו לומר איזה סוג המילה שבכרטיסו: שם עצם או פועל. אם זהו שם עצם, להצמיד על הלוח בטור "שמות עצם", ולעבור לתלמיד שלצידו. אם זהו פועל - להצמיד על הלוח, ולבקש מכל מי שיש לו פועל הקשור לפועל שהוצמד (אותו שורש) להגיש את הכרטיס שלו. אח"כ עוברים לתלמיד נוסף עד שמתקבל על הלוח שלוש קבוצות של פעלים, ושלושה שמות עצם בודדים. אפשר להוסיף משפט מסכם: שמות העצם יכולים אמנם לבוא ביחיד וברבים: כדור, כדורים, בובה, בובות, אבל אין להם כל כך נטיות לפי זמנים, לכדור יקראו כדור גם אתמול וגם מחר, וכך גם הבובה תישאר בשמה, אבל הפעלים משתנים.

הערה: אם המורה מעדיף פעילות שיש בה יותר משמעות שימושית מעבר לתרגול הלשוני, אפשר לשלב כאן את הפעילות המוצעת לשיעור החזרה (ראו להלן). ניתן לחלק פעילות זו לשני חלקים, ולהתחילה בשיעור זה ככל שיותר הזמן.

קריאה ומילוי המשימות בעמוד 49. גם כאן כדאי לתת לתלמידים להתנסות בעצמם, ורק אח"כ לבדוק ולדון בדברי העפרונות והכוכב בתחתית הדף.

אם נשאר זמן כדאי למלא יחד את משימה 7 בעמוד 50 על מנת להרגיל את התלמידים לפעול לפי הכללים שנלמדו, ולא רק איטואיטיבית, יש לערוך בדיקה לפני זיהוי מילה כפועל. לדוגמה: מקלף - אתמול היה מקלף, ומחר ייקרא מקלף. קילפתי - אתמול קילפתי, אבל מחר לא מתאים לומר קילפתי, מחר - אקלף. לכן מקלף שלא משתנה הוא שם עצם, וקילפתי שמשתנה הוא פועל.

שיעורי בית: משימה 4 בעמוד 48, משימות (7) 8, 9, 10 בעמוד 50. ובנוסף לחזור על הנושאים בהכרת המושגים שם עצם, תואר ופועל (עמודים 41 עד 50).

..... **שיעור חזרה**

בדיקת שיעורי הבית בעמודים 48, 50, מילוי המשימות בעמוד 51.

פעילות: הכיתה מתחלקת לקבוצות של ארבע כל אחת. כל קבוצה בוחרת בעל מקצוע (או על פי הגרלה: נגר, ספר, מורה, מוכר, גננת וכד') על בעל המקצוע הנבחר להישאר סמוי משאר הכיתה. על הקבוצה לרשום בדף נייר המחולק לשניים שתי רשימות: האחת לרישום שמות העצם הקשורים למקצוע זה: לאילו חפצים זקוק בעל המקצוע לשם תפקידו? והשנייה לרישום פעלים הקשורים לבעל המקצוע: מה עושה בעל המקצוע בזמן עבודתו? בסיום הרישום, תלמיד נבחר מכל קבוצה קורא את שתי הרשימות, ועל שאר בני הכיתה לזהות באיזה בעל מקצוע מדובר. לאחר מכן יש להעתיק אל הלוח את רשימת החפצים - שמות העצם - של כל בעל מקצוע, ולחשוב ביחד איזה תואר מתאים לכל חפץ, לצורך

העבודה המסויימת. לדוגמה: לספר מספריים, אילו מספריים? חדות, גדולות וכד'. לנגר מסמרים, אילו מסמרים? ארוכים וקצרים, עבים ודקים וכד'.

לקראת המבחן יש לחזור על הנושאים בהכרת המושגים שם עצם, תואר ופועל (עמודים 41 עד 50). נתינת המשימות בעמוד 52 כחלק מההכנה למבחן (שימו לב: התשובות כתובות בצבע חלש בצד שמאל של העמוד).

שיעור מבחן

את המבחן יש לערוך בדומה לעבודות החזרה. מומלץ למצוא סיטואציה נוספת המחייבת הבחנה בין סוגי המילים. לדוגמה: אם היית יוצא לאי בודד, אילו עשרה פריטים (שמות עצם) היית לוקח איתך, הוסף לכל שם עצם גם תואר. נניח שחזרת מהאי הבודד, ספר לנו: מה עשית שם? (השתמש ב-10 פעלים).

שיעור י"א - זכר ונקבה בשם העצם (חי)

פתיחה: מלא טוב! מה נולד? בן או בת? בסיפור שלנו נולדו תאומים. בן ובת. אפשר לקשר את הבן למושג "זכר" על ידי המנהג של "שלום זכר" שעושים סמוך לברית המילה (אם מדובר בבני אשכנז). כמו כן רצוי להציג טפסי לידה של משרד הפנים שבהם צריך למלא פרטים על התאומים, ולסמן במי מדובר: ז / נ. וכך להכיר את המושג מהצד השימושי שלו.

לצורך אימון בזיהוי אפשר לתאר את האולם שבו נערכת הברית, והוא מחולק ל"נשים" ו"גברים". המורה מתאר אילו אורחים הגיעו, והתלמידים ממקמים אותם במקום המתאים: איש, אישה, ילד, ילדה, דודה, דודה, בן דוד, בן דודה, נכדת, סבתא וכו'. אלא שבאולמות אין איש איש "זכר" ויש "נקבה" אלא "נשים" ו"גברים".

לאחר האימון הנ"ל יכולים עמודים 53, 54 להישאר כשיעורי בית, חוץ מטבלאות בעלי המקצוע בעמוד 54, אותן יש למלא יחד בכיתה על מנת שתהיינה תשובות להשלמת משימה 4 בעמוד 55. יש לשים לב למבנה המכוון שבטבלאות בעלי מקצוע ובעלי חיים: בטבלאות הימניות יש תוספת ת' לנקבה, בטבלאות השמאליות יש תוספת ה' לנקבה, ובטבלאות האמצעיות המילים בזכר ובנקבה שונות לגמרי. בטבלה האמצעית של בעלי המקצוע על התלמידים לרשום רק את הכותרות: "זכר", "נקבה". בטבלה האמצעית של בעלי החיים עליהם להשלים את שמות בעלי החיים החסרים לפי התמונה. כאמור, בכיתה יש להשלים יחד את משימה 2, ולעבור למשימה 4 בעמוד 55, ולעיון בדברי הכוכב שם.

המורה קורא או מספר את הסיפור על שמעון הכתוב בעמוד 55, תוך עיון במודעות והשלמת החסר בספר, או הצגת צילום מוגדל של המודעות על הלוח. זוהי הכנה לנושא שילמד בשיעור הבא: זכר ונקבה בתואר ובפועל, והתאמתם לשם העצם אליו הם קשורים. וכן מחזק את התאמת שם העצם לפעלים והתארים שמתלווים אליו, והכנה לקריאה ללא ניקוד בהתאמה מורפולוגית. לדוגמה: "המורה אמר" יקרא שונה מ"המורה אמרה". אפשר להוסיף תרגול על הלוח בנושא זה: המורה כותב על הלוח מודעות עיתונאיות שבהן מופיעים תארים ופעלים ושם העצם אליו הם קשורים - חסר. ישנן שתי אפשרויות למילוי החסר, זכר או נקבה, והתלמידים צריכים לבחור באפשרות המתאימה. לדוגמה:

1. (פקיד / פקידה) נאמן השיב אבידה יקרה לבעליה. 2. (צלם / צלמת) כישרונית הצליחה לצלם תינוק מחייך בשינה.
3. (מוך / מוכה) מסור סיים את עבודתו לאחר ארבעים שנה. 4. (חייט / תופרת) הצליחה לתפור עשר חליפות ביום.
5. (ילד / ילדה) פזיז כמעט נפגע בתאונה. וכו'.

שיעורי בית: משימות 1,2 בעמוד 53, ומשימה 3 בעמוד 54. ניתן לתת משפטים להשלמה במחברת, כמו בתרגול שהומלץ לערוך בסוף השיעור על הלוח.

שיעור י"ב - זכר ונקבה בתואר ובפועל

חזרה: בדיקת משימות 1, 2 בעמוד 53. כדאי לעקוב בקול אחר השינוי מזכר לנקבה: האם נוספה ה"א או ת', האם החליפה *אונה למחרי?* וכך במשימה 3 בעמוד 54.

הערה דידיקטית: זכר ונקבה בתואר ובפועל הובאו ביחידת לימוד אחת, מכיוון שגם בתואר וגם בפועל ההבחנה היא ברורה יחסית לשם העצם. בתואר ובפועל יש משקלים קבועים לזכר ולנקבה. כמו"כ, גם את התואר וגם את הפועל יש להתאים לשם העצם אליו הם קשורים. אמנם, בתואר יש רק ארבע צורות: יחיד, יחידה, רבים ורבות, לדוגמה: גדול, גדולה, גדולים, גדולות. ואילו בפועל יש נטיות שונות בזמנים שונים. בכל אופן, גם הפעלים מופיעים בדרך כלל בצורות שונות לזכר ולנקבה, חוץ מגוף מדבר, מדברים בעבר ובעתיד שמשמשים גם לזכר וגם לנקבה. (שמרתי, שמרנו) וכן גוף נסתרים ונסתרות בעבר (שמרו). לעת עתה, לא נזכיר פעלים כאלו, אלא אם כן תלמיד מעלה דוגמה כזו ושואל למי זה מתאים, נסביר בהתאם.

פתיחה: נתבונן במודעות שבמודע 55, ונניין את החליטים המודיעות לשני סוגים: תארים (חרוץ, אחראי, חרוצה, אחראית) ופעלים (ינקה, תנקה, קרושה) מודע במודעה אחת היה כתוב "חרוץ ואחראי" ובמודעה שנייה היה כתוב "חרוזה ואחראית"? כי בראשונה מדברים על פועל פזר, ובשנייה - על עובדת, נקבה. תארים ואם פעלים צריכים להיות מתאימים לשם העצם אליו הם קשורים. אם מדובר על משהו פזר - הפועל והתואר גם הם פזר, ואם על העצם הנקבה - גם הפועל והתואר הנקבה.

קריאה בעמוד 56, ומילוי משימה 1.

המורה כותב על הלוח את המילה: רואה (ללא ניקוד), ושואל: מהו פועל פזר או נקבה? - מה יכול להיות רואה פזר, ויכול להיות רואה נקבה. ואם רואים כפו מילה, איך יודעים כיצד לקרוא אותה? תלמי מני מרואר במשפט החליטה מודיעה. הדגמת שיבוץ המילה רואה במשפט על זכר, ומשפט אחר כשהיא משובצת בהקשר לנקבה. מילוי משימה 2 בעמוד 57. תלמידים זריזים שסיימו מהר משימה זו, יכולים להתחיל בביצוע האתגר. לאחרים יישאר האתגר כמשימת רשות לשיעורי בית.

פעילות: המורה אומר פועל או תואר בלשון זכר או נקבה, והתלמידים צריכים להפוך אותו ללשון הנגדית. לדוגמה: הוא ארוך, והיא... היא קופצת, והוא... כדאי לגוון במשקלים שונים, כגון: הוא מלביש והיא..., הוא שלם והיא... היא התפעלה, והוא..., היא נפתחה, והוא..., הוא טורח, והיא..., היא מתפתחת, והוא..., הוא מסדר והיא..., היא באה, והוא... מידע למורה: משימות השלמה לפי זכר ונקבה בפעלים ובתארים מעוררות את המודעות המורפולוגית. עירנות מורפולוגית תורמת הן ליעילות בקריאה, והן לתקינות הכתיבה. זאת משום, שבתוך תהליך הקריאה היעילה נערכת בקרה מורפולוגית, ככל שבקרה זו משוכללת יותר, הקורא מסוגל לנבא נכון את המילים המתאימות ולקרוא ביתר שטף. המודעות למשקלי מילים קבועים בהתאמה לזכר או לנקבה תורמת כמובן גם לרכישת תבניות כתיב נכונות. התורה הקדושה מצווה אותנו על צניעות, והבדלה בין פזר לנקבה. ואם בשכתנו הקדושה נמצא את החלוקה הפזר בכל סוגי החליטים.

שיעורי בית: כל המשימות בעמודים 58, 59. וכן משימת האתגר בעמוד 57 כמשימת רשות.

שיעור י"ג - זכר ונקבה בשם העצם הדומם

חזרה: בדיקת משימות שיעורי הבית. אם ניכרת שליטה בחומר, ניתן לבדוק רק חלק.

פתיחה: המורה מצייר או מצמיד תמונה של תיבת נוח על הלוח. המורה רושם על הלוח שם של בעל חי, ותלמיד ניגש להשלים את בן / בת זוגו כדי שיוכל להיכנס לתיבה. לאחר כמה זוגות, יכתוב המורה שם של דבר דומם, למשל: מיטה, ושואל מה פכר או נקבה? מה הבן פועל אלה? אולי "מיט" ... יש כלה דבר? אח"כ לקחת שם עצם דומם בלשון זכר: כדור, ומהי בת הפועל אלו? - כדורה? אין דבר כלה. ומכאן להגיע למסקנה: *הזוממים אין פועלות של פכר ונקבה כמו בפועל החיים, אבל כן יש סיווח של פכר ונקבה.*

איך יודעים מה פכר ומה נקבה הזוממים? - יש מילים שמפיהם לפי ההרצה: אפשר לתת לילדים להתנסות, להעלות מילים כמו: קמח, קערה, אבקה, קצפת, סוכר, חבילה, תבנית, ביצה, שן, קפה, שקוזה, אפייה, ולרשום על הלוח תוך כדי מיון המילים לזכר / נקבה. כאשר בתוך הנקבה כדאי למיין לקבוצות: סיומת ה, סיומת ת'. לאחר המיון - לבקש למצוא את המכנה המשותף של כל קבוצה בלשון הנקבה, ולגלות את הסיומות הקבועות. *ראינו פועל בלי להסת את הסיומת של הסיומת מראש, ידעתי למהות איך מילה היא פכר, ואיך נקבה. כי מ' שמדבר עברית, מכיר, ו"מריש" שבו מילה בלשון נקבה. יש עוד שתי קבוצות ללשון נקבה. קריאה והסבר בעמוד 61. יש להסביר מה פירוש "איבר זוגי" (להבדיל מאיבר שיש ממנו רק אחד בגוף: ראש, פה, אף וכד') כמו"כ יש להדגיש שאם מדובר בשם של ארץ או עיר, וכן איבר זוגי בגוף - גם אם לא מסתיים בסיומות המיוחדות של נקבה, המילה היא בנקבה.*

הערה דידיקטית: השיטה השנייה המוצעת בעמוד 61, אינה מקצועית, מכיוון שעלינו להתאים את התואר לשם העצם לפי מינו, ולא לקבוע את מין שם העצם לפי ההתאמה האינטואיטיבית שלנו. אבל בגיל צעיר, כשאין עדיין מוכנות לקבלת חוקי שפה כמובילים בחשיבה, אפשר להיעזר בשיטה זו. על המורה לנתב כך שכל תלמיד יממש את כישוריו, וינהג בדרך המתאימה לרמתו. אם הועלתה שאלה בקשר למילים יוצאות דופן, כמו: כוס, גדר, אבן, ציפור, מחט, כף, שמש, נעל, פעם וכד' יש להזכיר את המושג "יוצא דופן" - מילים שלא מתנהגות כמו הכלל הרגיל. אין הרבה מילים כאלה, ובכיתה ד' יכירו את כולם, ויתאמנו בהם. בינתיים יש להימנע מלהביא אותם במשימות ההבחנה בין זכר לנקבה. בכל "יוכח" מומלץ לכוון את התלמידים לשימוש במילון, לפתוח יחד איתם את המילון במילה המבוקשת, ולראות האם מסומן שם ז' (זכר) או נ' (נקבה). בנספח י"ב ניתן למצוא רשימת מילים שכיחות יוצאות דופן. כהעמקה: אפשר לתת לתלמידים כשרוניים את המידע והמשימה המופיעים בנספח זה.

מילוי משימות 3-5 בעמוד 62 תוך שרטוט הטבלה על הלוח למניעת קשיי התארגנות במרחב של התלמידים.

מילוי משימות 7, 8, בעמוד 64 - משימות אלו עלולות להיות קשות בעבודה עצמאית, ולכן כדאי להספיק למלא אותן בכיתה. כמובן שמומלץ לתת בתחילה אפשרות למלא באופן עצמאי, ואח"כ לבדוק ולדון על הבחירה וההתבטאות הנכונה, תוך נימוק מתאים.

כשבי"ל מה חשוב למהות אס פס העצם הוא פכר או נקבה? כשבי"ל להתאים לו תואר או סוגל מתאים. כשיודעים ע"ש"עור" הוא לשון פכר (כי אין לו את כל הסיומים של הנקבה) יודעים להוסיף את התואר: "מעניין" או "חשוב" ולא מעניינת או חשובה. התחלת מילוי משימה 6 בעמוד 63. השיעור הסתיים, אבל המשימה לא הסתיימה, מה שנשאר - תמשיכו בבית.

שיעורי בית: משימה 1 בעמוד 60, סיום משימה 6 בעמוד 63. ישנן עבודות נוספות בנספח י"ג לעבודה בבית או בכיתה. יש לבקש מן התלמידים לחזור על נושא זכר ונקבה מעמוד 53 עד 64 לקראת בוחן בנושא.

שיעור י"ד - יחיד ורבים בשם העצם

חזרה: בדיקת המשימות שניתנו לשיעורי בית. במשימה 1 עמוד 60, כדאי להגיש לכתוב על הלוח את רשימת המילים בנקבה כדי להדגיש את הכתיב - סיומת ה' / ת' ולא ט'. במשימה 6 בעמוד 63 אמורה לצאת המילה "בת" צבועה, כשבין האות ב' לאות ת' נמצא השביל, בו תצעד התינוקת לביתה.

כשיש טעות בזיהוי, זו הזדמנות לחזור ולהעלות את ארבע הקבוצות של לשון נקבה. אם התשובות נכונות, אין חובה לעשות זאת, אבל רצוי מידי פעם לבדוק על פי הכללים, גם אם התשובה נכונה.

לאחר החזרה, יש לערוך בוחן קצר שבו התלמידים נדרשים לבחור תואר ופועל מתאימים לשמות עצם בעשרה משפטים, מתוך שתי אפשרויות תחת קו ההשלמה, האחת בזכר, והשנייה בנקבה. כדאי לשלב גם מילים שאינן שימושיות בשפת היום כדי שהתלמידים יצטרכו להסתמך גם על הכללים שנלמדו ולא יפעלו רק בצורה אינטואיטיבית. לדוגמה: חששות (רב / רבה), כתף (רחב / רחבה), ארץ לבנון (קרוב/קרובה), החלטה (חשוב/חשובה) וכד'. יש להיזהר ולא לתת מילים יוצאות דופן שלא נלמדו (המורה יוכל להיעזר במילון ליתר ביטחון).

פתיחה: *עך עכשיו עסקנו באיזון מילים לפי סדר ונקבה. עכשיו עימו לב איזון הא:* המורה רושם על הלוח בשלושה טורים: בראשון - ראש, אף, מצח, בשני - עיניים, אזניים, ידיים, בשלישי - שערות, אצבעות, ריסים. ומבקש מן התלמידים למצוא את המכנה המשותף לכל טור, *לפי מה חילקת את אברי האל כאן?* - להנחות ולהגיע לרישום הכותרות: יחיד, זוג, רבים. אפשר להוסיף דוגמאות: פה, סנטר וכד', רגליים, כתפיים, ברכיים (בכיתות טובות אפשר לדבר על מרפקים שלכאורה היו צריכים להיות מרפקים, או שיניים שהיו צריכות להיקרות שיניים או שינות... אבל לא הכל בדיוק לפי הכללים, אלא בדרך כלל).

המורה רושם על הלוח את המילים: שבוע, שבועיים, שבועות ומבקש מתלמיד לבוא ולסמן נקודות מעל כל מילה: אחת ללשון יחיד, שתי נקודות ללשון זוג, ושלוש ללשון רבים. יש לוודא כי התלמידים מבינים בכמה שבועות מדובר כשאומרים "שבועיים", וכן "שנתיים" לעומת שנים, "יומיים" לעומת ימים, "שעתיים" לעומת שעות. בנוסף, יש להבהיר כי לא לכל המילים יש את שלוש הצורות. יש מילים כמו שרשמנו על הלוח, שאכן מופיעות בשלוש הצורות, אך רוב המילים מופיעות רק בשתי צורות: יחיד ורבים כמו: ילד, ילדים ואין ילדיים. או יחיד וזוג כמו: עין, עיניים ואין צורת עיניים. אפשר לשלב כאן את דף נספח י"ד.

פתיחת הספר, עיון וקריאה בעמוד 65. (משימה 1 - לשיעורי בית). אם נותר די זמן לשיעור ניתן להתחיל במילוי משימה 2 בעמוד 66 תוך הדגשת הכתיב של סיומות הרבים: ים, ות. מילוי הטבלה לפי החלוקה הזו. אם הזמן מצומצם, ניתן להציג על הלוח את שתי האפשרויות של הסיומות ברבים, על ידי הטיית מילים שונות מיחיד לרבים ומיון לפי הסיומת: המורה אומר שם עצם ביחיד, והכיתה עונה ברבים, (ילד- ילדים, ילדה - ילדות) המורה רושם תוך כדי את המילים ברבים תוך מיון לשני טורים (ילדים, ילדות). בסוף רואים - שתי צורות סיומות אופייניות לרבים.

שימו לב: בהקראת הכתוב בשלטי חנות הבגדים, יש להקפיד לדייק בשמות המספר שיהיו בלשון זכר בהתאמה ל"שקלים". למשל: חולצה אחת בחמישה עשר שקלים, שתי חולצות בעשרים וחמישה שקלים.

עך עכשיו היכרנו מילים בלשון יחיד ורבים בשמות 38, נראה שיש פעמים אפשר להכנס מיחיד לרבים. מילוי משימה 3 במסמך 67. לימוד הכלל והיוצאים מן הכלל, מילוי משימה 4 - ניתן להיעזר בציורים שבצד הדף למציאת המילים המשך פעילות בעמוד 68.

הערה דידיקטית: המטרות הרשמיות של משימות 3, 4, 5 הן הפיכה מלשון יחיד ללשון רבים בזכר או בנקבה, שמירה על הכתיב הנכון של סיומות המילים, הכרת הסיומות האופייניות ללשון זכר וללשון נקבה, ואח"כ גם מודעות ליוצאי דופן שבהן הסיומת אינה אופיינית. אך בנוסף לכך, דרך משימה זו לומדים התלמידים לערוך התאמה מורפולוגית של מילים במשפט, הדבר עשוי לסייע להם גם בשטף ודיוק בקריאה. קורא יעיל מתחיל את המשפט וממשיך אותו בהתאמה מורפולוגית גם ללא פיענוח מדוייק של הפעלים או התארים. אם מדובר על בנות תאו... נקרא מייד תאומות ולא תאומים גם ללא פיענוח מדוייק של סוף המילה.

לאחר שמכירים בעובדה שהסיומות האופייניות ברבים אינן קבועות, ויש יוצאי דופן, מגיעים לתמיהה ולמסקנה המובאת בעמוד 69 ומתחילים במילוי הטבלאות תוך הדגשת הצורך להפיכת המילה מרבים. הטבלאות מחולקות כך שבכל טבלה הסיומת אותה סיומת, ובכל זאת לא כל המילים הן זכר או נקבה, בגלל העובדה שקיימים יוצאי דופן. דרך כך מומחש הצורך בהפיכת המילה מרבים ליחיד לפני שמנסים לזהות אם מדובר בזכר או בנקבה.

שיעורי בית: משימה 1 בעמוד 65, (2 בעמוד 66), סיום משימה 7 בעמוד 69. אפשר להוסיף גם את נספח ט"ו כרשות.

שיעור ט"ו - התאמת פעלים, תארים ומספרים לשמות העצם

חזרה: בדיקת המשימות שניתנו לשיעורי בית. בפרט משימה 7 בעמוד 69.

פתיחה: כניסה לסיפור יום ההולדת של התאומים והתאומות ע"י אביזר נחמד של יום ההולדת, בלונים שתלויים על הלוח, עוגה וכד'. קריאה ומילוי משימה 1 בעמוד 70.

העמקה: ניתן להסב את תשומת לב התלמידים לכך שבתארים הסיומות קבועות לזכר ולנקבה בלשון רבים, (לעומת שמות העצם שבהם יש יוצאי דופן). ניתן להשתמש במידע זה כאשר משלימים קטע ובו כבר מופיע תיאור אחד, כשעלינו להוסיף תיאור נוסף איננו צריכים לבדוק האם שם העצם הוא זכר או נקבה לפי הכללים, אלא להסתמך על התואר שכבר קיים, ולהוסיף תואר בסיומת דומה. העמקה זו מתאימה רק לתלמידים בעלי יכולות שפתיות טובות, ובתנאי שיש די זמן לכך. ראו סיכום הדברים ומשימה מתאימה בנספח י"ד.

מעבר לנושא המספרים. סיפור או קריאת קטע הפתיחה מתוך הספר 71. הכרת צורות המספר בזכר ובנקבה. הדגשת העובדה שהאות ה"א נוספת במספרים דווקא ללשון זכר, בניגוד למצוי בשאר המילים שהאות ה"א נוספת לנקבה. (ילד-ילדה, אכל-אכלה - תוספת ה"א ללשון נקבה. לעומת זאת: שלושה - שלושה - תוספת ה"א היתה ללשון זכר).

פעילות - המורה מצמיד ללוח שתי דמויות ילד וילדה. ורושם בכל פעם מספר ליד אחת מהדמויות. התלמידים צריכים לומר את שם המספר בצורה מתאימה לשם העצם ילדים / ילדות. למשל ארבעה ילדים, חמש ילדות וכד'.

קריאה ומילוי משימה 3 בעמוד 72. במשימה זו יש להבחין בכל משפט על מי מדובר, ולהשלים את שם המספר בהתאם. שימו לב: במילת ההשלמה האחרונה צריך להתאים שם מספר למילה "תינוקות". יש לקחת בחשבון כי המילה תינוקות היא רבים גם של תינוק וגם של תינוקת. המילה "תינוקים" לא קיימת בשפה. לפיכך, ניתן לומר ששתי האפשרויות להשלמה קיימות, אלא שלאחר המילה "תינוקות" ישנו תואר - קטנים, וזה אומר שמדובר בזכר, וממילא יש לבחור באפשרות ארבעה. על המורה לשקול עד כמה לשתף את התלמידים בהשתלשלות ה"ל", ולהגיב בהתאם בשעת הצורך. כמו"כ יש לדעת כי כשמדובר בקבוצה של זכר ונקבה יחד - מדברים עליהם כעל רבים זכרים, למשל במשפחה שבהם בנים ובנות הם נקראים יחד: ילדים, ולא ילדות.

במשימה 4 הקושי גובר - שם העצם הוא דומם ברבים. יש לגלות האם הוא זכר או נקבה, וזאת על ידי הפיכת שם העצם ליחיד, זיהוי מינו, ובחירת הצורה המתאימה של שם המספר. אפשר להסב את תשומת לב התלמידים לעובדה כי שם המספר "אחד" מופיע אחרי שם העצם ואילו שאר שמות המספר מופיעים לפני שם העצם.

סיפור או קריאה של קטע הפתיחה בעמוד 73, לימוד הסימן הקטן, ואימון קצר על הלוח בדומה למופיע במשימה 5 שתינתן לש"ב. לאחר מכן יש לעבור לעמוד 74 ולבצע את משימה 6. חשוב להספיק מילוי משימה זו בכיתה, מכיוון שההוראה בה היא בעיקר קריאה נכונה של המספרים בלשון מתאימה לשם העצם בכל פתק. אם השיעור תם לפני מילוי משימה זו, ניתן לכוון את התלמידים לרשום את המספרים במילים מעל לספרות, או להעתיק את הכתוב בפתקים למחברת תוך הפיכת הספרה למספר במילים בהתאם לכללים.

העמקה: כשיעור נוסף, או כהכוונת אתגר של התלמידים המוכשרים במיוחד, אפשר להקנות את ההבחנה בין לשון זכר לנקבה גם בשמות מספר גדולים יותר, מספרים שבין עשר לעשרים. לשם כך יועדו דפי הנספח ט"ז, י"ז, י"ח.

שיעורי בית: משימה 5 בעמוד 73. כדאי להוסיף דף תרגול ובו מספרים לצד ציורי חפצים שמכל זוג כזה על התלמיד לכתוב משפט תוך שימוש נכון בשם המספר בהתאם לשם העצם. יש לבקש מן התלמידים לחזור על הנלמד מעמוד 65 עד 74 לקראת בוחן בנושא.

שיעור ט"ז - שורשים ומשפחות מילים - היכרות

חזרה: בדיקת שיעורי הבית, תוך הדגשת האות ה"א שמופיעה בלשון הזכר, וההבחנה בין שני ל-שתי. הבוחן הפעם יכול להיות כרגיל בכתב, או לשם שינוי בעל פה כי המטרה שלנו שהילדים (וגם אנחנו...) יתרגלו לדבר נכון. אפשר לעשות זאת בצורה שכל ילד נשאל על מספר פריטים בילקוטו, או בכיתה בכלל. למשל: כמה ספרים בילקוטך? כמה חלונות בכיתה? התלמיד יענה בשם מספר מתאים. הדבר אורך זמן, אך עשוי להיות יעיל אם נערך בצורה מסודרת.

פתיחה: סיפור או קריאה בספר אודות התאומים שמתחילים כיתה א'. מבקשים משני תלמידים נבחרים להציג כאילו הם התאומים, ולקרוא שורה שורה לסירוגין מתוך "דף הקריאה" של התאומים המופיע בעמוד 75. אותם תלמידים ממשיכים ומציגים לפי הדו שיח שכתוב בספר לאחר מכן. המורה מציג את האבא, ומתערב בשיחה.

מילוי משימה 1 בעמוד 75, ושיום המושגים תוך כתיבתם על הלוח. לכל מילה יש שורה, ולמילים יש להן אותו שורה קוראים: משפחת מילים.

מטרות השיעור הראשון בנושא השרשים הן רבות. המורה יכול להקנותם דרך עבודה בעמודים 76, 77, 78 המטרות הן: לקשר מילים בעלות אותו שורש כמשפחת מילים אחת (משימה 2). למצוא את שם המשפחה - לגלות את השורש של משפחת מילים נתונה (משימה 3). לשים לב כי הכתיב משמעותי בחלוקה למשפחות, וכאשר אות אחת בשורש משתנה המילים שייכות למשפחות שונות - גם אם האותיות שהתחלפו דומות בצליליהן (משימה 4). וכן אם מדובר בשני שורשים בעלי אותן אותיות אך בסדר שונה - גם המשפחה שונה (משימה 6).

כדאי לערוך בכיתה משימה דומה למשימה 7 בעמוד 78, אפשר להעזר בנספח י"ט או למצוא מילים לשלושה שרשים מהאותיות פ' ט' ל' (לטף, פלט, טפל).

שיעורי בית: משימה 5 בעמוד 77, משימה 7 בעמוד 78.

שיעור י"ז - שורשים ומשפחות מילים - העמקה לצורך הבנה וכתוב

חזרה: בדיקת שיעורי הבית. את משימה 5 בעמוד 77 ניתן לבדוק לשם שינוי בצורה הפוכה. המורה יענה את התשובה, לעיתים ישגה בכוונה. התלמידים יבדקו האם התשובה שנתן המורה נכונה, וינמקו. לדוגמה: למשפחת המילים הכשיר, כשרות, מכשר, יוסיף המורה את המילה קשר. התלמידים יתריעו על השגיאה, ויסבירו שהכתיב צריך להיות זהה וכאן יש הבדל בין כ' ל-ק'.

פתיחה: לפני הרבה שנים, לא היו משפחות לאנשים. היו קוראים בשם הפרטי, ומוסיפים את שם העיר או המקום של בן האדם. כשהתחילו לקרוא לאנשים בשם משפחה, חיפשו משהו שאיפיון את המשפחה, אפשר להביא דוגמה של שם משפחה מהכיתה או אחר שנקבע לפי תכונה - אם היינו פואטים משהו מהמשפחה הלו, כבר היינו יודעים שכנראה אם הוא בעל התכונה המאפיינת את המשפחה. אם המשפחות המילים, נוכל למצוא קשר בין, לא רק בצורה החיצונית, אלא אם בתוכן, בפנים. ומה זה עומר לנו לגעת שיש קשר? אם נפגוש מילה שאיננו מכירים, אבל השורש שלה מוכר לנו, נוכל לגעת

בסדר, על מה מדובר. למשל: המילה שביתה - משרש ע.ג.ת. אפשר להבין שמדובר במשהו שקשור להכנסת מלאכה. אפשר גם להבין למה קוראים לכל מיני דברים דווקא בשמש, למשל: משקפת ומשקפיים קשורים לכסולה של המשקף ולראות, גם דרך כל דבר שקוף אפשר להשקיף.

קריאה ומילוי החלק הפותח בעמוד 79. (משימה 1 - לשיעורי בית). קריאת ההמלצה בראש עמוד 80, ומילוי משימה 2 חלקים א', ב'. אס אנו יודעים שמילים במשפחת מילים צריכות להיות בעלות אותו כתיב, אס פה יכול לעזור לנו. כשאנו רוצים לכתוב מילה שאיננו יודעים את צורת הכתיב שלה, אבל אנו מכירים איך כותבים מילים מהמשפחה, נדע גם כיצד כותבים אותה. למשל, כשאנו רוצים לכתוב את המילה מתקנה, אנו יודעים שפה קשור למילה חלק, חלק כותבים באות ח', אס מתקנה כותבים באות ח'. סיום משימה 2 בחלקים ג', ד'.

מלך טוב! לתאומים נולדה אחות, אס היא דומה להם מאוד. אס במשפחת מילים אפשר להוסיף מילים חדשות. כיצד עושים זאת? מחפשים מילים מכל הסוגים, מילים מהשורש עטלו עובדים. לדוגמה: נקח את השורש ע.ג.ת. אילו מילים אתם מכירים משורש זה? - התלמידים מוצאים מילים שונות. המורה מפתח כל מילה ללשון רבים, נקבה וכד', ורושם הכל על הלוח. לדוגמה: אם התלמידים מציעים את המילה הלביש, המורה יכתוב על הלוח ויוסיף: והיא: הלבשה. והא: הלבשו. אם התלמידים אומרים לובשת, יכתוב על הלוח, ויוסיף: ומחר היא... אח"כ ישרטט על הלוח תבניות בדומה לאלו המופיעות בעמוד 82, ויבקש לבנות מילים נוספות על ידי הכנסת השורש לחללים. לדוגמה: ת. ■ ■ ■ ת (תלבשת), ■ ■ ■ (לבוש) וכד'.

הערה דידיקטית: בנושא השורשים ישנו הרובד הטכני של מציאת השורש של המילה, וישנו הרובד היישומי של שימוש בידע הטכני לצורך הבנת המילים ולצורך כתיב נכון של המילים. על המורה לבחון את יכולת התלמידים בכיתתו, ולדרוש את הרמה המתאימה. בשיעור זה הבאנו את הרובד המעמיק בצורה כזו שתלמידים ממוצעים בכיתה ג' יהיו מסוגלים להבין, אך אצל תלמידים שעדיין מתקשים בכך אפשר להסתפק בתרגול הטכני של מציאת שורש לפי מילים במשפחה. גם משימה זו מחייבת תשומת לב לכתיב ולסדר האותיות בשורש.

מציאת שורש של מילה בודדת ולא לפי קבוצת מילים ממשפחה אחת (משימה 4 בעמוד 81) הינה מיומנות גבוהה יותר הדורשת התייחסות לתוכן המילה, עירנות מורפולוגית בקשר לאותיות מוספיות (גם בלי למידת המושג). גם פעילות זו יש לדרוש רק מתלמידים מתאימים, או לסייע למתקשים. המשימה בנספח כ' יכולה להוות תחליף למשימה 4 עבור המתקשים.

שיעורי בית: משימה 1 בעמוד 79, משימות 3, 4 בעמוד 81 (או המשימה שבנספח כ' במקום משימה 4), משימה 5 בעמוד 82, כשלמעמיקים ניתן להוסיף את המשימות בנספח כ"א. כמו"כ יש להתכוון לחזרה כללית על הנושאים שנלמדו בפרק "סוגי מילים" מעמוד 41 עד 82. יש להערך לצילום על בריסטול של עמוד 84, וגזירת הכרטיסים בבית. למשחק מסכם בשיעור הבא. גם אם חצי מתלמידי הכיתה יגיעו מאורגנים, זה יהיה בסדר, מפני שדרושה ערכת משחק אחת לכל זוג משחקים.

שיעור חזרה

בדיקת משימות שיעורי הבית.

משחק "מכנה משותף". כדאי להסביר לפני המשחק את שמו: מכנה משותף - משהו משותף שקיים בכל הכרטיסים בקבוצה הוא המכנה המשותף שלהם. המכנה המשותף של כל התלמידים כאן, הוא שהם לומדים בכיתה אחת. אפשר גם למצוא מכנה משותף שקיים אצל שני תלמידים, למשל פלוני ואלמוני... לשניהם משקפיים, פלמוני ואלמוני - לשניהם קוראים חיים. במשחק "מכנה משותף" אנו מחפשים מכנה משותף לשני תלמידים. איפה קשר יכול להיות בין שתי מילים אלו?

לשונות? המורה מדגים על הלוח זוגות של מילים: ששתיהן רבים, ששתיהן בני אותו שורש, ששתיהן שמות עצם, תארים או פעלים, ששתיהן לשון נקבה וכד'. ומסביר את הוראות המשחק כפי שמפורט בעמוד 83. התלמידים משחקים בזוגות עד סוף השיעור.

שיעורי בית: עמוד 85 וחזרה כללית לקראת מבחן. (מעמוד 41 עד 82)

שיעור מבחן

לצורך בחינה על נושא סוגי המילים מומלץ למצוא משימה שבה יהיה שימוש לסיווג, ולא משימה משעממת של מיון לטבלה ללא כל מטרה יישומית אמיתית פרט להיבחנות. אפשר לקחת שוב את רעיון התפריט, או למצוא מקום שימושי אחר שבו משולבים שמות עצם, תארים, פעלים ומספרים בלשון זכר ונקבה, יחיד ורבים, ולהוסיף לכך משימות על שורשים ומשפחות מילים. (הצעות: מתכון, מחירון, הוראות משחק) אפשר להוסיף שעשוע לשוני של מציאת קשר לשוני בין מילים בדומה למשחק "מכנה משותף".

פרק רביעי - המילון

שיעור י"ח - הכרת המילון ומבנהו, סדר א' ב' חיצוני ופנימי

חזרה: בדיקת המשימה בעמוד 85, והתייחסות להערה שבתחתית הדף. אם התלמידים ישאלו איך נדע אם המילה היא בזכר או נקבה, יחיד או רבים אם איננו מכירים אותה, התשובה היא לפי כללי הסיומות של המילים. ואם התלמידים עדיין רוצים להבין גם את המילים, בשביל זה על המילון ללמוד מתחילים.

פתיחה: המורה שואל - האם מילה שמה שמה על מילון? ראינו כמה מילים? מתוך תשובות התלמידים ידע המורה מהו הבסיס עליו ימשיך לבנות את ההכירות עם המילון העברי. יתכן שתלמידים יזהו את המילה עם הפרי מילון. לכן מומלץ שהמורה יצטייד בפרי המילון, ובספר מילון כשעל כל אחד מהם המילה המדוייקת, תוך הדגשת הניקוד. כחוק המילון ישרי ורעיונים, וכחוק ספר המילון נמצא הרבה מילים. מילים והסברים של המילים. על איזו מילה יש יותר מילה חדשה ואיך יודע טוב את השפה: מילון או מילון?

המורה יתחיל את הלימוד מהספר - עמוד 86, ובסיום השיעור ניתן להתכבד מפרי המילון.

קריאת הטקסט בעמוד 86, ומילוי משימה 1. בין הדברים שנמצא במילון זוהי ההגדרה. מה פירושה הגדרה? האם היא הסבר על מילה, הסבר שמה שמה על מילה, הסבר שמה שמה על מילה והתלמידים ינחשו את המילה, המורה יציג את מילה והתלמידים ינסו להגדירה. כדאי לתת מילים מקבילות כדי להקל על המשימות. למשל: ההגדרה של המורה תהיה: כלי רכב בעל שני גלגלים ויש לו מנוע, התלמידים יגלו: אופנוע. המורה יבקש הגדרה למילה "אופניים". (כלי רכב בעל שני גלגלים ואין לו מנוע). המורה יכתוב את שתי ההגדרות על הלוח, וידגיש את ההבדל ביניהן, וכיצד ההגדרה שמה גדר והבדל אפילו בין דברים דומים.

במשימות 2, 3 בעמוד 87 ישנם שני סוגים של התאמות: התאמת מילה להגדרה והתאמת הגדרה למילה. מטרת משימה זו היא להכיר באופן ראשוני מה הכוונה כשאנו אומרים "מילים והגדרות". במשימה 2 ההגדרות מול המילים ללא בלבול. על התלמידים לקרוא את המילה, את ההגדרה וכשרואים שזה מתאים - להעביר קו ישר לחיבור ביניהן. זאת על מנת להפגיש אותם עם מבנה דומה לשל המילון - מילה, והגדרה צמודה אליה. במשימה 3 המילים כתובות בסדר הפוך, ועל התלמיד לאתר את המילה המתאימה לכל הגדרה. יש לקרוא את ההגדרה, למשל: ציפוי קשה ושקוף בקצה האצבעות, נקרא... ציפורן. ולהעביר קו.

בתום המשימות, או במהלכן המורה יתאר כיצד פעל ברוך במהלך איתור פירוש המילה, וכיצד נולד צורך לחפש במילון מילים נוספות על מנת להבין את המילה הראשונה כראוי. לדוגמה: *ברוך רצה לגשת מה פירוש "יגשת" וקרא את ההגדרה: חלק אדמה גדול ובו ארצות רבות. מה פירוש ארצות? מהי "ארץ" קרא את ההגדרה: חבל אדמה ובו ערים רבות. מה פירוש ערים? מהי "עיר", וכן הלאה עד שהגיע לבית שלהו מסון לאור בו. הוא יודע מה לה לאור, הוא ארמון במקום שקוראים לו "בית", אם כך הדרכה בין בתיים כאלו נקראת "רחוב", וישב שיש בו כמה רחובות הוא "עיר", כמה ערים השייכות לעם אחד? - ארץ, וכמה ארצות סמוכות - יגשת. וכך גם בהגדרות ומילים שבמשימה 3. את המשימות הללו ניתן למלא בכיתה, או להשאיר לשיעורי בית כשאת הדין עורכים בעת בדיקתם בשיעור י"ט.*

לא רק עולים חדשים משתמשים במילון, כל ילד או מבוגר שנתקל במילה שאינה מוכרת לו יכול לפתוח את המילון, ולמצוא שם הגדרה שתסביר לו את המילה החדשה.

האם לגעתכם הסדר של המילים במילון חשוב, או שלא משנה היכן תהיה כתובה כל מילה? - אם לא יהיה סדר קבוע, לא נוכל למצוא בקלות את המילים שאנו מחפשים. כשיש סדר קבוע, נגיש היכן לפתוח ונוכל למצוא בקלות את המילים. אם התלמידים זקוקים להמחשה בדבר היעילות באיתור פריטים לפי סדר א' ב' ניתן לערוך את הפעילות המוצעת בנספח כ"ב. בנוסף יש שם מקום לאימון על סדר א' ב', אם הוא עדיין לא שגור על פי כל התלמידים. ניתן לערוך זאת דרך דף הנספח או באופנים אחרים בכיתה.

פתיחת הספר בעמוד 88, קריאת דברי הכוכב וברוך. מילוי משימות 4, 5. בעקבות חיפוש מקום למילה פלפל יש להתקדם לנושא סדר א"ב פנימי בעמוד 89, מילוי משימה 6. ניתן לחזור ולהוסיף את המילה פלפל במקום המתאים ברשימה בעמוד 88.

שיעורי בית: (משימות 2, 3 בעמוד 87) משימה 8 בעמוד 90. אפשר לתת בנוסף את המשימות בדפי הנספח כ"ג-כ"ד.

שיעור י"ט - השימוש במילון (הבנה וכתוב)

חזרה: בדיקת משימות שיעורי הבית.

העשרה: כשמלמדים מספר זה פעמיים בשבוע, ניתן להוסיף כאן שיעור שבו תערוך הקנייה נוספת לאיתור מילים במילון לפי סדר א"ב בעזרת מילות הדרכה. וכן הכוונה לסדר הקיים בין מילים דומות שהתחלתן זהה ובאחת יש תוספת על השנייה, כמו: אוטו - אוטובוס. מיומניות אלו חשובות במיוחד במוסדות שיש נגישות אמיתית לשימוש במילון, הן מצד הבתים שמהם מגיעים התלמידים, והן מצד העקרונות החינוכיים של בית הספר. לשם כך, צרפנו את דפי הנספח כ"ה-כ"ז.

פתיחה: *למה יכול לעשות אותנו המילון. כתובות או מילים, וכתובות או הגדרות למילים, הסברים. מתי אפשר להעזר בו? - קבלת תשובות שונות מהתלמידים.*

קריאה ומילוי משימה 1 בעמוד 91. אם לא לחוצים מבחינת ההספק, מומלץ לשלב כאן פעילות שבה התלמידים יפתחו ספרי לימוד שונים שברשותם, או אפילו ספרי קודש ויאתרו מילים שאינם מכירים. בידי המורה יהיה המילון, הוא יקריא את ההגדרה, והתלמידים ינסו להבין בעזרתה את המשפט שקראו. בשלב מתקדם אפשר לתת לתלמידים לפתוח בעצמם את המילון לאיתור המילה המתבקשת.

קריאת דברי הכוכב וברוך בעמוד 92, (משימה 2 - לשיעורי בית, אפשר להדגים מילה אחת בכיתה). קריאה ודיון בקשר לאיתור הכתיב של המילים: "מזרח" "מערב" לפי הכתוב בתחתית עמוד 92, ובראש עמוד 93. מודעות למצב של שתי מילים בעלות צליל דומה, כתיב ומשמעות שונים (הומופונים). את משימה 3 בעמוד 93 ניתן לערוך בכמה צורות: 1. המורה מבקש לחפש בדף המילון המוצג עוד זוגות מילים שלהן צליל זהה וכתיב ומשמעות שונים, תלמיד שמוצא ניגש ללוח ורושם את הזוג שמצא, ומסביר את משמעות כל צורת כתיב. כדאי להדריך את התלמידים לצורת חיפוש יעילה: לקחת מילה אחר מילה לפי הסדר שמופיע במילון, ולחפש האם יש מילה נוספת שנשמעת אותו דבר, ורק הכתיב שלה שונה? ולסמן. 2. המורה רושם על הלוח צורה אחת של כתיב, ועל התלמידים לחפש את הצורה השנייה, לכתוב ולהסביר את ההבדל בין המילים מבחינת הכתיב והמשמעות.

הזוגות הם: 1. מארב-מערב, 2. מהל - מעל, 3. מחא - מחה, 4. מחר - מכר, 5. מטה - מיתה, 6. מנה - מנע (כאן יש שתי משמעויות גם לצורת כתיב אחת: מנה, הומונימים). 7. משח - משך. לצורך סימון זוגות המילים ניתן להשתמש גם בסימון מספרים (במקום צביעה בצבעים שונים). בזוג ראשון לכתוב מס' 1 ליד כל מילה, בזוג שני מס' 2 וכן הלאה.

בעמוד זה ניתן להעיר את תשומת לב התלמידים לתופעות נוספות הקשורות בערכי המילון והמידע שהם נותנים לנו, לדוגמה: א. המילה "מסור" מיוחדת - ניתן לכתוב אותה באות ס', או ב-ש', שתי הצורות נכונות. יש לשים לב כיצד היא מוצגת במילון. ב. המילה "מנה" מופיעה פעמיים, פעם כפועל, ופעם כשם עצם. אלו שתי מילים בעלות כתיב זהה ומשמעות שונה, ונקראים הומונימים. - יש לשקול עד כמה להרחיב בכל תופעה בהתאם לזמן, להספק ולרמת הכיתה. קריאה והתחלת מילוי משימה 4 בעמוד 94.

שיעורי בית: משימה 2 בעמוד 92, סיום משימה 4 בעמוד 94, משימה 5 - אתגר - לתלמידים המתאימים.

שיעור כ' - מילים "מקולפות" חילוץ מילת היסוד מתוספות

הערה דידיקטית: נושא חילוץ מילת היסוד מתוספות נלמד כאן כחלק מנושא המילון' לצורך איתור מילים בו. יש לדעת שגם לתלמידים שהשימוש במילון לא יהיה שכיח אצלם, מהווה נושא זה נדבך חשוב בהבנת מילים תוך התחשבות בצורנים השונים שנוספים למילה היסודית. הדר מחייב עירנות מורפולוגית בפיענוח הצורנים: סיומות רבים, נקבה ואותיות השימוש. כמו"כ דרך נושא זה חוזר התלמיד על הנושאים שנלמדו "בעולם האותיות" ופועל להפנמתם.

פתיחה: המורה מצמיד ללוח רשימה של מילים והגדרותיהן: מפתח - כלי לפתיחת מנעות ולסגירתן. מפתחות - כלים לפתיחת מנעול ולסגירתו. פתח - עשה שיהיה פתוח, ההפך מסגר. פתחה - עשתה שיהיה פתוח, ההפך מסגרה. פתחו - עשו שיהיה פתוח, ההפך מסגרו. פתוח - שאינו סגור, פתוחה - שאינה סגורה, פתוחים - שאינם סגורים, פתוחות - ... התלמידים יכולים להשלים בעצמם. המורה שואל: האם להסתכס צריק לכתוב את כל המילים הללו במילון? אולי תמצאו פה מילים מיוחדות, מילים אכסר להבין אותן לפי האחרות? בודקים יחד, ומגיעים למסקנה שיהיו מתוך הנ"ל רק שלוש מילים יסודיות: מפתח, פתח, פתוח. אלו נקראות "מילים מקולפות", נראה מה קורה כאשר מחפשים במילון מילים שאינן מקולפות: קריאה והסבר הכתוב בעמוד 95, מילוי משימה 1.

היום נלמד על שלוש "קליפות" שצריך להוריד ממילים לפני שמחפשים אותן במילון: המורה כותב על הלוח את הכותרת מילים במילון נמצא ללא: ומוסיף תוך כדי הסבר את המסומן להלן בקו: א. אותיות שימוש - קריאה ומילוי משימה 2 בעמוד 96. ב. סיומות רבים (הוספה על הלוח), קריאה ומילוי משימות 3, 4 בעמוד 97. קריאה ודיון על שילוב זכר ונקבה במילון, ותוספת על הלוח: ג. סיומות נקבה (של מילים הקיימות בזכר). מילוי משימה 5 בעמוד 98, ומשימות 6, 7 בעמוד 99.

במשימה 7, יש לשים לב שבשני הדיבורים הראשונים, הפותחים ב: תוכל לבחור... וכן את רוצה... - התארים הם כבר בלשון זכר יחיד, ואין צורך לשנותם, אפשר למצוא אותם כמו שהם במילון, אך בשאר הדיבורים יש לשנות: חדישה - ל"חדיש", עתיקה ל"עתיק", יקרים ל"יקר" וכן הלאה. לכן בשני הדיבורים הראשונים יש רק לזהות שזה אכן זכר יחיד, לעומת האחרים שאינם, וכדי למצוא את פירושם במילון יש לחלץ מהם את מילת היסוד - זכר ביחיד.

הערה דידיקטית: על פי תוכנית הלימודים וכן בהתאם לרמת גיל כיתה ג' לא נגענו בנושא איתור פעלים במילון. משימה זו דורשת יכולת להטות פועל לעבר נסתר, או להווה יחיד (תלוי בגרסת המילון), וקשה עדיין בגיל זה. אם תלמידים ישאלו על כך, ניתן לידע אותם כי גם פעלים לא מופיעים במילון בכל צורתיהם, אלא בצורה אחת בלבד, וממנה אפשר להבין את שאר הצורות והנטיות. יש מילונים שבחרו את הפועל שמספר "מה הוא עשה אתמול", ויש מילונים שבחרו להציג את הפועל שמספר "מה הוא עושה עכשיו".

שיעורי בית: יש לחזור על נושא המילון המופיע בין העמודים 99-86, ולמלא את משימות החזרה בעמודים 102-100.

שיעור חזרה

בדיקת משימות החזרה, ניתן להוסיף את נספח כ"ח כרשות למעוניינים (או לשלבו במבחן).

פעילות: המורה מכין כרטיסים שבכל שלושה מהם "סרייה" של מילה עם תוספות, מילה יסודית ללא התוספות, והגדרה שלה. לדוגמה: ומיוחדים - מיוחד - שונה מאחרים. הכרטיסים מחולקים באופן שכל תלמיד מקבל שלישייה מעורבת. תלמיד אחד מצמיד את אחת המילים שלו על הלוח, ושני תלמידים אחרים אמורים לזהות אצלם את המילים שמשלימות את הסרייה. (המורה יכול לשרטט על הלוח טבלה של: המילה עם תוספות / מילת היסוד כמו במילון / הגדרה. ניתן לשחק בצורה שבה לכל תלמיד רק כרטיס אחד, ומשלימים פחות סריות על הלוח.

שיעור מבחן

על המורה להכין מבחן הדורש:

* ידיעת סדר המילים במילון (חיצוני ופנימי), * הבנת מילים לפי דף מילון מצולם (מספרנו, או ממילון אמיתי) - עדיף לשבץ במשפטים ולהניע את התלמידים להבנת המשפט כולו בעזרת הפירוש המילוני, ולא רק פירוש מילולי של מילים בודדות. * איתור כתיב נכון למילים מצויירות על פי אותו דף מילון * חילוץ מילת היסוד ממילים עם תוספות שונות (אותיות שימוש, סיומת רבים או נקבה). * סימון ז' או נ' לצד שמות העצם שבדף המילון המצולם (יש להשמיט ולסמן את המקום לסימני ז' נ'). וסימון ת' לצד התארים.

שיעור כ"א - מילים נרדפות - סגנון משנות

הערה דידיקטית: יש לשקול בהתאם לרמת הכיתה ולשיתוף הפעולה מצד התלמידים עד כמה להעמיק בנושא ההבדלים הסמנטיים והצורניים שבין מילים נרדפות. על המורה לדעת שבדרך כלל יש הבדל סמנטי (מבחינת המשמעות של המילה) בין מילים הנחשבות כמילים נרדפות, למשל: חרדה - פחד גדול, דממה - שקט מוחלט, צינה - קור עז וכד'. לעיתים, ההבדל בין מילים הנחשבות כנרדפות הינו הבדל בסגנון - יש מילים המתאימות למשלב שפת דיבור, ויש למשלב גבוה יותר, אין צורך להשתמש במשלב הגבוה בשפת היום יום, ולומר למשל: "אבא שלי לא מרשה לי לפתוח את הדלת כשאני נמצא בדד בבית." בנוסף לכך, בשירה, למשל, מחפשים מילים בסיומת מסויימת כדי להתאים לחרוז השורה הקודמת, ואז צריך לבחור את המילה המתאימה מתוך מגוון מילים בעלות משמעות דומה. ייתכן שתהינה כיתות בהן יהיה אפשר לפרט חלק מהמידע הנ"ל בליווי דוגמאות. בסדרת "בשביל הלשון" ההקנייה בנושא מילים נרדפות נערכת בהדרגה, בספר זה, המיועד לכיתה ג' עוסקים בהכרות עם מילים נרדפות בעלות משמעות דומה, בהבדל של סגנון. הדבר מאפשר הבנת מילים ספרותיות ע"י מילים נרדפות ממשלב דיבור. בכיתות המשך תתחדד ההבנה לגבי מילים נרדפות שההבדל ביניהן הוא רמת העוצמה וכד'.

פתיחה: המורה מכין תמונות של עץ, מתנה, ענן, מכתב ומחלק אותן לחמישה תלמידים (רצוי להצמיד לבגדם על ידי סיכת ביטחון). לעשרה תלמידים נוספים מצמיד המורה כרטיסים ובהם המילים: עץ, אילן, שי, מתנה, ענן, עב, מכתב, איגרת. ומבקש מכל אחד מהראשונים לרדוף אחר מילה מתאימה לציור שלו. בסופו של מרדף אמור כל אחד מהם להחזיק בשני תלמידים. מתוך פעילות זו יכירו התלמידים במציאות כי משמעות אחת יכולות לייצג שתי מילים. דרך המרדף יתקשר לכך המושג "מילים נרדפות".

קריאה בעמוד 103 למעלה, (משימה 1 לשיעורי בית) + התייחסות לשאלת הדיון למטה, ללא הכרעה סופית. מילוי משימה 2 בעמוד 104 והגעה למסקנה העונה על שאלת הדיון שבתחתית עמוד 103.

קריאת השיר, דו השיח בין ברוך לשמשון והבנה שהסבר מילה במילה קלה יותר, היא בעצם מציאת מילה נרדפת שאינה ספרותית. משום כך, נוכל למצוא מילים רבות במילון שמוגדרות על ידי מילה נרדפת.

פעילות: התלמידים מתבקשים למצוא בדפי המילון המוצגים בספר מילים שלצורך ההגדרה שלהם השתמשו במילה נרדפת. אפשר לכוון אותם לעיין - בעמוד 93: מהל-ערבב, מחה- מחק, מטוס-אווירון, מיתה-מוות, מנה - ספר, מנע - עצר, עכב, משך - סחב, גרר. עמוד 94: אושר-שמחה, נא-בבקשה ועוד.

מילוי משימה 3 והבנה שהכרת מילים נרדפות מסייעת להבעה טובה, הן בעל פה והן בכתב. שיעורי בית: משימה 1 בעמוד 103, משימה 4 בעמוד 106 (משימה זו כדאי להדגים בכיתה).

שיעור כ"ב - הבנת מילים ספרותיות בעזרת נרדפות

חזרה: בדיקת שיעורי הבית.

פתיחה: המורה כותב על הלוח את המילים המודגשות בסיפור המובא בעמוד 107 (ארע, הרוה, שבו, הבחינו, תלוליות, קרקע, מבצבצת, יגע, צועדת, שיבשו, רפש) ושואל: האם מילים אלו נראות לכם מילים בסגנון ספרותי או שמתאימות לשפת הדיבור? - אכן הן מתאימות לכתיבה. הבה נקרא.

קריאת הסיפור "לכבוד מי?" בעמוד 107, מילוי משימה 2. יש לכוון את התלמידים לבחון כל מילה האם מתאים להחליפה ב... מתוך מאגר המילים לפי סדר.

מומלץ במקביל, בשיעור הבנת הנקרא, להרחיב את הנושא דרך סיפור זה: כיצד אפשר להבין מילים אלו אם לא נאמר על מילים נרדפות? יש מילים שלא מפרים איננו מבינים, מילים כאלה מלאים. לדוגמה: המעשה ארץ בעיר סנט. אם נילא על המילה ארץ - נוכל להבין - המעשה בעיר סנט. יש מילים שאפשר להבין מתוך המשפט, לדוגמה: האם שהרונה את האדמה... מה עושה אדם לאדמה? משה. יש מילים שאפשר להבין לפי הישגיו. מה פשר מעשיו של רבנו? אפשר להבין מה ישאלו האנשים שראים את הרב עושה פעולה בלתי טרית באמצע הרחוב; הם רוצים הסבר.

מילוי משימה 3 בעמוד 108, והבחנה במה שמוסיפות המילים הספרותיות לטקסט כתוב. המורה ממשיך ואומר / קורא את הכלל שכתוב בתחילת עמוד 108, וממחיש אותו בעזרת הדוגמה. אפשר להבין מה פירוש המילה "רוש" בעזרת המילה "כותב" שנירדפת לה. מילוי משימה 4 באופן עצמאי על ידי התלמידים, ובדיקה בכיתה. אפשר להפנות את התלמידים לחפש גם בסיפור "לכבוד מי" המופיע בעמוד קודם מילה ספרותית שצמודה אליה מילה נרדפת פשוטה, המסבירה אותה (עייף ויגע).

תלמידים עשויים לשאול: לפי הכתוב פה, צריך למצוא מילה נרדפת למילה "השתומם", והיא כלל אינה מופיעה בקטע, התשובה: אפשר להבין אותה לפי המילה הנרדפת למילה "השתוממה", אם השתוממה פירושו התפלאה, השתומם פירושו... (התפלא). ברשימת המילים במשימה 5 יש מילה נוספת שאינה מופיעה בדיוק כך בקטע, מה? (חשש - לפי המילה חששתי, אפשר להבין שחשש פירושה פחד). קריאה והסבר בראש עמוד 109. (משימה 6 לשיעורי בית).

העשרה: אפשר לצאת מהנושא הלשוני, ולהשליך אותו גם בהיבט החינוכי. לשאול: האם יש הבדל בין ילד איקה: "סליחה אפשר לעבור?" או "פופו!", "תן לי בבקשה" או "תביא לי" וכד'. אפשר לומר את אותו דבר בכמה צורות, ואנו כותרים באיפה סאנו להשתמש.

שיעורי בית: משימה 6 בעמוד 109, משימה 7 בעמוד 110. אפשר להוסיף את דף נספח כ"ט לתלמידים מתקדמים.

שיעור כ"ג - מילים נרדפות - את השפה מעשירות

חזרה: בדיקת שיעורי בית.

פתיחה: אפשר לקרוא מתוך הספר (עמוד 111) לפי הסדר, ולמלא את משימה 1 עד לגילוי המסקנה הכתובה בתחתית העמוד, ואפשר לעשות זאת באופן קולקטיבי על ידי צילום החיבורים והצגתם על הלוח, תוך סימון ההבדלים וכו'.

מילוי משימה 2 בעמוד 112. מומלץ למלא משימה זו יחד בכיתה תוך הבעת דעה על כל מילה מוצעת להשלמה, האם, ועד כמה היא אכן מתאימה. ייתכן שתהיינה כמה אפשרויות מתאימות לכל השלמה, אבל יש השלמות שבהן הבחירה היא יותר מוחלטת, וצריך לשמור לכך את המילים הספציפיות. כדי שלמורה יהיה קל יותר נביא כאן את סדר המילים להשלמה לפי כוונתנו המקורית: לדבר, לומר, להגיד, לשוחח, לעודד, לנחם, לפטפט, לספר, לשאול, להסביר.

מילוי משימה 3 תוך נימוק מתאים: כשהמאמץ מאוון יותר מעניין. יתכן שיהיו תלמידים שיעדיפו את הגרסה השנייה, וכן בסיפור הפותח יעדיפו את החלק שבו המילה חוזרת על עצמה. יש גם בזה יופי לשוני מסויים, ולכן אין לשלול את תשובתם לחלוטין, אפשר לומר שלדעתנו יפה ועשיר יותר כאשר מגוונים במילים נרדפות שונות.

פעילות: המורה כותב על הלוח בכל פעם שתי מילים נרדפות, ועל התלמידים לשבץ אותן במשפט אחד. אפשר להעזר בזוגות המילים המופיעים בעמודים 109, 110. את המשפטים ניתן לכתוב במחברת, ו/או על הלוח.

שיעורי בית: מילוי משימה 4 בעמוד 113. כמו"כ לבקש לחזור לבוחן על נושא מילים נרדפות, גם מבחינת ההיכרות עם המושג, וגם הכרת זוגות המילים הנרדפות שכתובות בפרק זה. את דף הנספח כ"ט אפשר לתת בתוספת כחזרה לבוחן, או שישמש כחלק מהבוחן עצמו.

שיעור כ"ד - ניגודים - הסבר מילים בעזרת ניגודים

חזרה: בדיקת שיעורי בית. עריכת בוחן קצר על יכולת הבנת מילים בעזרת נרדפות שבמשפט, מציאת מילים נרדפות למילים נתונות (מתוך המוזכרות בספר בפרק זה), הבחנה בין מילה ספרותית למילה מדוברת במילים נרדפות, והתאמתן למשפט נתון. (על המשפטים להיות חד משמעיים בסגנונם - ספרותית או מדוברת).

פתיחה: סיפור או קריאה בעמוד 114 (משימה 1 לשיעורי בית). קריאה והשלמה במשימה 2 בעמוד 115. (משימה 3 לש"ב). כמו במילים נרדפות, כך בניגודים - לפעמים הם עוזרים להסביר מילים שבמשפט לא מבינים. לדוגמה: אן אן אומר: אן מסופק מאז אן כראי לאכול ממתק פה, אן בטוח כי ההכשר שלו מקפיד מספיק. - מה פירוש מסופק? לא בטוח. (אינני - אני לא). מילוי משימה 4 בעמוד 116. קריאה בעמוד 117 למעלה, התחלת משימה 5 (ש"ב - לסיים). שיעורי בית: משימה 1 בעמוד 114, משימה 3 בעמוד 115, סיום משימה 5 בעמוד 117.

שיעור כ"ה - השוואה בעזרת ניגודים

חזרה: בדיקת שיעורי הבית - עדיף להשאיר את משימה 3 בעמוד 115 לסוף. פתיחה: ראיון אפשר להשוות בין בעלי חיים. האם יש תלמידים שרוצים לעשות, וישווא ביניהם? - תלמידים מתבוננים בזוג שניגש, ומציעים נקודות להשוואה: גובה (גבוה/נמוך), צבע שער (בהיר / כהה), אצל בנות - שער אסוף / פזור, קצר / ארוך. יש להיזהר בנקודות ההשוואה לא לפגוע באחד מן התלמידים, בהגדרות כמו: שמן, עצלן, איטי וכד'.

לא רק בין דגים שרואים אפשר להשוות, כעת ננסה להשוות בין תקופות, מה שהיה פעם הוא לא בדיוק מה שקורה היום. קריאה ומילוי משימה 1 בעמוד 118. קריאה ומילוי משימה 4 בעמוד 120. קריאת הכלל ומילוי משימה 5.

פעילות: המורה מצמיד ללוח כרטיסים ובהם תאורים שונים (הן חיצוניים, והן של תכונות). תלמיד נבחר ניגש, ומשלב שני תיאורים במשפט אחד. עליו להיזהר לא לבחור בשני ניגודים. לדוגמה: החבר שלי חסכן וחכם, ולא חסכן וקמצן. בתחילה תהיה המשימה קלה, אך לבסוף ישארו מילים פחות מוכרות, ואז המשימה מאתגרת יותר.

קריאה ומילוי משימה 6 בעמוד 121, תוך התחשבות בכך שהמשימה דורשת חשיבה מופשטת ועמוקה יחסית. יש להבחין כאן בין הפכים שהעדרו של האחד מחייב את קיומו של השני, ובין הפכים שיש ביניהם גם מעמד ביניים. שיעורי בית: משימות 2, 3, בעמוד 119 (מומלץ להסביר ולהדגים בכיתה). כמו"כ יש לחזור על נושא הניגודים מעמוד 114, עד עמוד 121.

שיעור חזרה

בדיקת שיעורי הבית.

מילוי משימות החזרה בעמודים 122, 123. יש לשים לב כי משימה 2 מחייבת יכולת סמנטית ומורפולוגית טובה, יש תלמידים שיהנו ממשחקי המילים, ויש שיצטרכו תיווך על כל צעד ושעל. בכל אופן, אנו מקווים שתרגול זה יפתח מיומנויות חשיבה לשונית. יש לבקש ללמוד למבחן את שני הנושאים: נרדפות וניגודים, (מעמוד 103 עד עמוד 124) ולמלא את משימה 3 בעמוד 124.

שיעור מבחן

את המבחן ניתן לערוך בדומה למשימות החזרה (אם נצפתה הבנה בצורת הצגת הדברים), או באופן פשוט יותר, כפי שמופיע במשימות השוטפות המופיעות בספר במהלך הקניית הנושאים.

בעולם המשפטים

המורה כותב בצד אחד של הלוח אותיות בתפזורת, באמצע הלוח מילים בתפזורת, ובצד השמאלי - משפטים מכל הסוגים: הדבורה מייצרת דבש. ממה מייצרת הדבורה דבש? תני לי דבש! ושאל: מה ההבדל בין שלוש הקבוצות. על אותיות ומילים כבר למדנו, ומה אלו? משפטים. אם כאן יש מילים, אבל בכל קבוצת מילים יש קשר בין המילים, קשר שמספר לנו מהו ברור. קריאת הדקלום הכתוב בעמוד 126.

פרק שישי - סוגי משפטים

שיעור כ"ו - חלקים חיוניים במשפט השלם, סימון נקודה

פתיחה: המורה מצייר שתי אצבעות על הלוח בצורה שקשה להבין מה צייר, ושואל: מה ציירתי כאן? לא ברור. המורה כותב על הלוח שתי מילים: חנות, עודף. ושואל: מה קרה כאן? אם זה לא ברור. כשצייירי, ואם כשכותבים לאחרים, התוצרים צריכים להיות שלמים, וברורים.

קריאה ומילוי המשימה בעמודים 127, 128 (משימה 1 לשיעורי בית).

המורה כותב על הלוח שם עצם, ומבקש מהתלמידים להציע המשך מתאים: אבא... למד תורה. אבא... תלתה כביסה. הילדים... שיחקו בלגו. הילדות... קפצו בחבל, הכיסא... נפל. (כל משפט נכתב בשורה נפרדת, עם נקודה בסופו). בכל שורה כאן כתוב משפט. בכל המשפטים ניתן לראות שני חלקים: החלק שמספר על מי מדובר, והחלק שמספר מה אותו אחד עשה, או מה קרה לו. המורה שואל על כל משפט: על מי מדובר כאן? ומסמן קו אדום תחת הנושא (אבא, אמא, הילדים, הילדות), מה עשה...? וכו' מסמן תחת הפועל קו כחול. ומה הן המילים הנוספות? לפעמים תוספת של חייבים להוסיף, ולפעמים אי אפשר להבין את המשפט בלעדיו. בכל אופן, החלקים הללו שסימנו בצבעים הם החשובים ביותר, הם מספרים על מי מדובר ומה קרה לו.

קריאה והוספת דוגמה בחלק התחתון של עמוד 129.

בכיתות בהן מתכוונים להקנות גם את נושא ה"איזכורים" המופיע כאפשרות "העמקה" בעמוד 132, אפשר להשאיר את משימות 6, 7 לשיעורי בית לאחר הסבר והדגמה בלבד. בכיתות בהן לא מתאים להעמיק בנושא ה"איזכורים", אפשר להספיק למלא את המשימות בעמוד 130, תוך הדגשת סימון הנקודה בסוף משפט שלם. הסבר והדגמה בעמוד 131. לאחר לימוד המשפט השלם ותוספת הנדרשת בעקבות ש' השימוש, אפשר להוסיף אימון "בשביל הקריאה" שבו זוגות משפטים באחד משפט קצר, ובשני תוספת של חלק מחובר. להדריך לקרוא ברצף עד הנקודה. לדוגמה: המורה לימדה אותנו היום חשבון. המורה שלימדה אותנו היום חשבון הבטיחה לנו הפתעה.

פעילות: המורה מחלק לכל תלמיד רצועה עליה רשום חצי משפט: או רק הנושא, או רק הנשוא. על כל תלמיד להשלים את החסר במשפט בצורה מעניינת. (אפשר יותר ממילה אחת). לאחר מכן יש לגזור את הרצועה לשניים ולשים בתוך קופסה מתאימה על שולחנו של המורה: 1- על מי מדובר, 2- מה הוא עשה או מה קרה לו. לאחר שכל התלמידים מילאו את הקופסאות, המורה מזמין תלמיד להוציא שני חצאי משפטים, ולקרוא את המשפט השלם שנוצר. המשפטים עשויים להיות משעשעים מאוד: החתלתול מלמד היום חשבון. / המורה ישראל מלקק חלב. וכד'.

שיעורי בית: משימה 1 בעמוד 128, משימות 2, 3 בעמוד 129, והשלמת המשימות בעמוד 130, 131 בהתאם לשיעור.

שיעור כ"ז - משפט שאלה ותשובה מליאה

חזרה: בדיקת שיעורי בית, במשימות בעמודים 130, 131 יש לתת לקרוא לפי סדר, אם המשפט היה שלם מלכתחילה, יש לקרואו כפי שהוא. ואם היה חסר, יקראוהו עם תוספת. על המורה לעורר לסמן נקודה בסוף כל משפט.

פתיחה: מי יודע מה עושה אדם שהמקצוץ שלו הוא "סוכר", ולא סוכר סת"ם - כותב ספרים. יש סוכר שכותב ספרים למבוגרים, ויש סוכר שכותב לילדים. אינו שנות של סוכרים אתם מכירים? ... תארו לכם שהיה מישהו אינו לכיתה סוכר ככה, האם הייתם רוצים לאכול אותו אלוהות בקשר לעבודה שלו? האם מתאים לאכול אותו כל אלוהות? היום נכיר דרך הסבר שלנו סוכר ילדים, ונלמד דרכו את הדברים הקשורים למשפטי שאלה.

קריאה ומילוי משימה 1 בעמוד 133, כולל השלמת הכלל שבסופו. (בהשלמה הראשונה יש לכתוב את שם הסימן, ובשנייה את צורת הסימן)

קריאה מתוך הספר בעמוד 134, דיון באשר לאי היכולת להבין דרך התשובות הקצרות על מה ענו השאלות. ותשומת לב לתשובות המליאות בהן ניתן להבין גם על איזו שאלה הן ענו.

הערה דידיקטית: נושא התשובות המליאות חשוב במיוחד כאשר התלמיד מכין את עצמו לקראת מבחן. תלמידים רבים משקיעים זמן ומאמץ לענות על שאלות החזרה, אך דא עקא, כאשר הם עונים בתשובות קצרות, החזרה והשינון דרך תשובות אלו אינם תורמים כמו חזרה ושינון מתוך תשובות מליאות. לדוגמה: אם השאלה: "מהיכן הגיע יוסף לבית האסורים?", בתשובה אפשר לענות: "מבית פוטיפר", וכשיגיע זמן השינון תשובה זו לא תהיה מקושרת לשאלה, ועלולים לבלבל ולקשר אותה לשאלה אחרת, כמו: "מהיכן הגיע יוסף למדיינים?" רק כאשר התשובה מליאה: "יוסף הגיע לבית האסורים מבית פוטיפר" העניין יהיה ברור ויופנם כראוי.

קריאה ומילוי משימה 2 בעמוד 135. יש לשים לב כי ההנחיה להעתיק מן השאלה "מהסוף להתחלה" מתאימה רק לחלק מן השאלות. לדוגמה: לשאלה - מתי זורחת השמש - זה מתאים: השמש זורחת ב... אבל לשאלה: מתי הגיעה האורחת הקטנה? - צריך לדעת להתחיל בצרון: "האורחת הקטנה" ולא "הקטנה אורחת הגיעה ב...". ובשאלה - למה

רצה היהודי להפליג באוניה? - אי אפשר לענות: "באוניה להפליג היהודי רצה כי..." - צריך לסדר את המילים כמו בכל משפט תקין: קודם על מי מדובר, ואח"כ את השאר. אם חשוב למורה להנחיל צורת ענייה זו אצל התלמידים, יש לדרוש זאת בכל פעם שמעוניינים בתשובה מליאה, ולתת לתלמידים להתנסות בכך פעמים רבות, במגוון שאלות, ולא רק בשיעור לשון...

קריאה ומילוי משימה 3 בעמוד 136. אם נותר זמן, מומלץ לחדד את החשיבה על ידי שאלות שונות של למה, כמו: *מה הסכמים ברחוב עשויים מאבן או מעץ ולא מאבן?* (הברזל מתחמם מהר ולא יוכלו לשבת עליו). *מה מים שקיזו בפחים ולא פורקים ישר לכח? מה מקפיים ים ידיות בצדדים? וכו'.* חלק זה אמנם אינו שייך במישרין למקצוע הלשון, אך אם החלק הלשוני הועבר ועוד זמן נותר, מומלץ הדבר. אפשר לבקש מן התלמידים לכתוב בעצמם שאלות של למה מהסובב בעולמם, אי אפשר להבטיח שלכל שאלה תהיה תשובה...

קריאת דברי הפתיחה, קריאת הסיפור ועניית התשובות המליאות על השאלות שבמשימה 4 - בעמוד 137.

קריאת דברי הפתיחה בעמוד 138.

שיעורי בית: משימה 5 בעמוד 138. כמו"כ להנחותם באילו מקצועות עוד עליהם לענות בתשובות מליאות, ולהתייחס לכך בעת בדיקת שיעורי הבית במקצועות שונים. (וכן בדפי חזרה הניתנים החל מתקופה זו ואילך).

שיעור כ"ח - איתור מידע גלוי או סמוי במשפט

חזרה: בדיקת שיעורי הבית (משימה 5 בעמוד 138).

פתיחה: *משכחת כהן עומדים לעבור גירה, אב' כהן הלכה לחנות מכשירי חשמל. היא רצתה לקנות תנור, כיריים ומדיח כלים למטבח החדש. היא רצתה לגשת פריטים שונים של מכשירי החשמל בחנות. המוכר היה עסוק, ועד שהמוכר יתפנה, היא עיינה בכיתובים ליד כל מכשיר. האם אתם חושבים שהיא מצאה את כל התשובות על מה שרצתה לשאול? הבה ונראה: המורה מצמיד ללוח תמונת תנור אפייה, ולצידו פתק שעליו רשום: תנור אפייה תוצרת גרמניה. אפשרות טורבו. אפשרות ניקוי עצמי. דלת נשלפת לניקוי. עמיד בפני שריטות. - אב' כהן רוצה לגשת: היכן מיוצר התנור? כמה שנים אחריות על המוצר? איך נעשית כסולת הניקוי העצמי? האם ניתן לשלוף את הגליל לניקוי? האם נשארים בו סימני שריטות? - לאילו שאלות ענתה הפתקית? (1, 4, 5) לאילו שאלות לא? (2, 3). אחרי שאנו קוראים משהו, כדאי לנו לחשוב, על אילו שאלות הדברים ענו לנו כבר, האם אנו רוצים לגשת דבר נוסף?*

קריאה ומילוי משימה 1 בעמוד 139. (המשך המשימה בעמוד 140 - לשיעורי בית).

מתי כדאי לנו לשאול שאלות? נראה מה הסופר ממליץ לנו: קריאה ופעילות בעמוד 141. קריאת הסיפור בעמוד 142, לאחר קריאת סיפור הכסאות השבורים, יש לבדוק האם היו בו תשובות לכל השאלות שנשאלו בעמוד הקודם, ולגלות שלשאלה "מי שבר את הכיסאות" לא היתה תשובה. מכאן אפשר להתקדם לעמוד הבא - בכל משפט יש תשובות רק לחלק מהשאלות. קריאה בעמוד 143, מילוי המשימות בעמוד 144. (המשימות בעמוד 143 - לשיעורי בית).

פעילות בזוגות: המורה בוחר בכל התלמידים שיושבים בצד ימין לכתוב מכתב הזמנה למסיבת יום הולדת / מודעת הכנסת ספר תורה וכד'. כל התלמידים שבצד שמאל כותבים שאלות שהיו רוצים למצוא עליהן תשובות בטקסט. לאחר מכן קוראים בני הזוג יחד, את הטקסט ואת השאלות, ומסמנים על אילו שאלות אכן היתה תשובה בהזמנה / מודעה.

שיעורי בית: המשך משימה 1 בעמוד 140, משימה 4 בעמוד 143.

שיעור כ"ט - הסקת מסקנות

חזרה: בדיקת שיעורי הבית.

פתיחה: האם לדעתכם אחרי שקוראים סיפור או כל דבר שהוא, כדאי להחשיך לחשוב עליו, או לשכוח ממנו מיד? כואו נראה מה סופר הילדים ממליץ לעשות אחרי שסיימתי את הקריאה.

קריאה ומילוי משימות 2, 3 בעמוד 146.

פעילות: המורה מעלה תמונת מצב ומציג דף מידע, נשאלות לגביו לפחות שלוש שאלות, האחת שאלה שאת התשובה עליה אפשר למצוא בפירוש בדף המידע, שאלה שנייה שאפשר להבין את התשובה עליה מתוך המידע, אך אינה כתובה בפירוש. ושאלה שלישית שהתשובה עליה אינה כתובה כלל בדף המידע. אם בדף המידע כתוב שצריך להביא כובע שמש, אפשר לענות על השאלה: האם יהיה מסלול תחת כיפת השמים, או שהטויל יכול רק ביקור במקומות מפורים? למרות שהתשובה אינה כתובה בפירוש, כי אם צריך כובע שמש, כנראה שצועדים תחת קרני השמש. לעומת זאת לשאלה מה צריך להביא כהגנה מהשמש יש תשובה מפורשת בדף המידע. ואילו לשאלה: בכמה שתייה להצטייד לטיול, לא כתוב כלל.

קריאה ומילוי משימה 4 בעמוד 147.

הסבר ומילוי המשימה בעמוד 148. מטרת פעילות זו למנוע מצבים בהן חוסר הבנה של מילים בשאלה או בתשובה, מביאה למחשבה שהתשובה אינה כתובה במשפט המידע. על התלמידים לבדוק אם בשאלה השתמשו במילה נרדפת לזו המופיעה במשפט המידע, ולמצוא את התשובה בהתאם לכך. רוב התלמידים פועלים כך באופן אינטואיטיבי, אך לעיתים מומלץ לערב כאן הבנה של העניין.

שיעורי בית: משימה 1 בעמוד 145.

שיעור ל' - משפט קריאה

חזרה: בדיקת שיעורי בית.

פתיחה: קריאה או סיפור הדברים הכתובים בעמוד 149, מילוי משימה 1 וקריאת הכללים.

קריאה ומילוי משימות 2, 3 בעמוד 150.

יתכן שבמשימה 3 יהיו אפשרויות שונות לסימון: הלוואי שיקנו לי את הספר הזה! או הלוואי שיקנו לי את הספר הזה. זה נראה ספר מעניין! או: זה נראה ספר מעניין. מכאן אפשר לצאת לכלל המופיע בעמוד הבא, ולפתח אותו. יכולות להיות אותן מילים, כמשפט מסוים שונים. ההבדלים הם בסימנים ובמסמכות שנסכת - משפט קריאה מקבל עוצמה גדולה יותר משפט רגיל, ומספר שהאומר מחרטט. משפט שאנה מספר ממתינים כאן לתשובה. גם המתינה בקריאה של כל יום משתנה.

קריאה ומילוי משימה 4 בעמוד 151. יש להדגיש כי כל המשפטים במשימה זו הם משפטי קריאה, והבחנה בהנגנה שלהם היא לפי התוכן. ההבדלים נוצרים בעקבות העובדה שמשפט קריאה משמש להביע רגשות שונים השזורים במילים. לעיתים זה יהיה משפט הנאמר בפחד, לעיתים בהתרגשות או בצער רב. מלבד זאת יש את האפשרות של משפט ציווי, שנקרא באופן מסויים משלו. בכיתה בה התלמידים ברמה גבוהה ניתן להוסיף המללה לרגש המלווה כל משפט.

המורה מציג ספר ילדים בעל כריכה מצויירת, ומבקש מהם לומר לגביו שלושה משפטים: האחד רגיל, שני שאלה ושלישי קריאה. לכתוב את האפשרויות על הלוח, בתוספת סימן הפיסוק המתאים.

פעילות: התלמידים מתבקשים לפתוח ספר מקראה כלשהוא, ולחפש משפטים מסוג לא רגיל: משפט שאלה או משפט קריאה. לכתוב על הלוח ללא סימן הפיסוק, על שאר התלמידים לקרוא ולהציע סימן פיסוק מתאים. לאחר סימון סימן הפיסוק הנכון, יש לקרוא את המשפט בהתאם.

שיעורי בית: משימות 5, 6 בעמוד 152.

שיעור ל"א - משפט תמיהה

חזרה: בדיקת שיעורי הבית, תוך הקפדה על קריאה בהטעמה ולא רק על סימן פיסוק מתאים. יתכן שיהיו משפטים שלהם מספר אפשרויות של פיסוק, יש לקבל כל אופציה מתאימה, ובלבד שתיקרא בהטעמה הנכונה. לדוגמה: הסיפור הזה היה באמת. הסיפור הזה היה באמת?

פתיחה: קריאה או סיפור הכתוב בעמוד 153, מילוי משימה 1 תוך הבהרה שגם במשפטי התמיהה יתכנו הבדלים בהנגנה, לעיתים התמיהה היא מתוך פליאה, לפעמים מתוך רוגז או התרסה, לפעמים נתונה בה צפייה וכו'. גם כאן, בכיתה בה התלמידים ברמה גבוהה ניתן להוסיף המללה לרגש המלווה כל משפט. יש לציין, כי את חלק ממשפטי התמיהה ניתן לקרוא גם במנגילת שאלה רגילה, לדוגמה: מי יודע כמה המתנה עלתה? אבל כאן לכל המשפטים נסמן סימן תמיהה, כדי לערוך אימון בצורת ההנגנה במשפט תמיהה: בצורה שאינה מצפה לתשובה.

קריאת הסיפור המופיע בעמוד 154 בהטעמה, לפי סימני הפיסוק ולפי התוכן. ניתן להביא מכשיר הקלטה לכיתה ולאפשר לתלמידים להתאמן מספר דקות ואח"כ להזמין את המעוניינים להקליט את עצמם, להשמיע בכיתה, ולשכלל את הקריאה וההטעמה בקריאה.

את עבודות החזרה ניתן לערוך בכיתה בשיעור זה, ולהכין את התלמידים למבחן על שלושת סוגי המשפטים. מילוי משימה 5 בעמוד 155, מילוי משימות 6, 7 בעמוד 156.

שיעורי בית: משימות 2 בעמוד 154, ומשימה 4 בעמוד 155 וכן לימוד למבחן על הנושאים שנלמדו ב"עולם המשפטים" החל מעמוד 127 עד סוף הספר. אפשר להציע להתאמן ולהקליט הקראת הסיפור בבית כחלק מן הציון הכולל.

שיעור מבחן

את המבחן ניתן לערוך במשימת קריאת סיפור, הבנה מציאת משפטים מסוגים שונים, כתיבת משפטים מסוגים שונים בטקסט הקשור לסיפור שניתן. כמו"כ אפשר לשלב זהו שאלות שהתשובה עליהן כתובה או לא כתובה בסיפור. שאלות ברמה מפרשת ושאלות שדורשות הסקת מסקנות. נושאים אלו נושקים להבנת הנקרא, ואם רוצים להפריד בין הבנת הנקרא ללשון, יש להסתפק במשימות הקשורות בסוגי משפטים, ובסימני הפיסוק הקשורים אליהם. בנוסף, מומלץ לבחון את התלמידים על קריאה בהטעמה בהתאם לסימני פיסוק ולתוכן, ולתת להם לקרוא בקול סיפור קצר ובו סימני פיסוק שונים, כמו: סימן שאלה, קריאה ותמיהה כדוגמת הסיפור "לא רואה?".

בעוד שתי דקות תגיע המורה.

בעוד שתי דקות תגיע מורה.

מה מוּדִיעָה ה"א היְדִיעָה?

הי! דבריהן של שתי הילדות דומים מאוד. ובכל זאת יש הבדל...

מצאו אותו והקיפו במעגל את האות הנוספת אצל רחל.

גם המשמעות קצת שונה: אצל _____ לא ברור על איזו מורה מדובר,
אסתר / רחל

ואלו אצל _____ החברות יודעות למי היא מתכוונת, כי היא דברה על
אסתר / רחל

"המורה" הידועה. כאן נוספה האות ה' למלה מורה, זוהי ה"א הידועה.

משתמשים בה"א הידועה כשמדברים על משהו ידוע.

וגם כשמדברים על משהו מסוים ומיוחד משאר הדברים.

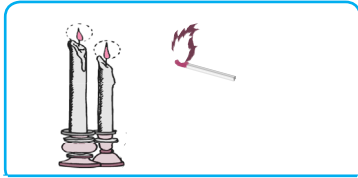

אני רוצה לקנות ספר.

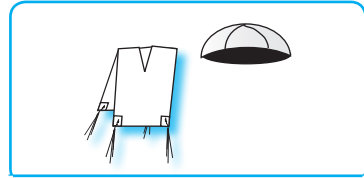

אני רוצה לקנות את הספר "שני ידידים".

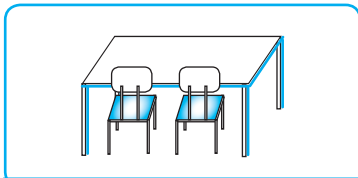
1. כתבו מה אתם רואים בכל משבצת, השתמשו ב- ו' החבור בנקוד שוא.

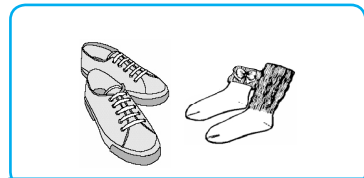

כיפה וציצית

2. אילו כלי עבודה לכל בעל מקצוע?

רשמו שני פריטים תוך שלוב ו' החבור בנקוד שורוק.

א. לחיט אוט זאט

ב. לנגר

ג. לגנן

ד. למנקה

ה. לספר

3. צבועו את ו' החבור, והקיפו את המלים שהאות ו' מחברת ביניהן:

- (א) חתקתי עגבניה ומלפפון כדי להכין סלט.
 (ב) את הסלט חלקתי לאחי ולאחיותי.
 (ג) רותי ציירה בשעור ציור נוף חרפי וגשום.
 (ד) באמצע השעור ברכנו על הברק ועל הרעם.
 (ה) אסתי ומלכי הן אחיות תאומות.

4. סמנו ✓ לצד התשובה הנכונה לפי הקטע המופיע במשימה 4 בעמוד 22.

א. במה מציד השעון "קלוקי"?

בגלגלים ברפוד בגלגלים וברפוד

ב. מה קורה לשעון "קלוקי" אם לוחצים עליו פעם אחת?

הוא נופל מהמקום עליו הוא עומד. הוא נוסע לצלצל במקום אחר.

הוא נופל מהמקום עליו הוא עומד ונוסע לצלצל במקום אחר.

ב. מה צריך לעשות כדי להפסיק את הצלצול של השעון שהתרחק?

לקום לצאת מהמטה לקום ולצאת מהמטה

ו' החבור עוזרת לנו לקצר בדברים.

לדגמה: במקום לומר: חנה אכלה **תפוח**. חנה אכלה **אגס**.

אפשר לומר: חנה אכלה **תפוח ואגס**.

5. סמנו קו על המלים החוזרות, וכתבו משפט קצר בעזרת ו' החבור.

א. בגנה ראיתי כָּלֵב. בגנה ראיתי חתול.

בגנה ראיתי כָּלֵב וחתול.

ב. רותי ציירה בית. רותי ציירה עץ.

ג. יוסף בנה מגדל. בנימין בנה מגדל.

ד. באמצע הלילה התעוררתי. באמצע הלילה נרדמתי.

6. באיזה משפט עניתם על השאלות הבאות: (א/ב/ג/ד)

◀ מה ציירה רותי? התשובה במשפט -

◀ מה קרה באמצע הלילה? התשובה במשפט -

◀ מה ראיתי בגנה? התשובה במשפט -

◀ מי בנו מגדל? התשובה במשפט -

המלים המחברות ב-ו' החבור עונות על אותה שאלה.

ה"א הידיעה ו-ו' החבור - חזרה

1. צבעו את ה"א הידיעה המופיעה בקטע הבא באפור, ואת ו' החבור בתכלת:

לדוגמה: אבי ואני הלכנו יחד למסבת חמש של אחי. למסבה הגיעו רבנים ואורחים חשובים. הילדים שרו ורקדו עם החמשים. היה מרגש ויפה לשמע את הילדים אומרים את שמות הפרשות על-פה. בשעה עשר בלילה חזרנו הביתה, עיפים ומרוצים.

2. ענו על השאלות הבאות לפי הקטע שבעבודה 1.

- א. לאיזו מסבה הלכנו ?
- ב. מי הגיע למסבה ?
- ג. מה אמרו הילדים על פה ?
- ד. איך הרגשנו כשחזרנו הביתה ?

3. הוסיפו אות שמוש מתאימה במקומות המסומנים: (ה' הידיעה / ו' החבור).

בסוף מסבת חמש קבלו תלמידים עוגיות דבש שוקולד חלבי.
 רב ברך אותם אמר: "יהי רצון שתהא תורה מתוקה בפיקם כחלב דבש".
 ילדים אמרו תודה, ברכו אכלו לתאבון.

להשתמש ב-ש השימוש

1. קראו את המשפטים ואת השאלות שאחריהם.

ענו תשובה תוך שמוש ב-ש' השמוש.

א. דני קבל ספר ליום הולדתו, אף שכח לקרא בו.

באיזה ספר שכח דני לקרא?

דני שכח לקרא בספר שקבל ליום הולדתו.

ב. דני הכין לעצמו בגד לבקר, אף שכח ללבש אותו.

איזה בגד שכח דני ללבש?

ג. חבר של דני הזמין אותו לביתו, אף הוא שכח לבוא אליו.

לאיזה חבר שכח דני להגיע?

גם אחרי שנערוך מבצע לא הצליח דני, כי הוא פשוט שכח שהחליט לא לשכח...

2. קראו את הדגמה והשלימו את החסר אחריה בהתאמה.

קראתי שיש לדני בעיה.

א. מה קראת?

ב. מה היא הבעיה?

ג. מה שמעת?

ד. מה אתה מציע?

הוא אמר פתרון.

אני מציע

ש' שְׁמִסְפֵּרֶת מֵה מֵיִשְׁהוּ אָמַר

כְּשֶׁמִּסְפָּרִים עַל דְּבוּרִים אֲפֹשֶׁר לומר בְּדוֹק בְּמַלִּים שְׂדָבְרוּ, וְאֲפֹשֶׁר לְסַפֵּר מֵה אָמְרוּ בְּעִזְרַת ש' הַשְּׂמוּשׁ.

בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ שֶׁל דְּנִי נִסּוּ לַעֲזֹר. הֵם הִצִּיעוּ הַצָּעוֹת שׁוֹנוֹת.

3. קְרָאוּ וְסַפְּרוּ לָנוּ מֵה כָּל אֶחָד אֲמַר בְּעִזְרַת ש' הַשְּׂמוּשׁ. הַעֲזֵרוּ בַּדְּגָמָה.

אָבֵא אָמַר: "צָרִיךְ לִשְׁנֹן כְּדִי לִזְכֹּר".

אִמָּא אָמְרָה: "כְּדֵאִי לִכְתֹּב אֶת מֵה שְׂרוּצִים לִזְכֹּר".

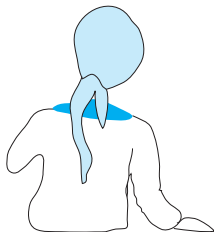
סָבָא וְסַבְּתָא אָמְרוּ: "תִּבְקֶשׁ מֵהֶשֶׁם שְׂיִהְיֶה לָךְ זְכוֹן טוֹב".

הָאֲחִים אָמְרוּ: "אֲנַחְנוּ נִזְכִּיר לָךְ כָּל דְּבָר".

דְּנִי, דְּנִי שְׂכַחְנִי - זְכֹר מֵה כָּל אֶחָד הִצִּיעַ:

הָאֲחִים אָמְרוּ שְׂהֵם יִזְכִּירוּ אוֹ כֹּל דְּבָר.

_____ אָבֵא אָמַר

_____ אִמָּא אָמְרָה

_____ סָבָא וְסַבְּתָא אָמְרוּ

אותיות השמוש ל', מ' - חזרה

במהלך הנסיעה שחקו המורה והתלמידים משחק של משפטים הפוכים;

המורה אמר משפט אחד, והתלמידים אמרו את ההפך, לדוגמה:

המורה אמר: **אלחנן נסע מתלמוד התורה לביתו.**

התלמידים אמרו: **אלחנן נסע מביתו לתלמוד תורה.**

1. קראו את המשפט וכתבו משפט הפוך בכוונים:

א. המטוס טס מאנגליה לישראל.

ב. האוטובוס נסע מחיפה לבני ברק.

ג. אבא העביר את התינוק מהמטה לעגלה.

ד. הסוס דהר מהכביש למדרכה.

כ' הדמוי

1. הקיפו את זוגות המלים שיש ביניהן כ' הדמוי:

יָשָׁר כְּסוּרָה	חַד כְּמַחַט	זֵהִים כְּתֹאוּמִים
שָׁחַר זָקַת	עַגַל כְּדוֹר	מֵר כְּלַעֲנָה
אָדָם עֲגֻבָּנָה	מְנַצֵּן כּוֹכֵב	חֲרוּץ כְּנִמְלָה

2. רשמו את זוגות המלים שלא הקפתם, הוסיפו בהם את כ' הדמוי!

3. הוסיפו ה"א הידיעה, ו' החבור או כ' הדמוי לפי הצורך:

א. עֲרָמָה שֶׁל הַכֵּלִים בְּכִיּוֹר הִיְתָה גְבוּהָהּ _ הַר.

ב. מֶרֶק שֶׁבְּצִלְחַת כָּבֵד קָרָה _ קָרַח.

ג. אַחִי _ אַחֹתִי בָּכֵנוּ _ תִּינוּקוֹת.

ד. יוֹסֵף _ גָּמִישׁ שׁוֹחָה בָּיָם _ דָּג.

אותיות השמוש כתחליף למלים

המלה:	אשר	מן	אל	בתוך	כמו	כאשר
אות השמוש:	ש	מ	ל	ב	כ	כש

אפשר להשתמש במלים או באותיות השמוש, אך יש לשים לב לסגנון המשפט, ולהשתמש בהתאם.

6. קראו את המשפטים, שימו לב לסגנון ולשמוש באותיות השמוש,

וחוו את דעתכם - האם המשפט כתוב בשפה ספרותית או בשפה מדוברת.

א. כאשר הסתבכתי בצרה החלטתי לגשת אל הרב. - **שפה ספרותית**

כשהסתבכתי בצרה החלטתי לגשת לרב. - **שפה מדוברת**

ב. הרב נתן לי מכתב כדי למסור לטוביה העשיר. -

הרב נתן לי מכתב אותו יעד אל טוביה העשיר. -

ג. הברכה אשר ברכני הרב מלנה אותי גם עתה. -

הברכה שברך אותי הרב מלנה אותי גם עכשו. -

ד. העשיר קרא את המכתב שנשלח מהרב. -

העשיר קרא את המכתב אשר נשלח מן הרב. -

ה. הוא התרגש והזמין אותי לביתו שבקצה העיר. -

הוא התרגש והזמינני אל ביתו אשר בקצה העיר. -

ו. הייתי אצלו כבן בית, עד אשר עניני סדר. -

הייתי אצלו כמו בן בית, עד שהענין שלי הסתדר. -

7. העתיקו את המשפטים תוך השנויים הנדרשים:

א. רשמו מלה שלמה במקום אות השמוש המדגשת (לפי הטבלה בעמוד קודם).

1. הטיול השנה היה מצלח יותר מהטיול של שנה שעברה.

2. הסיור במערה החשוכה היה מרתק.

3. הגבעה שטפסנו עליה היתה בעינינו כהר גבוה.

4. כשהגענו לראש הגבעה חשנו מלאי ספוק.

ב. רשמו אות שמוש מתאימה במקום המלה המדגשת:

1. בקרנו ביקב וטעמנו מן היין שמיצר שם.

2. ראינו כיצד שומרים את היין בתוך חביות עץ.

3. המדריך אשר לזה אותנו העשיר את ידיעותינו.

4. כאשר הגיע הזמן לחזור, עלינו אל האוטובוסים עיפים ומרצים.

יוצאי דופן - העמקה בזכר ונקבה

גדר גבוהה!
גדר גבוה?

שמש מאירה!
שמש מאיר?

פעם אחת!
אחד?

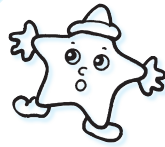
אבן קשה!
אבן קשה?

מחט חדה!
מחט חוד?

נעל חדשה!
נעל חדש?

יש מלים בנקבה
שלפי הכלל הרגיל
הן נראות זכר,
וזה כל כך מוזר...

כף גדולה!
כף גדול?

כוס שקופה!
שקוף?

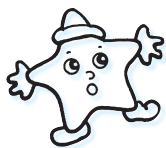
יש מלים
שמסתימות ב-ת'
ובכל זאת הן זכר...

צמת מסכון!
צמת מסכנת?

בית חדש!
בית חדש?

זית ירק!
זית ירקה?

אלו מלים יוצאות מן הכלל, לזכר אותן לא קשה בכלל.

יש מלים שסתם בהן
מתבלבלים. צריך לזכר את
הצורה הנכונה:

עט כחול!
עט אדום?

הרב ארן!
הרב ארנה?

5. צירו ציור מתאים ליד המלים יוצאות הדפן (שנתן לציורן), ושננו את הרשימה.

התאמת פעלים ותארים לשמות העצם

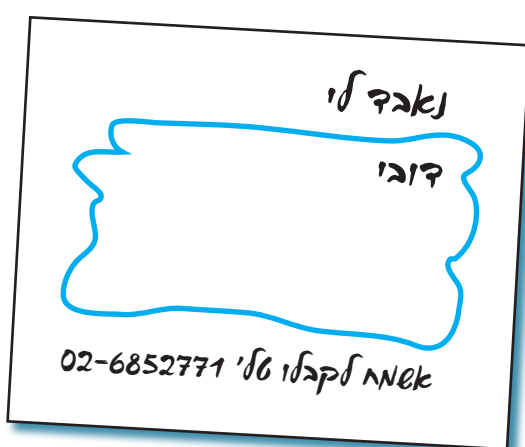
זכר / נקבה

1. גלו על מי מדבר במשפט, והשלימו בהתאם.

השעה שבע בערב. יוסי הקטן _____, גם מירי ה _____
 ישן / ישנה / תאום / תאומה
 כָּבֵר _____, מיכל, הבת ה _____, מאחר יותר,
 נרדם / נרדמה / בָּכּוּר / בכורה / יָשָׁן / ישנה
 יש לה הרבה מה לעשות.

עכשיו היא _____ להדיח את הפלים החלביים,
 פונה / פונה
 ואחר כך _____ מערכת, וגם _____ את המטות. עוד בטרם
 יכין / תכין / יציע / תציע
 _____ מיכל את תפקידיה, _____ ליוסי ש _____
 סים / סימה / נגש / נגשה / החל / החלה
 לבכות. היא _____ מוצץ לפיו, והוא _____ לישון.
 תחב / תחבה / תזר / תזרה

2. הוסיפו תארים לחפץ שאבד בכל מודעה:

- יד -

יחיד / זוג / רבים

1. השלימו - זוג, יחיד או רבים:

מצח, סנטר, צנאר, זרוע, אצבע - הם שמות עצם בלשון

לחיים, אזנים, כתפים, ברניים - הם שמות עצם בלשון

שערות, ריסים, עצמות, אצבעות - הם שמות עצם בלשון

חשבו מה מונר במלים: מרפקים, עקבים, שנים, צפרנים, גבות?

2. קראו את הספור הבא ומינו את המלים המדגשות לטבלה שאחריו.

כמו אמהות רבות, גם אמא שלנו הורידה היום בגדים רבים מן החבל.

- ילדים! - קראה אמא - בגד אחד נפל לי למטה, גרב בצבע כחל,

מי מוכן לרדת להעלותו הביתה?

- אני! - אמר אח אחד.

- אני! - אמר אח שני, ובמקום שילד אחד ירד, ירדו שנים.

לאחר דקתים, עלו ובידיהם זוג גרבים. - מצאנו עוד גרב,

זה כנראה נפל לפני יום, יומים או מספר ימים - אמרו האחים.

- יופי! - שמחה אמא ואמרה - טובים השנים מן האחד.

זוג	רבים	יחיד
-	אמהות	אמא

תארים מסייעים לילדים הושבים...

1. עינו בתארים שרשמיתם בעמוד 70, וענו על השאלות הבאות:

- א. האם בתאר של נקבה היתה תמיד סימת ת' או ה?
- ב. האם בתאר של רבים היתה תמיד סימת ים?
- ג. האם בתאר של רבות היתה תמיד סימת ות?
- נסו לחפש תארים שאינם מתאימים לכללים. האם מצאתם?

אכן, בתאר הסיומות קבועות:

ת או ה לנקבה, ים - לרבים, ו ות לרבות, בלי יוצא מן הכלל!

לכן, גם אם אינכם מזהים אם שם העצם הוא זכר או נקבה, אפשר לגלות זאת בעזרת התארים או הפעלים שסמוכים לו.

מתכוננים במלא המרץ למסבת יום ההלדת.

2. בחרו בצורה המתאימה להשלמה.

- א. אמא הכינה סלטים מגוונים ו _____
בריאים / בריאות
- מירקות טריים ו _____
רעננים / רעננות
- ב. בשעה שש היו השלחנות הארכים כבר _____
ערוכים / ערוכות
- ג. סביב השלחנות העמדו כסאות _____ ומשנים.
שונים / שונות
- ד. התאומים החמודים לבשו חליפות _____ ומְהֻדָּרות.
זהים / זהות

לילדים הגדולים שבחבורה,

נתנו משימות עם מספרים גדולים:

קראו
15 פעמים
מפל טוב
לתאומים!

מאן 12
מחיות פפוס.

לכו
12 צעדים
בעצמת עינים.

ספרו ספור
ובו 16 מאים.

קטנו
13 קפיות
על שתי

אחרו
11 פעמים
את שנות
התאומים.

אספו 19 עלים
והעופו
מעל התאומים.

קטפו
18 פרחים
והכינו צר
לתאומים.

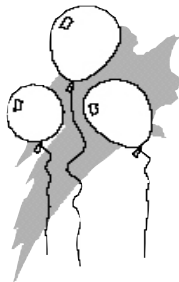
עמדו
במשך 17 שניות
על רגל אחת

רוצו סביב
מעפל הילדים
12 סבובים.

דפי העשרה מתוך המדריך למורה "בשביל הלשון" מס' 3

מספרים גדולים - מאחת עשרה ועד עשרים:

שימו - לב	לשון נקבה	לשון זכר	
<p>בין אחת עשרה לתשע עשרה הנקבה מקבלת סימט! ה!</p>	אחת עשרה	אחד עשר	11
	שתים עשרה	שנים עשר	12
	שלש עשרה	שלשה עשר	13
	ארבע עשרה	ארבעה עשר	14
	חמש עשרה	חמשה עשר	15
	שש עשרה	ששה עשר	16
	שבע עשרה	שבעה עשר	17
	שמונה עשרה	שמונה עשר	18
	תשע עשרה	תשעה עשר	19
		עשרים	20

1. קראו את ההוראות שבפתיקים של הילדים הגדולים בצורה מדקדקת.

נסו לשער מהי הצורה המתאימה לזכר ולנקבה גם במספרים שמעל 20, והשלימו שלשים וארבעה או שלשים וארבע:

בתוך "החבילה העוברת" היו שתי שקיות;

באחת _____ בלונים,
ובשניה _____ ספריות.

2. השלימו את המשפטים במספר מתאים - במלים.
- השתמשו בצורה המתאימה של שם המספר: זכר או נקבה.
- א. ברית מילה עושים לתינוק בן _____ ימים.
- ב. נער בר מצוה הוא בן _____ שנים.
- ג. נערה בת מצוה היא בת _____ שנים.
- ד. בשבוע אחד _____ ימים, ובשבועים _____ ימים.
- ה. בתפלת שמונה עשרה יש _____ ברכות.
- ו. מצות כשרות לפסח יש לאפות בתוך _____ דקות.

3. בחרו בלשון מתאימה של תאר או של מספר והשלימו:
- אני גר בבנין בן _____ קומות. בכל קומה _____ דירות. בסך
ארבעה / ארבע
- הכל, מתגוררות בבנין שלנו _____ משפחות
שנים עשר / שתיים עשרה מאשרים / מאשרות
- בקומה הראשונה גר אדון גמליאל הקשיש, שיש לו כפר
שלושה עשר / שלש עשרה
- נינים, כן ירבו. בקומה השנייה גרות _____ משפחות של עולים
שני / שתי חדשים / חדשות
- מרוסיה. בקומה השלישית גרה משפחה ולה _____ ילדים
אחד עשר / אחת עשרה
- נחמדים / נחמדות

ובקומה הרביעית... גרה המשפחה שלי - אני ועוד _____ אחיות.
תשעה / תשע

בבנין שלנו עוד מספר משפחות, אבל את כלן קשה למנות.

אחד השכנים של התאומים הוא בלש. וכך ספר בקול נרגש:

בלשתי אחר האנשים המבשלים, ושמתי לב כי נוהגים הם ללבש סנר לפני שמתחילים לבלש. "מדוע לובשים זאת לפני הבשול?" חשבתי מחשבה של בלשים. ערכתי תצפית על טבח ממחה. לאחר שמספר נתזים מהתבשיל הכתימו את הלבוש הזה, הבנתי שהסנר משמש הגנה לבגדים האישיים. נכון שאני בלש חכם!?

1. מינו את המלים המדגשות בדברי הבלש לשלש משפחות:

משפחת

ל
ב
ש

משפחת

ב
ל
ש

משפחת

ב
ש
ל

2. כתבו מלים המתאימות לכל משפחה:

- א. השרש: **ל ש ב** המלים - _____
- ב. השרש: **ב ל ש** המלים - _____
- ב. השרש: **ל ב ש** המלים - _____

1. מהו השרש המדיק של כל משפחת מלים? הקיפו במעגל.

א. שליח, שלחת, משלוח, נשלחה

ש.ל.כ. / ל.ח.ש. / ש.ל.ח. / ח.ל.ש.

ב. הלכתם, הלכו, הליכה, מהלך

א.ל.כ. / ה.ל.כ. / ה.ל.ח. / א.כ.ל.

ג. פחדים, יפחיד, מפחד, מפחידים

ד.ח.פ. / ד.י.מ. / פ.ח.ד. / פ.כ.ד.

2. רבועי קסם -

כתבו את השרשים של משפחות המלים בתוך הרבועים מול כל שורה.

א. זחילה, זחלו, מזחלת

ב. מתחלב, חלבון, חלב

ג. מלבן, לבן, ילבין

א. שמירה, שומר, נשמרו

ב. מרחח, מרחנו, תמרחו

ג. רחבה, מרחב, יתרחב

א. דאגה, ידאיג, הדאגתם

ב. מאגר, יאגר, אגרתן

ג. גרמת, גורמים, נגרם

✓ אם קבלתם את אותם השרשים גם במאנך (מלמעלה למטה) - סימן שדיקתם.

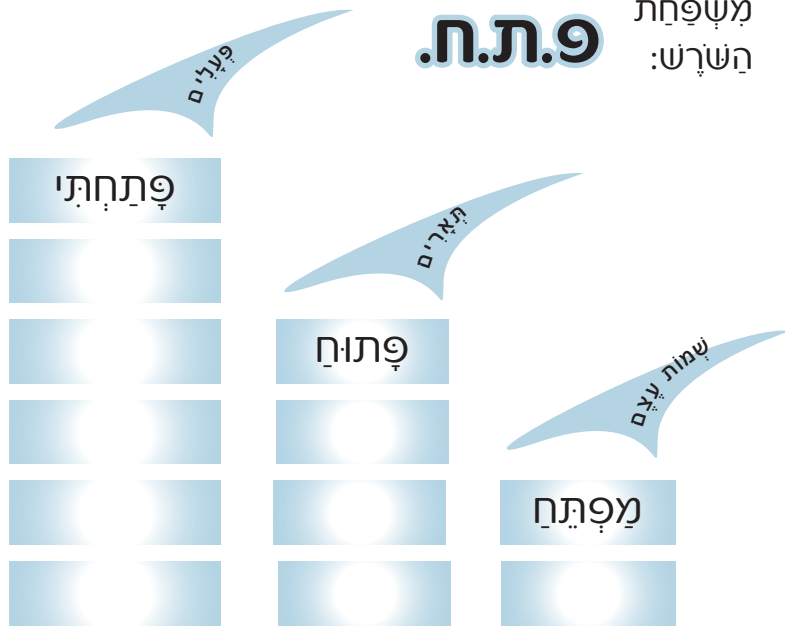
שמות עצם אפשר לכתב ביחיד וברבים. (לדגמה: שם, שמות)
 תארים ב-4 צורות: יחיד, יחידה, רבים רבות. (לדגמה: יפה, יפה, יפים, יפות)
 פעלים בנטיות רבות לפי זמן הפעלה או מי שעשה אותה.
 (לדגמה: בחר, בוחר, יבחר, בחרתי, בחרת, בחרנו, בוחרים...)

1. העזרו בחלוקה לסוגים והוסיפו למשפחה מלים:

משפחת השרש: **פ.ת.ח.**

כשיודעים
 כתיב של
 שרש המשפחה -
 יודעים לכתב נכון
 את כל המלים
 במשפחה.

2. גלו את השרש של המלים בכל שורה, והוסיפו מלים מתאימות למשפחה.

ילד	ילדה	ילדים	ילדות	
אִיכָל	אִיכָלַת			שרש: ■ ■ ■
אָכַס		אֶכְאִיס		שרש: ■ ■ ■
	רְאוּקָה		רְאוּקוֹת	שרש: ■ ■ ■
קָרוֹב				שרש: ■ ■ ■

המלים במלון
מסדרות לפי סדר א"ב.
מחפשים במקום המתאים
ומוצאים!

במלון המון מלים,
כיצד מוצאים
את המלה שרוצים?

1. חפשו את המספר 8 בשתי השורות הבאות.

שימו לב באיזו שורה קל לכם יותר למצוא:

א) 1 2 3 4 5 6 7 8 9

ב) 4 6 9 8 2 1 5 7 3

חפשו את האות ד' בשתי השורות הבאות.

שימו לב באיזו שורה קל לכם יותר למצוא:

א) א ב ג ד ה ו ז ח ט

ב) ג א ח ט ו ז ד ה ב

אם לדעתכם - בשני המקרים קל יותר למצוא בשורה א' - אתם צודקים!

כשהפרטים מסדרים - קל למצוא את מה שמחפשים!

2. התאמנו על סדר א"ב לקראת משימות החפוש במלון. קראו, הסתירו ורשמו.

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ נ ס ע פ צ ק ר ש ת

אם יודעים את סדר א"ב פותחים את המלון לפי האות הראשונה של המלה שרוצים לחפש.

למשל, אם רוצים לחפש את המלה **אצבע** שמתחילה באות **א'** - נפתח את המלון **בהתחלה**, כי

האות **א'** היא בתחלת סדר א"ב. אך אם רוצים לחפש את המלה **צפרן** פותחים את המלון לקראת **הסוף**, כי האות **צ'** היא כמעט בסוף ה-א"ב. ואם רוצים לחפש מה פרוש **כף-יד** - פותחים **באמצע המלון**, כי האות **כ'** היא באמצע ה-א"ב.

איך יעזר לי סדר א"ב למציאת מלים במלון?

1. שימו לב לאות הראשונה של כל מלה מהמלים הבאות,

ורשמו היכן תחפשו כל מלה; **בהתחלה**, **באמצע** או **בסוף** של המלון.

א. באר - **נמצא** **ל האלון**.

ב. טפה - **נמצא** **ל האלון**.

ג. מים - **נמצא** **ל האלון**.

ד. ידית - **נמצא** **ל האלון**.

ה. דלי - **נמצא** **ל האלון**.

ו. תהום - **נמצא** **ל האלון**.

ז. כפור - **נמצא** **ל האלון**.

ח. ארס - **נמצא** **ל האלון**.

סידור מילים לפי סדר א' ב'

2. סדרו את שמות הערים לפי סדר א' ב'.

* קרית שמונה * יבנה * עכו * חיפה * חדרה * פתח תקוה * באר שבע

* תל אביב * בני ברק * גדרה * אשקלון * שדרות * ביתר * ירושלים

3. פתחו את חמש בראשית, וסדרו את שמות הפרשות שלו בשתי צורות:

א. לפי הסדר שלהן בחמש - _____

ב. לפי סדר א"ב - _____

4. פתחו את ספר התהלים בפרק קמ"ה והעתיקו מלה ראשונה מכל פסוק למחברת.

אחר כך ענו על השאלות הבאות:

א. לפי איזה סדר הפסוקים מסדרים? _____

ב. לאיזו אות לא נכתב פסוק? _____ רוצים לדעת מדוע? -

דוד המלך לא רצה לכתב בפרקו על נפילה, ולכן דלג על האות נ', ומיד הגיע ל... סומך נופלים!

1. קראו את הפלל הבא,

והוסיפו את המלה אוטו במקום המתאים ברשימה שכתבתם בעמוד 90.

כאשר המלים דומות, כמו למשל: משא - משאית
ברשימה לפי סדר א"ב - תופיע המלה הקצרה לפני המלה הארוכה.

דף אחד מהמלון של ברנר נתלש... הציצו בו לפני שידביקנו חזרה.

2. חפשו בין המלים בדף המלון הבא דגמאות למלים דומות כמו משא - משאית.

סמנו ← לצידן.

התייעץ - התלבט

התייעץ פ'	שאל עצה, בקש רעיון לפתרון	התד פ'	הפך לנוזל
התייעצות ג'	שיחה לשמע עצות ולהחליט דבר	התפכד פ'	נתן לו פבוד והשיבות
התייפה פ'	התקשט	התפונן פ'	היה בדעתו, חשב
התייפח פ'	בכה בכי מר	התפונן פ'	הכין את עצמו
התייצב פ'	קם ועמד לפני מישהו	התפוננות ג'	עשית הכנות
התייצבות ג'	עמידה לפני מישהו	התפופף פ'	הטה גופו למטה
התייקר פ'	עלה מחירו ונעשה יקר יותר	התפופפות ג'	הטית הגוף למטה
התייקרות ג'	עלית מחירים	התפויץ פ'	הצטמצם ונעשה צר יותר
התיר פ'	1. נתן רשות 2. פתח קשר	התפוציות ג'	הצטמצמות
התירא פ'	פחד קצת	התפנס פ'	התאסף
התייש פ'	החליש	התפנסות ג'	התאספות
התיישב פ'	ישב, התנחל	התפסה פ'	שם כסוי על עצמו
התיישבות ג'	התנחלות במקום	התכרבל פ'	התעטר
התיישן פ'	נעשה ישן מרב ימים שעברו עליו	התכתב פ'	כתב מכתבים למישהו וקבל ממנו
התיישר פ'	נעשה ישר ולא עקם	התל פ'	התלוצץ, לגלג וצחק על...
התייתם פ'	נעשה יתום במות אביו או אמו	התלבט פ'	התקשה בדבר, לא ידע מה להחליט

ברוך קרא משפטים, וסמן קו מתחת המלים שהתקשה בהן.
הוא נעזר במלון כדי להבין.
האם גם אתם תוכלו להצליח בכך?

3. קראו את המשפטים, עינו בדף המלון המופיע בעמוד הקודם כדי להבינם כראוי.
ענו על השאלות.

א. יוסף התייחס מאביו לפני שנתיים.

מה קרה לאביו של יוסף?

ב. יוסף התייעץ עם רבו כיצד יוכל לסייע לאמו.

מה בקש יוסף מהרב? כסף / עזרה / עצה, רעיון

ג. הרב התיר ליוסף לאחר שבקר כדי לעזור לאמו בהתארגנות.

האם העניש הרב את יוסף על אחוריו?

ד. המעיל הכחול של יוסף התיישן וכבר קטן למדתו.

מה פרוש התיישן? הלך לישון / יצא ממנו עשן / נהיה ישן

ה. בגלל התיקרות הבגדים ותר יוסף על מעיל חדש לחורף.

מה קרה לבגדים? נהיו קרים / המחיר שלהם עלה / נקרעו

ו. כשיצא לבית הספר ביום סוער, התכרבל יוסף רק בסוודר שלו.

מה עשה יוסף בסוודר? התעטף / מכר / זרק

יוסף ידע שהוא עוזר לאמו, והדבר חמם את לבו יותר מכל מעיל.

אלו הן **מלות ההדרכה**. הן מדריכות אותנו אלו מילים נמצא בעמוד זה. המלה הראשונה מהשתים היא המלה הראשונה בעמוד, והשניה - היא המלה האחרונה בעמוד. כל המלים שמקומן בין שתי המלים הללו לפי סדר א"ב - יהיו כתובות בעמוד זה.

למשל, בעמוד המלון שהובא לדגמה בעמודים הקודמים, מלות ההדרכה הן **התיעץ - התלבט**, לכן כל המלים שהאותיות הראשונות בהן הן **הת**, והאות השלישית היא אות שנמצאת בין האות **י** לבין האות **ל'** בסדר א' ב' - יופיעו בעמוד זה.

4. באיזה עמוד תהיה רשומה כל מלה מהמלים הבאות?

העזרו במלות ההדרכה, ורשמו כל מלה בעמוד המתאים.

- לגימה ● לאות ● לביא ● לבנה ● לאמר ● לבוש

246 לבלוב - לדינו

התיעץ יאל ענה עזר רחוק השקפה יאל ענה עזר רחוק השקפה

התקבל יאל ענה עזר רחוק השקפה יאל ענה עזר רחוק השקפה

התקבל יאל ענה עזר רחוק השקפה יאל ענה עזר רחוק השקפה

התקבל יאל ענה עזר רחוק השקפה יאל ענה עזר רחוק השקפה

244 לא - לב

התיעץ יאל ענה עזר רחוק השקפה יאל ענה עזר רחוק השקפה

התקבל יאל ענה עזר רחוק השקפה יאל ענה עזר רחוק השקפה

התקבל יאל ענה עזר רחוק השקפה יאל ענה עזר רחוק השקפה

התקבל יאל ענה עזר רחוק השקפה יאל ענה עזר רחוק השקפה

245 לבב - לבלב

התיעץ יאל ענה עזר רחוק השקפה יאל ענה עזר רחוק השקפה

התקבל יאל ענה עזר רחוק השקפה יאל ענה עזר רחוק השקפה

התקבל יאל ענה עזר רחוק השקפה יאל ענה עזר רחוק השקפה

התקבל יאל ענה עזר רחוק השקפה יאל ענה עזר רחוק השקפה

הבנה לפי המילון:

א. המורה הודיעה מספר פרטים אודות הטיול.

האם המורה דברה אתנו על הטיול?

ב. מועד הטיול הוא כ"ב בחשוון, בעזרת השם.

האם הטיול יהיה בחול-המועד?

ג. בטיול נגיע, אם ירצה השם, גם לצוקים הסמוכים לים המלח.

האם נצטרך לטפס בטיול?

האם נוכל לראות את ים המלח?

ד. הזמן המשער לחזרה הוא 7.00 בערב.

האם בטוח שנחזור מהטיול בדיוק בשעה 7.00?

במילון רק מילים "מקולפות":

הורידו מהמלים שסמנתם את אותיות השמוש, סימות רבים או סימות נקבה-רשמו את המלים אותן נמצא במלון:

<input type="text"/>	מחודר
<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>

הבנת מילים בעזרת מילים נרדפות

ברוך קרא פתבה על תאונת אופניים,

עזרו לו להבין את המלים הקשות בעזרת מילים נרדפות. געו מרכב חולף.

השלימו את המשפט השני במלה נרדפת למלה המדגשת במשפט הראשון. קראו את המשפטים בשלמותם, וגלו את הפתרון:

א. הנהג של הרכב בלם, אבל הנערים שרכבו באופניים מולו לא בלמו בזמן.

הנהג של הרכב עצר, הנערים שרכבו באופניים מולו לא _____ בזמן.

ב. מעצמת ההתנגשות נהדפו הנערים אחורה, אחד מהם נהדף למרחק רב.

מעצמת ההתנגשות הועפו הנערים, אחד מהם _____ למרחק רב.

ג. רופא שחלף שם אץ למקום התאונה, גם נידת משטרה אצה למקום.

הרופא מהר למקום התאונה, גם נידת משטרה _____ למקום.

ד. הרופא בחר את מצב הפצועים, והשוטרים בחנו את נסבות התאונה.

הרופא בדק את הפצועים, והשוטרים _____ את נסבות התאונה.

ה. לאחר שהרופא טפל בשני נערים, פנה לטפל בנער השלישי. בעודו מנסה

לאתר אותו, נמלטו מהמקום השניים שקבלו את הטפול. מסתבר שגם הנער

השלישי נמלט עוד קדם, מאימת השוטרים...

לאחר שהרופא טפל בשני נערים,

פנה לטפל בנער השלישי.

בעודו מנסה לאתר אותו, ברחו מהמקום

השניים שקבלו את הטפול. מסתבר שהנער השלישי עוד קדם...

השוטרים תארו לעצמם שהנערים למדו לקח והבינו שנסיעה נגד כוון התנועה היא דבר מסכן. ולכן הרפו ולא החלו במרדף אחריהם.

...ואם אכן צעדו התלמידים בשביל הלשון,
הלכו בעקבות הסימנים,
אספו את כל הקניינים,
אזי הם בדרכ הנכונה לקריאה וכתובה נבונה,
בשפה הקדושה!

בהצלחה בהמשך הדרכ!

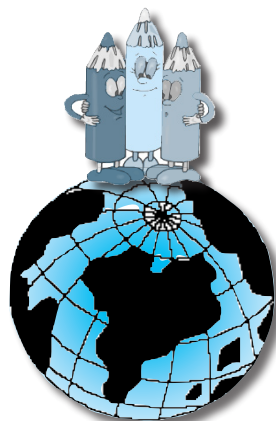
מורים יקרים!

עמל רב ומחשבה רבה הושקעו בפיתוח חוברת זו. כפי שראיתם, שיקולי דעת רבים ליוו את בנייתה. המפתח להצלחה בידי שמים, נקווה שאכן תישלח הברכה. מאיתכם, אנו מצפים לתגובה.

נשמח לשמוע כיצד היתה חוויית הלמידה; האם נהנתם מן השיטה?
האם הדרכ היתה נוחה? האם היה די תרגול? האם ההספק תאם את הצפוי? כל הערה והארה יתקבלו בשמחה.

המחברת: א. כהן

054-8424783

בשביל הלשון!

על שלושה דברים

הלימוד עומד:

על המורה

על התלמיד

ועל הספר...